

Dar, înainte de comunism, în paralel cu acest regim, și după el! – asistența Statului o simțeau/o simt bibliotecile, muzeele, teatrele, publicațiile de cultură etc. din țările capitaliste, mai exact – din țările dezvoltate, avansate din punct de vedere economic datorită sistemului capitalist. Singura condiție pentru a beneficia de grija, de asistența Statului era/este ca instituția de cultură să asigure servicii de calitate pentru comunitate – la nivel național, dar și comunal, municipal etc.

Cine ar putea să pună la îndoială calitatea, eficiența serviciilor acordate comunității de către bibliotecile noastre? Parcă nimene... Cu atât mai mult cu cit, în ultimii 10–15 ani, bibliotecile nu numai că și-au perfecționat activitatea, dar și-au extins-o spectaculos: de exemplu, au devenit și centre editoriale, de cercetare științifică, mai preluând și unele atribuții ce revineau cîndva altor instituții de cultură, dispărute sau pe cale de dispariție (librării, cămine și case de cultură, muzeu de etnografie, galerii ori săli de expoziție, cenacluri etc.). Așadar, problema e ca să fie înțeleasă – și jos, și (mai ales) sus – valoarea adevărată a instituțiilor de cultură, inclusiv a bibliotecii. Oricît de greu le-ar veni unora – de sus, de jos – să estimeze această valoare. În caz contrar, vom fi la numai un pas pînă la aplicarea, și la noi, a „variantei turkmene” („ruse”, „bulgare”...) de „soluționare” a problemei bibliotecilor. Altfel zis, am avea de făcut doar o singură mișcare pînă a păși în hâul dezumanizării.

(„BiblioPolis”, nr. 2, 2005)

ORICE ANOTIMP ESTE BUN PENTRU LECTURI

Pe la mijlocul verii, o confesiune senzațională a unei vedete a sportului britanic a făcut ocolul lumii. La prima vedere, nimic ieșit din comun: un fotbalist declară că nu a citit nici o carte... Această declarație a constituit pentru unii gazetari un prilej fericit de a „controla” ce mai citesc și alte vedete: ale sportului, apoi ale teatrului, ale muzicii, ale artelor figurative și, desigur, cei care se numesc print-un generic *oameni ai scrișului* (poeți, prozatori, jurnaliști, analiști politici...). Rezultatele acestor sondaje improvizate erau, în general, cele așteptate: lumea citește puțin sau foarte puțin. Motivațiile sunt multiple: și criza de timp, și costul pipărat al producției editoriale, și serioasa concurență pe care

o fac lecturii o serie de realizări, de ultimă oră, a intelectului uman: televiziunea, video, Internetul. Ar fi de amintit, în aceeași ordine de idei, și dificultatea pe care o implică contactul cu cartea: fiți de acord, chiar și cîtitul unor texte cu caracter distractiv, presupune o concentrare mai mare decît, să zicem, satisfacția de a urmări la video o dramă, sau de a parcurge la Internet un text din care afli, în cîteva minute, multe și mărunte despre autorul X și despre tot ce a scris el.

În această discuție despre starea lecturii, azi, tîrste, s-a strecut și gindul că „iata, cîndva... cu vreo 20–30 de ani în urmă, oamenii citeau, nu glumă, nu ca acum!...”

Nu știm cine ar putea pune la îndoială că prin anii '60-'90 ai secolului trecut, și în genere în anii de regim comunist, oamenii citeau mai mult decît acum. Elementar, și din motivul că nu exista video și internet, nici măcar televiziunea nu se impuse prin diversitatea și calitatea programelor, ca acum. „Lectura pe atunci – în URSS, inclusiv la noi, în RSS Moldovenească, și în România sau în alte țări din lagărul socialist – era „un leac contra plăcăselii”, o modalitate sigură de a umple anumite goluri de ordin spiritual, o revanșă pentru orele, și chiar pentru zilele, săptămînile efectiv pierdute cu diverse obligații de indoctrinare ideologică – monotonă, plăcoasă, absurdă, inutilă. Problema este ce se citea în acele timpuri. Unor tineri care nu au apucat „epoca de aur”, le pare acum incredibil să audă că părinții lor „dădeau că nu face”, pentru a citi un roman polițist! Un roman nou, de calitate, sau o carte de poezie, despre care se vorbea/scrise la modul elogios nu erau nici pe departe accesibile tuturor doritorilor de a le citi. Pentru „a omori timpul”, cei mai mulți lecturau ce le nimerea în mină: proze uniforme ca subiect și realizare artistică, poezii declarative, drame patetice, lipsite de suflu... Tocmai pe seama acestora creștea fantastic numărul de cititori și de cărți solicităte, încît bibliotecile, de cele mai multe ori, fără probleme deosebite „și făceau și depășeau planurile” și astfel numărul de lecturi, ca și cel al cititorilor, erau în continuă creștere,

Acum însă, în prim plan ieșe *calitatea* lecturii, inclusiv o *calitate datorată diversității* de domenii, subiecte, autori, limbi în care sunt scrise cărțile, publicațiile periodice și, firește, materialele accesate în Internet. Dacă admitem că în prezent se citește mai puțin decît cu vreo 20–40 de ani în urmă (deși e riscant să faci o evaluare, chiar o analogie, o comparație corectă), cert e că în zilele noastre lecturile sunt mai

calitative. Pentru că omul nostru citește preponderent din anumite necesități: profesională, „concurențială”, intelectuală, în fine (dar nu și în ultimul rînd!) – sufletească. Iar *necesitatea lecturii*, de regulă, nu are nimic în comun cu „îndopatul cu cărți” dealtă dată, cînd bieții oameni se zbăteau în extreme: fie că „înghițeau”, pentru a ține pasul situației politice, orice maculatură doctrinară, politicată, fie că citeau romane polițiste, de aventuri sau nuvele amoroase frivole, „ușor pornografice”, care recompensau, echilibrau, într-o anumită măsură, suprasaturarea de lecturi politice.

Evaluările de ultimă oră – inclusiv diverse sondaje, observații, anchete etc., realizate la Sediul Central și la diferite filiale ale BM „B. P. Hasdeu”, demonstrează fără drept de tăgadă că, totuși, se citește mult, că citesc cele mai variate categorii sociale și de vîrstă, și, așa cum am menționat deja – putem vorbi de un spor al calitatii lecturilor. Prin urmare, nu credem că e cazul să ne neliniștim că s-ar anunța o scădere vertiginoasă a cititorilor, a cărților citite, cu atât mai puțin am avea motive să vorbim despre „moartea cititului”. Exemplul fotbalistului cel englez este mai curînd unul izolat, la fel, izolate sunt și cazurile de la noi, unele cu iz de anecdota: că scriitorul X a citit mai puține cărți decât a scris Nicolae Esinencu, că pentru actorul Y carteau se identifică exclusiv cu cele cîteva texte de roluri, tocice; că pictorul Z are în biblioteca personală o singură carte: catalogul primei și unicei expoziții la care a participat etc., etc. Necesitatea de a fi la nivelul exigențelor zilei își impune, dictează și numărul sporit de lecturi, și varietatea lor, și calitatea textelor solicitate, consultate. Cine nu face față exigențelor, pînă la urmă, este eliminat din cursă, în cel mai bun caz rămîne o mediocritate ca specialist, ca om politic, om de cultură, și, desigur, ca *homo ethico-estheticus*, iar epoca noastră pune tot mai apăsat accentul pe prestația etico-estetică a cetățeanului, conducătorului, colegului de birou, părintelui... A unui sat sau oraș, a unei comunități, în ultimă instanță. Scria undeva Garabet Ibrăileanu: „*Cultura nu este un lux, este un strict necesar. Fără cultură un popor nu poate rezista în concurența vitală dintre popoare*”. Cîtă dreptate a avut marele nostru critic și istoric al literaturii ne-o demonstrează evoluția istoriei moderne și contemporane: în tot felul de conflicte, conflagrații, victoriile popoarelor tari din punct de vedere militar și/sau economic au fost, în temei, niște reușite provizorii. Pînă la urmă, au învins popoarele cu un

grad superior de cultură, de civilizație. Suficient să invocăm exemplul Germaniei, țară nu pur și simplu învinsă în al Doilea Război Mondial, ci ruinată, devastată, distrusă pînă în temelii și care în nici două decenii a renăscut ca Pasărea Phoenix. În timp ce unii învingători, restanțieri la capitolul cultură și civilizație, și astăzi se zbat în mizerie economică și morală. Identic este și exemplul Japoniei, o țară care, pe lîngă faptul că a fost ruinată, apoi și izolată de învingători, mai e și extrem de săracă în resurse naturale. Mai recent, am putea invoca modelul de ascensiune oferit de Țările Baltice. Ruina și degradarea erau acolo, în linii mari, aceleași ca și în R. Moldova sau în Armenia sau în multe alte republici – foste colonii din URSS. Și ce culmi au atins aceste trei popoare – letonii, lituanienii, estonianii – datorită faptului că au știut întotdeauna, în orice împrejurări, să prețuiască la justă valoare Cultura, frumosul, cartea! În concluzie: cei care văd un lux în cultură, al cărei element deosebit de însemnat este și cartea (literatura, lectura, biblioteca...), riscă să nu reziste la „concurența vitală” dintre popoare. Nu dă Doamne să rămînem și noi la acest „nivel” de percepere a nevoii stringente de cultură!...

...Aruncind o privire spre începutul articolului, vă puteți întreba, și pe bună dreptate: ce are însă, în comun, titlul materialului – cu subiectul abordat de noi? Recunoaștem, nu există o legătură directă între titlu și subiect. Dar nici o abstractizare nu e la mijloc. Vorba e că în publicațiile care trataseră despre englezul ce sfida lecturile și, în paralel, se ocupau de pasiunea pentru citit a unor personalități de la noi, se strecurase și o idee, credem noi, cam năstrușnică, însă care nu poate fi trecută cu vederea. Astfel, cîteva din vedetele interviewate declaraseră că vara nu e un anotimp tocmai potrivit pentru lecturi (chestionarea lor făcindu-se în toiu verii). Se prea poate că pentru cineva căldurile lunii lui Cuptor constituie într-adevăr un impediment serios pentru a se deda pasiunii cititului. Există și o logică în această abordare: briza ce vine de la albastrul mării sau oceanului, ca și răcoarea munților sau codrilor, te fac adeseori să uîji de toate pe lume, inclusiv de poezii, de eseuri, de romane... Prin contrast, gerurile tari și zăpada abundantă, ținînd omul închis în casă ori în birou, predispusă mai mult la lectură. O fi fiind așa, în linii mari. Pentru că în genere orice anotimp este potrivit pentru „a sta la sfat” cu scriitorii, filozofii, economiștii, artiștii... cu toții cei care scriu cărți bune și trebuincioase. Astfel, ne întoarcem acolo de

unde am pornit: calitatea și necesitatea lecturii. Pe lîngă aceste două direcții, celelalte (criza de timp, prețurile exorbitante ale cărților, concurența Internetului...) pur și simplu pălesc, pierd, adeseori brusc și solid, din semnificație. De aceea calitatea și necesitatea cititului, respectiv a tipăriturilor dictează și vor mai dicta încă mult timp în societatea noastră și, probabil, în lumea întreagă. Ele vor asigura perpetuarea lecturilor, în posida spectaculoaselor schimbări pe care le traversăm.

Lectură plăcută, dragi prietenii!

(„BiblioPolis”, nr. 3, 2005)

CITITORUL SE FORMEAZĂ. CEL MAI MULT, TOTUȘI, LA BIBLIOTECĂ

Deși nu se dețin statistici întru totul exacte, se consideră că de la *Cazania lui Varlaam* (1643) și pînă în zilele noastre s-au tipărit în limba română cîteva sute de mii de titluri de carte. În ultimul deceniu, în R. Moldova se tipăresc anual circa 2000 de cărți, iar în România – cîte 8–9 și chiar 10 mii de titluri de carte. Pentru comparație, amintim că în Franță se imprimă anual peste 100.000 de titluri de carte, iar în Rusia – aproximativ 80 de mii. De cîteva ori mai mare este numărul de titluri cărți ce apar în limba engleză.

Ne-am referit numai la apariția, în prezent, a cărților – în limba noastră, precum și în cîteva limbi străine cunoscute și folosite de mai mulți concetăjeni de-al noștri, în special de tineri. Așadar, avem cărți destule, există și posibilități de a le împrumuta, de a le achiziționa. Rămîne ca ele să fie și citite, să avem cît mai mulți cititori de calitate – dormici de lectură, capabili de a exploata la maxim posibilitățile pe care ni le oferă carte, biblioteca, cititul! Iar pentru a avea asemenea cititori e nevoie ca ei să fie pregătiți, formați.

Primul pas spre formarea cititorului ar fi, credem, cultivarea unei atitudini respectuoase, chiar pioase, față de carte, de lectură, de acumularea de cunoștințe din cărți. Așa ceva se face, cel mai bine, acasă – desigur, dacă părinții însăși au în cap și în suflet asemenea atitudine... Se face și la școală, dacă, bineînțeles, școala, liceul, colegiul, universitatea etc. nu se preocupă numai de rezultatele finale: cunoștințe care

să asigure o medie bună, demnă, să nu facă de rușine instituția. Pînă la urmă, totuși, biblioteca este locul cel mai sigur unde copilul, adolescentul, tinărul nu numai că acumulează cunoștințe, dar își poate forma gustul, interesul, percepția atât cognitivă, cât și estetică pentru lectură.

Încă Miron Costin scria, în sec. XVII, că „*nu este zăbavă*” (ocupație, indeletnicire) mai plăcută și mai cu folos „*decît cetitul cărților*”. Este un gînd în spiritul marilor învățăți lumiști din Europa de Vest. Voltaire, de ex., consideră că „*Lectura înaripăză sufletul*” – deci, se referea la plăcerea pe care o simte sufletul, în timpul lecturii, la energiile pozitive pe care le acumulează inima și cugetul omului datorită cititului. Această impresie, dacă nu o obsesie, au avut-o marii cititori – oameni de litere, de artă, de cultură, de știință, de politică și.a. – în legătură cu însemnatatea cu totul deosebită a cărții în viața omului. Scriitorul rus Maxim Gorki mărturisea: „*Tot ce am mai bun în mine – datorez cărților, lecturilor*”. Iar conaționalul său, renumitul romancier Lev Tolstoi, spunea: „*Citirea unei cărți bune e ca și o conversație cu un om deștept*”. Nicolae Iorga a folosit adjecтивul *sfîntă* alături de substantivul *carte*, astfel parcă punind semnul egalității între pasiunea pentru lectură și divinitate, care îți dă șansa de a deveni Om: „*O, sfîntele mele cărți, mai bune și mai rele, pe care soarta mi le-a scos încale! Cît de mult vă datorez că sunt om, că sunt om adevărat!*” „*Cărțile, trebuie să fie oglinziile de aur ale realității*”, susținea Mihai Eminescu. Iar L.L. Caragiale, continuând, parcă, acest gînd, considera că: „*O carte bună este o faptă bună*”.

Astăzi nimeni nu mai pune la indoială însemnatatea cărții și a cititului pentru formarea personalității moderne: un om cult, bine informat, sensibil la frumos, deschis spre noi valori, tolerant față de alte culturi și civilizații etc. Diferă însă modalitățile și posibilitățile de formare a acestui om cititor. Se știe că majoritatea americanilor citesc enorm, oriunde, în orice împrejurări, pe orice timp, se străduie să fie la curent cu cele mai noi și mai solicitate apariții editoriale. În Franță există un adevărat cult al cărții, dar și o cultură deosebită a cititului. Acestea s-au obținut datorită unei munci intense de propagare a valorilor spirituale, reflectate și prin intermediul activității editoriale, a librăriilor și bibliotecilor, prin popularizarea metodelor de lectură și a numerelor unor cititori deveniți celebri prin numărul mare de cărți și publicații citite, dar mai ales – grație faptului că prin cărți și lecturi ei au atins

performanțe deosebite în sfera unde se manifestă ca cetățean, specialist, om de cultură.

Situația de la noi, din R. Moldova, este, desigur, mult diferită de aceea din Franța sau din SUA. Lucru firesc, dacă avem în vedere gradul de dezvoltare diferit a societăților. Situația economică, nivelul de trai, aplicarea tehnologiilor performante – toate asta influențează, fără doar și poate, Cultura oamenilor, iar în ultimă instanță – și Cultura cititorului și a lecturii. Deși a fost scrisă la începutul sec. XVIII, pînă în prezent este citată lucrarea lui D. Cantemir *Descrierea Moldovei*, mai ales acel moment în care se spune că moldovenii nu prea au tragică de inimă la carte, că nu le-ar plăcea nici să învețe, nici să citească... S-a schimbat oare starea de lucruri în Moldova, în secolele care au trecut de la apariția cărții lui D. Cantemir? Dacă în privința învățăturii constatăm o pasiune tot mai mare a conaționalilor noștri, apoi este greu, totuși, să declari sus și tare că moldovenii din epoca contemporană ar avea o atracție prea mare pentru lectură.

Și atunci, apare întrebarea clasică: *Ce-i de făcut?* Imediat după ce trece abecedarul și cartea de citire, copilului se cade să îl se educate *plăcerea, gustul, dragostea pentru citit*. Învățătorul, dar poate și mai mult bibliotecarul (eventual, împreună cu părinți, bunicii...), urmează să-i aleagă *cele mai captivante cărțile*, având în vedere *gusturile, interesele* micuțului. Un copil altăz, pasionat de cărți devine *un adolescent predispus la lectură*. Cu un adolescent e mai simplu să discuți despre necesitatea și importanța cititului cărților, de aceea adolescentilor li se va insufla că anume *cărțile sunt cea mai însemnată sursă de îmbogățire a cunoștințelor* ce se predau în școală/liceu; că, datorită cărților, lecturilor, ei pot obține răspunsuri la multe întrebări la care profesorii nu au întotdeauna posibilitate să le răspundă.

Adolescența este perioada când se manifestă, poate cel mai acut, interesul pentru literatura de tipul celei romântice, „cu personaje ieșite din comun, neobișnuite, în imprejurări neobișnuite, excepționale”. Literatura română oferă destule opere și chiar capodopere în acest sens: dramele lui B. Ștefănescu Delavrancea, romanele istorice ale lui M. Sadoveanu, prozele psihologice ale lui L. Reboreanu etc. Totuși, practica ne demonstrează că cei mai mulți adolescenti solicită romane franceze: de Victor Hugo, Dumas-tatăl, Dumas-fiul, George Sand... De asemenea, se face simțită o atracție deosebită a adolescentilor pentru

scrierile fantastice: în literatura universală avem numeroase modele splendide, aproape toate fiind traduse în română (romane de Jules Verne, E.A. Poe, H. Wells, R. Bradbury și.a.). În această perioadă se mai înregistrează o fascinație pentru poezie (din nou, îndeosebi pentru lirica romantică). și această atracție va fi stimulată pe toate căile, în caz contrar se poate pierde șansa ca tinerii să prindă gustul poeziei. Toate solicitările de cărți ale poetilor – români sau străini – urmează să fie satisfăcute, poezia având o acțiune benefică asupra stării sufletești, psihologice, etico-estetice a elevilor, mai ales din clasele superioare. Expertii în materie susțin că mulți elevi/adolescenți, după ce se familiarizează cu creația poetică, desenează sau pictează cu mai multă pasiune și mai inspirat, devin mai sensibili la muzică. Astfel, datorită lecturilor, se produce o interferență a genurilor de artă, atât de necesară pentru formarea omului cult.

Având în vedere acestea, la selectarea și recomandarea lecturilor, e bine, e recomandabil să se pună accentul nu numai pe *caracterul cognitiv al cărților, dar și pe cel estetic și psihologic*: să li se rețină atenția adolescenților la frumusețea locurilor, peisajelor, chipurilor zugrăvite de autor, la felul irepetabil de a descrie situațiile, la forța impresionantă a modelului pozitiv, creator, agreabil oferit de eroul sau eroii cărții; la oportunitatea corespunderii, respectiv, necorespunderii atitudinilor, abordărilor luate de personaje etc.

Schema aplicată la *formarea cititorului-adolescent* va fi continuată, însă cu unele completări, în etapa următoare de vîrstă – tinerii cătare: studenți de la colegii, universități, academii; tineri angajați în cîmpul muncii, sau tineri ce nu s-au decis încă ce meserie să aleagă ori să practice, someri sau pur și simplu băieți și fete, care, dintr-un motiv sau altul, nu au încă o ocupație concretă. Este stringent să se satisfacă acestei categorii de cititori necesitățile de studii sau de pregătire profesională. Însă nu se poate neglija nici acest aspect: *la adolescenți, la tineri apare un interes sporit față de anumite categorii de literatură*. Astfel, sunt tot mai des solicitate cărțile având ca temă educația sentimentală (ca s-o numim așa, după Flaubert), romanele de dragoste, în multe cazuri – scrierile vizînd diferite dezvăluiri politice din sec. XX și chiar din zilele noastre.

Sporește, actualmente, și interesul pentru literatura virtuală, pentru versiunile electronice ale unor cărți. Este un imperativ al timpului, și

pentru formarea unui bun cititor se vor pune la dispoziție și versiunile electronice ale scrierilor solicitate, cu atât mai mult cu cât anumite lucrări apar mai întâi în format electronic, și abia mai târziu în formă tipărită. Unor tineri, care sunt excesiv de pasionați sau incitați de internet, de literatură în format electronic, ar fi cazul să li se explică că aceasta e una din multele forme pe care le-a putut crea mintea omului, dar că, deocamdată, forma clasică, tipărită, a cărții, rămîne în afara oricărei concurențe: în lume, chiar și în civilizațiile superdezvoltate (americană, japoneză, sud-coreeană, germană, franceză, israeliană etc.), cărțile electronice acoperă doar o parte din domenii. Ca să nu mai vorbim de R. Moldova și România, unde elaborarea versiunilor electronice se află la început de cale, ele fiind într-un număr redus, iar calitatea lor, de multe ori, lasă de dorit.

Tinerii au, de regulă, o predispoziție subliniată pentru reflecție, meditație. În acest sens, le poate veni în ajutor literatura aforistică, ea fiind tot mai mult editată în ultimul timp. E bine ca în cazul solicitării unor astfel de cărți, adolescentilor și tinerilor să li se atragă atenția că există și foarte multe aforisme, maxime, cugetări înțelepte, adânci, frumoase despre cărți și despre lectură. Cîță dreptate a avut Mihai Eminescu, cum se adeveresc, cu trecerea anilor, spusele sale: „*Citește! Citește mereu și creierul tău va deveni un laborator de idei, din care vei întocmi înțelesul și filozofia vieții*”. Dar cine va rămîne indiferent față de asemenea gînduri: „*În restrîște, singură, cartea, nu te-a părăsit și a rămas să te mîngîie*” (Tudor Arghezi); „*Cartea aduce nu doar leac la suflet, dar și vindecă de lene și lașitate*” (din nou T. Arghezi); „*Citîțul unei cărți e o convorbiere cu autorul, de aceea se cere liniste, să se audă un singur glas, acela al inspirației venite de departe în spațiu și în timp...*” (N. Iorga); „*Înainte de orice, scopul unei cărți este de a te face să te gîndești*” (H. de Balzac); „*Opera care se citește are prezent; cea care se recitește are viitor*” (Al. Dumas-fiul) și.m.d. Astfel de cugetări urmează să fie puse la îndemnătarea cititorilor, inclusiv printr-un sistem de afișaj la bibliotecă, în sălile de lectură sau și în pagina web a bibliotecii, în sălile de clasă din școli, în auditoriile din universități.

Opijuna vest-europeană a majorității statelor ex-sovietice sau „socialiste”, declarată sau promovată la nivel de stat, desigur, își găsește expresie mai ales în rîndul tinerilor. Mulți însă nu știu acest adevăr: că

occidental încă nu înseamnă obligatoriu și calitativ; nu toți realizează că și în lumea occidentală există kitsch-uri, rebuturi literar-artistice, estetice, morale etc. Acest lucru va fi explicat celor obsedăți de ideile europenizării, globalizării în toate direcțiile și din toate punctele de vedere. Si, dimpotrivă, să li se propage ce este performant, demn de imitat din Vest. În domeniul cărții și cititului, ar fi indicat să li se insuflă tinerilor că o tendință apreciabilă, printre cititorii din Occident, este și cea de a citi literatură în original (de specialitate, enciclopedică, dar și artistică). Așa ceva e posibil numai printr-o serioasă studiere a limbilor străine: aprofundată, a unei-două limbi; la un nivel mediu, a cătorva limbi din diferite grupuri lingvistice. Cunoașterea și utilizarea practică a limbilor străine – iată un semn sigur și bun al „europenizării” și tinerii noștri cititori urmează să înțeleagă împede acest adevăr. Vom aminti, în context, o judecătoare observație a lui Goethe: „*Cine nu cunoaște limbi străine, habar nu are de limba sa proprie*”.

(„BiblioPolis”, nr. 4, 2005)

CEL MAI BUN CADOU ORIUNDE ȘI ORICÎND – CARTEA

Probabil că la noi se cunosc multe despre Georgia, inclusiv despre unele datini deosebit de pitorești ale străvechiului și bravului ei popor – georgienii sau gruzinii. Nu cred însă că-s prea mulți cei care știu despre acest obicei foarte vechi al georgienilor: de a dona tinerilor ce se căsătoresc, în ziua nunții, pe lingă multe altele, desigur, și două cărți: o Biblie (*Sfînta Scriptură*) și un volum cu poemul național *Viteazul în piele de tigru*, scris de Șota Rustaveli (1166 – începutul sec. XIII). Am asistat personal, cu vreun sfert de veac în urmă, la înmînarea unui asemenea incredibil dar de nuntă, într-o toamnă luminoasă, și luminoase erau toate: și mahala sau orașul Tbilisi, capitala Georgiei, unde se producea evenimentul, și casa, și masa, și fețele tinărului cuplu, ale părinților lor, ale tuturor mesenilor... Ritualul m-a emoționat extrem de mult și atunci m-am gîndit o dată în plus, și poate cel mai mult, la ponderea ce o are sau o poate avea cartea în viața omului și în viață

unui popor întreg, atunci cînd aceştia – oamenii, popoarele – simt valoarea, rostul cărţii.

La început intuitiv, apoi conştient, am pus mereu cel mai mare preţ pe carte şi ca un cadou, fie el primit, fie oferit, la cele mai diferite ocazii, inclusiv – potrivit frumoasei tradiţii georgiene la care m-am referit deja – la nunţi, cumetrii sau la alte evenimente din calendarul vieţii familiale şi a omului în genere.

Unul dintre cele mai neuitate cadouri din cele am primit eu a fost un set de cărţile cu poezie românească modernă, pe care mi l-a dăruit Hermann Weissmann, un faimos profesor de istorie, limbă şi literatură din şcoala generală în care am învăţat – comuna Putineşti, judeţul Soroca (pe atunci, ca şi acum – raionul Floreşti). Şcoala noastră era pe atunci relativ mare, funcţionau cîte trei-patru clase paralele şi nu am avut norocul să-mi predea şi mie acest profesor ieşit din comun, care se autonumea „ieşean trup şi suflet” – făcuse în oraşul natal, la Universitatea din Iaşi, Facultatea de Drept, dar a trebuit să părăsească tîrgul copilăriei şi tinereţii, ca să vină în Basarabia ocupată de sovietici, pentru a-şi vedea împlinite ideile de stînga... Nu şi le-a văzut realizate, ideile – idealiste, dar cu certitudine a rămas în amintirea multor putineşteni prin inteligenţa sa sclipitoare şi prin biblioteca sa de excepţie, mai mult românească şi franjuzească. Am fost dintre elevii favorizaţi de a împrumuta cărţi din miraculoasa bibliotecă a „ovreului putineştean din Iaşi”... În anul cînd absolvisem şcoala profesorul Hermann Weissmann tocmai s-a pensionat, ocazie cu care am scris la ziarul raional un articolaş despre el. Şi iată, cu această triplă ocazie: apariţia unui articolaş omagial în gazeta *Drapelul roşu* (sic!), pensionarea sa, care a însemnat plecarea pentru totdeauna din sat, la Soroca, şi intrarea mea la Universitatea din Chişinău, – am avut parte de acel dar fantastic... cu o emoţionantă menişune făcută de profesor: „Vedeam cu cîtă dragoste te uitai la unele cărţi... Iată că a venit şi timpul ca eu să mă despart de ele, iar tu să le citeşti ca pe ale tale... Nu spui nimănui de la cine-s... şi ai face foarte bine să nu le iei cu tine la Chişinău... – e un oraş frumos, dar cam potrivnic unor lucruri frumoase!... Chişinăul nu ţi-i faşiu!... poate vei ajunge şi te vei convinge de ceea ce îți spun eu acum, tinere!”

Am înțeles perfect ce mi-a spus profesorul Weissmann... peste ani m-am convins de justeja spuselor sale... Păstrează în suflet o nedefinită

recunoştinţă pentru acel cadou... nu şi cărţile celea, din păcate, care s-au rost fiind citite şi răscritte de mine, apoi de colegi, prieteni, rude mai tinere... Dar îmi răzbate şi astăzi în faţa ochilor modesta lor arătare – erau din colecţia *Biblioteca pentru toţi*, seria „post-stalinistă”, cînd în România, ca şi în URSS, nu se prea punea preţ pe aspectul grafic al cărţii... Totuşi, cel mai mult îmi stăruie în memorie – şi îmi va stărui, cum se zice, cît oi fi şi oi trăi! – conţinutul lor de-a dreptul mareş. Din acest cadou de zile mari „m-am imbolnăvit” – grav şi definitiv – de splendorile poeziei noastre: Macedonski, Topîrceanu, Minulescu, Goga, dar şi Ion Pillat! Ion Barbu! Panait Cerna! şi încă atâtia alţii!

De fapt, cred că atunci, cînd am primit cărţile din partea acelui profesor de neuitat pentru Putineşti mei, atunci m-am gîndit mai atent, prima dată, la minunea de a ţi se dărui o carte şi, respectiv, de a dona o carte.

Ulterior, viaţa m-a pus în contact cu numeroşi oameni iubitori de lecturi şi de cărţi, din multe, poate chiar din foarte multe ţări ale lumii.

Am primit cadou zeci şi sute de cărţi... de obicei, cu dedicaţii, multe cu autografele autorilor. Lipsa îndelungată a unui domiciliu permanent, la Chişinău, trecerea din gazdă în gazdă, m-a determinat să abandonez atîtea lucruri dragi... Însă cărţile cu dedicaţii le-am păstrat în posida oricăror vicisitudini. Această colecţie a mea, ca, de altfel, a oricărui alt bibliofil, cred, ar merită un articol sau chiar un studiu aparte! şi pe care, cine ştie, poate îl voi realiza cu o proximă ocazie. La rîndu-mi, am dăruit cu maximă plăcere sute, ba foarte posibil – mii de cărţi, în anii '70-'80, cînd am avut şansa de a lucra în marile oraşe ruseşti Moscova şi Leningrad (Petersburg), ele fiind şi incontestabile centre de autentică cultură. Eram un vizitator fidel (şi uneori zilnic!) al librăriilor gen *Drujba* (cea din Leningrad, cum sta bine unei urbe ieşite din comun, se numea mai altfel – *Mir*). De cele mai multe ori, cu gîndul la prietenii şi colegii din Chişinău, care nu aveau posibilitatea de a merge prea des „în centru” (adică la Moscova, în Leningrad), cumpăram unele cărţi în cîteva exemplare, îmi amintesc cum făcusem rost de un roman pe care l-am „devorat” în chiar ziua-noaptea achiziţiei... mi-a plăcut grozav şi am decis că trebuie să-l citească şi alţii. Am cumpărat încă 20 de exemplare, pe care le-am expediat prin poştă, bine că la Moscova, Oficiul Poştal central se află la cîţiva metri de (fosta deza).

probabil, librărie) *Drujba...* În următoarele săptămâni, primind de la Chișinău reacții pline de încintare, a trebuit să mai cumpăr un lot... Acel roman se numea *Galeria cu viață sălbatică*, iar autorul lui – **Constantin Toiu...** Îmi pare sincer râu că nu am avut ocazia să-i spun acestui talentat prozator că i-am fost un dezinteresat propagator al operei sale în URSS!

Un „capitol aparte” îl formează în biografia mea de bibliofil cărțile românești traduse în alte limbi – în rusă, în franceză (editate la Chișinău, dar și la București), apoi în germană, engleză, bulgară, polonă... Grație lor am putut convinge mulți prieteni din străinătate că avem o literatură bogată, cu autori și cu opere de excepție. Nu am făcut niciodată o contabilizare a cărților pe care le-am trimis cadou în lumea largă... totuși, scriind acest articol, am luat o pauză pentru a incerca o cît de aproximativă evaluare. Poate cineva nu va crede... am putut stabili că am dăruit cărți – preponderent românești și rusești (evident, inclusiv de autori de la Chișinău) – în circa 30 de casă de pe patru continente!

Un destinatar de seamă mi-a fost poetul letton **Leons Briedis**, din Riga, tot el un excelent traducător din poezia română și un bibliofil „inveterat”: biblioteca lui personală, dintr-un cartier nou al Rigăi, are un fond românesc demn de o bibliotecă publică.

În 2005, a candidat la funcția de președinte al României o româncă din SUA, **Lia Roberts**. Înainte de a se mărită la Las-Vegas, se numea Aurelia Lia Sandu și era o simpatică bucureșteană. Părăsind țara „nemotivat” (așa se considera pe atunci, în comunism, căsătoria cu un „capitalist”, cu atât mai mult cu un milionar american!), nu i s-a permis să-și ia și biblioteca. Oare mai ține minte Lia Roberts că atunci, prin 1979–1981, tocmai subsemnatul i-a alinat dorul de Eminescu, de Blaga, de Stănescu... trimițându-i de la Chișinău cîteva colete cu cărți editate la București, dar cumpărate la Moscova, Leningrad, Kiev, Odesa, Cernăuți și chiar... de la Novosibirsk, din Siberia, unde am însoțit-o (înainte de norocosul ei măritiș!) în calitate de translator?

Dar ce mi-e posibila uitare a Liei Roberts, cînd mă încălzește astăzi de mult recunoștință continuă, de peste 20 de ani, a lui **Tudor Buzu** – pictorul nostru, din Drăsliseni, stabilit în Cehia?... Unde mai pui că acele cărți românești pe care i le-am trimis sau i le donez, acum, nu sunt un capital mort în casa **Tudor și Dagmar Buzu**: de ele se bucură, citindu-le, folosindu-le, și fiili lor, Aleș (student) și Daniel (licean).

Lilli Promet a fost și sper că mai rămîne o personalitate marcantă a literaturii estone: ah, ce ravagii facea printre milioanele de cititori din URSS și din alte țări romanul ei *Primavera!* Mai ales printre cei care nu puteau accepta regimurile totalitare, doctrinele comuniste! Ei bine, tocmai distinsa doamnă Lilli Promet avea un interes, ba chiar o feblețe pentru România, pentru cultura și literatura românească, nu în zadar a scris ea, împreună cu soțul, scriitorul **Ralf Parve**, imediat după devastatorul seism din 1977, un eseu intitulat incredibil, pentru noi:

„**De ce iubim noi România**”. Le-am trimis acestor estoni extremi de simpatici și rafinaj tot ce am considerat mai de valoare din literatura română (repet: inclusiv de la Chișinău), traduceri în limbile pe care ei le știau: germană și rusă. Am cunoscut asemenea simpatizanți, extrem de sensibili ai culturii și literaturii noastre și la Tbilisi (Georgia), și la Vilnius (Lituania), și la Erevan (Armenia), diferenți intelectuali de marca din Polonia, Bulgaria, ex-Iugoslavia, Cehia, Slovacia, Finlanda, Norvegia, Suedia, Brazilia, Mexic, S.U.A., Algeria, Coreea de Sud, Japonia, Israel, Australia, Belgia, Franța...

Am pus Franța cea atât de dragă mie și nouă în genere la capătul acestei liste și îmi dau seama că am comis o mare nedreptate. Pentru că, de fapt, tocmai un suflet din inima Parisului a constituit imboldul principal pentru a scrie aceste rînduri. Dna **Bernadette Thizy**, profesoară de sociologie la Paris-IV (un fel de filială a famoasei Sorbona), a fost, este, o sinceră admiratoare a culturii românești. Totul a început de la albastrul Manăstirii Voronej, pe care dînsa o vizitase atunci cînd noi puteam numai să visăm la așa ceva... De la Voronej a mers la Putna, unde a auzit de la un călugăr că România se termină de fapt în Basarabia și în Nordul Bucovinei, incorporate URSS-ului. Astfel a venit la Chișinău – o dată, apoi de încă vreo trei ori, pînă la urmă a ajuns și la Cernăuți, și la Cetatea Albă... În ultimul timp, Babette, cum îi spun prietenii, nu se simte tocmai bine. Nu știu ce maladie o deranjează, habar nu am ce tratament administreză – din simplul motiv că nu vorbim pe acest subiect, chiar dacă ne scriem de vreo trei decenii, cu o anumită regularitate. Într-unul din mesajele de ultimă oră, profesoara de la Paris mi-a scris din nou că nu se simte prea bine, dar iată că a recitat niște basme românești și parcă i s-a făcut mai ușor... Aceste *Basme „cu efect tămăduitor”* au văzut lumina tiparului la Chișinău, prin 1978, dacă nu mă înșel... Nu mai țin minte, pentru că i-am trimis

cartea cu pricina la Paris, prin poșta sovietică... *Il était un fois... A fost odată...*

Așadar concluzia e una, unică: donați cărți! Oricind, oriunde, oricui iubește lectura și cartea, iar cine dăruiește – la rându-i, primește.

(„BiblioPolis”, nr. 2, 2006)

BIBLIOTEILE PÂNĂ LA ȘI DUPĂ SÂRBĂTORI

Între „sârbători fericite” și „mai puțin fericite”, bibliotecarii dau preferință zilelor axate pe evenimente și aniversări ce aduc satisfacții sufletești unui număr cît mai mare de destinațari.

Un gazetar ascuțit la limbă a numit, mai în glumă, mai în serios, această perioadă – ultima săptămînă a lunii decembrie și primele două săptămîni ale lui ianuarie – „zile de mahmureală RM-istă (sau: re-moldovenistă) ...”

Șioricăt de mult ai vrea, îți vine greu să-l contrazici. Probabil, ca nicăieri în lume, la noi, în R. Moldova, această perioadă – trei săptămîni, dacă nu chiar patru săptămîni, bătute în cuie! – trec sub semnul unor sârbători, adică a unor petreceri non-stop. Crăciun pe vechi, Crăciun pe nou, Anul Nou „vechi” și Anul Nou „nou”. Ajunul de două ori, Bobotează – de două ori... Și tot aşa, per total, zeci de ocazii pentru a petrece pînă se dău bieții oameni „de-a dura”, uitînd de toate pe lume, iar această stare de stupidă euforie, adeseori îl însoțește anul întreg, ba chiar ani la rîndul.

Cu adevărat: oricăt de mult ai dori, sau oricăt de mult ar trebui, în aceste zile, practic, nu poți face nimic cu cale. Și, deocamdată, nimic nu se poate schimba, nu știu ce măsuri, de ce ordin, ar putea să schimbe sau măcar să influențeze starea de lucruri creată. Iar această stare este, mai mult ca sigur, una absolut anormală. Așadar, la una din cele trei întrebări clasice ale intelectualilor ruși: „Ce-i de facut?”, deocamdată nu putem găsi un răspuns rezonabil, iar în consecință, nu găsim nici o soluționare rezonabilă, cît de cît eficientă. Să vedem ce facem cu a doua întrebare din același șir clasic: „Cine-i de vină?” Ei, aici lucrurile par mai simple. A căuta și, mai ales, a găsi vinovații, este o îndeletnicire

cu rădăcini adînci în conștiința noastră național-intelectuală. Pe banca imaginară a acuzațiilor numeresc mulți vrednici înaintași, dar și contemporani, poate ceva mai puțini.

Se pornește de la cronicari: ei au zis, ei au repetat că „de la Rîm ne tragem”, astfel sugerîndu-ne să fim atașați, fideli valorilor occidentale. Vine rîndul lui Dimitrie Cantemir: că de ce a zis că... De fapt, Cantemir ne-a spus mai multe adevăruri, cel mai memorabil, cel mai supărător fiind acela potrivit căruia noi nu am prea avea tragere de inimă la carte, iar în concluzie, preferăm să orbecăm prin întuneric, prin incertitudini. Paradoxal, dar ne-a atenționat asupra acestui adevăr printul nostru cel mai luminat – ales, la recomandarea lui Leibniz, membru de onoare al Academiei de Științe și Arte din Berlin! – dar care domnitor și cărturar al nostru, pînă la urmă, a ajuns și el un rătăcit prin pustiile Tartariei rusești. Mai departe se ajunge și la Eminescu, acesta fiind dublu sacrificat (așa cum ne sugerează și dr. Theodor Codreanu, redutabilul exeget de la Huși), acum – dublu, dacă nu triplu condamnat. Unii, hiper- sau super-, ori sub-, ori post-moderniști, îl învinuiesc că ar fi fost Eminescu patriarhal, și că tocmai din cauza acestui stil patriarhal al lui de percepcere a lucrurilor noi, iată, avem greutăți în a intra în Europa. Alții, dimpotrivă, pretind că, fiind prin excelență, prin definiție european, Luceafărul ne-a îndepărtat de la anumite valori pur naționale. Atunci sar și cei din a treia categorie: „Păi nu Eminescu a declarat că suntem români și punctum?! Asta trebuia el să ne învețe?! Unde îl este mîndria, demnitatea, onoarea?”

De la clasici se trece în mod firesc la contemporani. La capitolul discutat, cele mai multe greșeli și rătăciri i se atribuie, fără doar și poate, lui Ion Druță. Păcatele lui Druță sănt, ca toate greșelile, foarte diferite: nici nu s-ar putea altfel, de vreme ce ele derivă din cele zece porunci, e normal să fie cel puțin de zece feluri. Și se începe: se încină la idoli străini, hulește, jinduiește la bunurile aproapelui etc., etc. Se uită însă de o fantastică, genială constatare a marelui prozator, dramaturg și eseist situat între cetatea Sorocii și zidurile Kremlinului, pe care am citit-o emociionat, cred, în *Povara bunățății noastre* (însuși titlul acestui roman e o metaforă genială!). Spune Ion Druță, ca printre altele, că dacă noi, moldovenii, nu ne-am fi născut popor creștin (teorie preluată, posibil, de la chiar Nicolae Iorga), și astfel, creștini nativi fiind, ne vedem obligați să jinem sârbătorile peste an, atunci nu mai supravie-

țuiam că etnie, căci pierdeam de mult de îndobitoare și autodistrugere prin muncă, aidoma vitei în plug.

Deși se părea că e dat uitării, unii își mai amintesc și de Lenin, marele filozof și temerarul apărător al celor umiliți și obidiți (chiar dacă nu-l agrea defel pe Dostoievski!), intelectualul militant, care i-a numit pe intelectuali „rahați” și „prostituate” (în original: „dermo”, respectiv, „prostitutki”). Dacă, așa cum scriam mai sus, D. Cantemir ne-a spus multe, apoi Lenin ne-a lăsat ca moștenire foarte multe. Printre acestea, a fost și o indicație (o circulară) din 1918, cind tânărul stat rus, bolșevic, trecea de la calendarul vechi, iulian, la cel nou, gregorian. Atunci era pe punctul de a accepta noua numărătoare și Biserica Ortodoxă Rusă, însă conducătorul laic al rușilor, Lenin, a dispus altfel: Biserica rămâne cu vechea socoteală a zilelor și sărbătorilor. De ce i-a trebuit lui Lenin (și) acest amestec în treburile altora? Răspunsul îl găsim în acea circulară (neinclusă în *Opere complete* în 55 de volume, dar păstrată cu sfîntenie în Arhiva partidului bolșevic-comunist și publicată abia după deschiderea provocată de perestroika lui Gorbaciov). Eseuța circularăi ar fi următoarea: lăsați-i pe cei intoxicați de opiumul credinței în Dumnezeu să facă mai întâi Anul Nou (revelionul), apoi să cinstească Nașterea Fiului Domnului (Crăciunul). Petrecând copios pînă la și după 1 ianuarie, oamenii muncii, nu vor mai sesiza adîncă, netrecătoarea semnificație a sărbătorii Crăciunului, apoi și a celorlalte mari sărbători creștine (asimilate și acestea în stil proletar: Paștele cu 1 mai, hramurile – cu 7 noiembrie etc.). Scriu astea și mă gîndesc dacă are idee de această directivă leninistă IPS Vladimir (Cantorean)... Vladimir (Mitropolitul) poate însă nici să nu știe asemenea finețuri, căci oricum pentru el decide Prea Fericitul Alexie de la Moscova... Curios, o fi auzit teologii și/sau funcționarii de la cancelaria Patriarhiei Ruse de acest document leninist, cu cel mai direct impact asupra turmei de enoriași ai Bisericii Ortodoxe Ruse, a cărei sucursală este Mitropolia păstorită de IPS Vladimir?

Să lăsăm însă clericii ce este a clericilor și să revenim la cele lumești.

Ziceam că în decembrie-ianuarie, an de an, traversăm o etapă de grele încercări, marcate de întrebări aproape că hamletiene: „Petrecem sau nu petrecem?”, „Mai petrecem sau ne mai gîndim ce mai avem a face?” etc. asemenea. În această atmosferă, chiar și cel mai bine inten-

ționat cetățean, devine, cu sau fără voie, un cetățean nîjel... tormentat (ca să-l parafrazăm pe Ion Luca Caragiale). Nu fac excepție nici lucrătorii bibliotecilor. Cu o mică, dar importantă diferență: că bibliotecarii, poate mai mult decât alii „lucrători cu masele”, trebuie să țină cont de dorințele, interesele, preferințele acestor mase. Dacă un notar sau un polițist nu-și face pînă la capăt datoria în aceste zile de grave sărbători – se trece cumva peste asta. Dacă însă nu se prezintă la locul de muncă un bibliotecar – e cu certitudine scandal! Căci oricât ar petrece omul, pînă la urmă îl apucă și dorul de a se mai informa, de a se mai documenta, de a se mai cultiva... și doar nu are să meargă, în acest scop, la notar sau la poliție! – vine la bibliotecă.

Nu deținem datele vreunui sondaj din care am putea afla care sunt sărbătorile preferate ale bibliotecarilor. Putem deduce doar că cele mai multe preferințe ale lor se îndreaptă spre două duminici din octombrie, cind e Ziua Bibliotecarului, respectiv, Hramul Orașului (sau hramul altor localități, hramurile fiind la noi, cele mai multe, toamna). Am mai putut constata un atașament deosebit de puternic al bibliotecarilor pentru cele mai diverse evenimente culturale. E și firesc să fie așa: sărbătorile culturale aduc cele mai multe satisfacții pentru sufletul omului, iar însăși profesiunea de lucrător al bibliotecii este de neconcepță fără acest element – a face cît mai mult pentru a bucura oamenii, pentru a înnobila sufletele.

Anul ce bate la geam – 2007 – probabil nu mai puțin decât alți ani, trecuți sau viitori, înscriu în calendar mai multe evenimente culturale cu adevărat remarcabile, prilejuindu-ne ceea ce se numește printre sintagmă pe nedrept banalizată „sărbători ale sufletului”. Ultimele pagini ale revistei noastre prezintă o listă amănunțită a aniversărilor culturale pentru 2007, cu accentul pus pe primele trei luni, ca în numerele următoare să continuăm lista potrivit desfășurării cronologice a evenimentelor. Toțmai de aceea vom reține atenția doar la cîteva sărbători din anul ce vine, la cele mai însemnante evenimente culturale, în R. Moldova 2007 este declarat **Anul Eugen Doga**, ceea ce înseamnă o suitură de manifestări consacrate acestui geniu muzical, contemporanul nostru, care ne-a dus bunul nume în lumea întreagă. În legătură cu centenarul de la naștere, s-a proclamat 2007 și **Anul Național Mircea Eliade** – altă sursă de idei și proiecte pentru manifestări pentru diferite gusturi beneficiarilor de biblioteci. Poate cu precădere pentru iubitorii

de arte, dar și de filozofie, calendarul UNESCO ne amintește că se vor împlini 50 de ani de la trecerea pe alte tărâmură a lui **Constantin Brâncuși**, *Coloana fără sfîrșit* a sculpturii și gîndirii estetice contemporane. Din calendarul Europei desprindem trei aniversări majore: 300 de ani de la nașterea invățătului și scriitorului francez **G. de Buffon** (1707–1788), tot atâtia de la nașterea dramaturgului italian **Carlo Goldoni** și 175 de ani de la stingerea din viață a lui **Johann Wolfgang von Goethe** (1749–1832). Conte de Buffon este cel care a spus, printre altele, că „*Le style c'est l'homme même*”, adică „*Stilul este omul înșuși*” – nimic mai simplu și mai adevărat, și nu numai pentru cei care scriu, dar și pentru cei care citesc! Goethe nu poate a fi comentat într-un articol de revistă – e prea mare, prea polivalent acest scriitor german, nu știu cîte manifestări culturale ar putea să-l prezinte fie și cu aproxi-mație. Din America ni se sugerează sărbătorirea a două secole de la nașterea poetului **H.W. Longfellow** (1807–1882), cunoscut mai ales ca autor al scrierii epice *Cintarea lui Hiawatha*. Însă Longfellow a fost și un mare poet romantic, explorând, printre altele, și motivul lui Hyperion; a fost și un excelent traducător (lăsind cea mai rezistentă versiune, în engleză, a *Divinei Comedii*, a lui Dante Alighieri); în fine, a fost și un meritos profesor: a predat la faimoasa Universitate Harvard.

Credem că nu mai este cazul să continuăm lista cu mari evenimente culturale ce ne așteaptă. Din fericire, avem suficiente sărbători ale culturii, ca să ne lăsăm prăda petrecerilor inculturii. Și atunci, cum zicea un mare poet: să nu lăsăm sufletul să lenevească. Să-l punem „să muncească”, să-l facem să se bucure, chiar dacă în jur e destulă tristețe și certitudine. Acum, și mereu. La anu' și la mulți ani!

(„BiblioPolis”, nr. 4, 2006)

REFLECȚII ANIVERSARE

... La început, se pare, a fost un simplu „proiect trăsnit”, de vreți – a fost o aventură, inițial. Însă cum cei implicați în proiectul-aventură își doreau mult ca aceșta să devină realitate, iată că la nici un an ideea sau ambicia (numiți-o cum vă place) Lidiei Kulikovski prinde contururi. Posibil să fi fost și un vis, mai vechi; o dorință arzătoare, și aceasta

mai veche, a directoarei BM. Să nu uităm însă că abia am ieșit dintr-o epocă în care orice inițiativă editorială aparținea unui singur organ (comitet, departament)! Cînd timpul și anturajul au devenit mai favorabile, iată că evenimentul s-a produs. Nu putem să nu menționăm bunăvoiețea, înțelegerea, sprijinul unor autorități culturale. „Prima rîndunică” a fost întîmpinată cu entuziasm de colectivul Bibliotecii Municipale, chit că nu au lipsit nici scepticii, care au exprimat temeri grave că va veni și „a două rîndunică”.

Cititorul nostru cît de cît avizat a înțeles, fără doar și poate, că în alineatul de mai sus m-am referit la lansarea, la apariția primului număr al revistei noastre, eveniment ce s-a produs acum... cinci ani împliniți, bătuți în cuie! Veți spune că cinci ani e un termen modest... și mai curînd veți avea dreptate. Totuși, avînd în vedere că am intrat în al șaselea an de ediție și că ținem cu tot dinadinsul să ajungem și cînd vom avea „șapte ani de-acasă”, apoi zece și tot aşa... vă rugăm să ne îngăduiți să acordăm acum ceva mai mult spațiu revistei noastre. Nu am calificat întimplător lansarea *BiblioPolis*-ului ca pe un proiect insolit, ca pe o ambiție ce miră pe unii. Căci, orice s-ar spune, prin *BiblioPolis* se lansa cea de-a treia publicație de specialitate la noi – după *Biblio-grafia Națională* (fondată în 1958) și *Magazin bibliologic* (apare din 1992).

Primele numere de *BiblioPolis* s-au pierdut deja în analele bibliotecilor, poate și în amintirile unor ființe mai sentimentale. Modeste la aspect, textele erau tipărite cu caractere mărunte, pozele nu întotdeauna erau vizibile... Cine putea să credă că se va ajunge la un volum de circa 120 de pagini (de trei ori mai mult decât inițial!), cu o execuție poligrafică ce trezește, în genere, încîntarea potențialilor cititori și autori. A propos de cititori. Cei mai fideli destinatari ai noștri sunt (ar trebui să fie!) lucrătorii Bibliotecii Municipale, inclusiv din cele 35 de filiale, inclusiv de la bibliotecile de literatură și cultură ale minorităților etnice de la noi. (Număr de număr am inserat articole despre activitatea acestora; la fel, am publicat cu regularitate materiale în limba rusă, pentru a-i apropia și pe cei care, dintr-un motiv sau altul, încă nu ne cunosc suficient limba). Cu timpul, însă, *BiblioPolis* a prins și interesa și alte sfere de cititori – mă refer acum la studenții de la facultatea de specialitate a Universității de Stat din Moldova, precum și la lucrătorii unor mari biblioteci din Chișinău și din alte localități ale republicii.

(Nu puțini bibliotecari, bibliografi, bibliologi de la biblioteci importante, dar și de la unele mai modeste, au devenit și autori noștri – pentru ei am inițiat rubricile *La colegii noștri*, *Cu față spre Dvs.*, respectiv, *Din provincie*). Numere disparate ale revistei noastre au ajuns și, din cîte știm, au reținut atenția colegilor noștri de la diferite biblioteci municipale și/sau județene din dreapta Prutului, din Cernăuți, Transcarpatia, Banatul Sîrbesc. Deschiderea noastră spre alții e demonstrată și de faptul că *BiblioPolis* a salutat apariția unor noi publicații de specialitate (*Coperta de la Ungheni*, *Confluence bibliologice*, de la Bălți), a prezentat diferite evenimente culturale (aniversări, lansări, seminarii etc) din municipii și județe înfrânte, a recenzat reviste și cărți de specializate venite de la vest de Prut. Lansarea, în 2004, a versiunii electronice *BiblioPolis* a extins infinit mai mult geografia și numărul potențialilor prieteni ai revistei, respectiv ai BM.

Dar iată că ușor, ușor am ajuns la autorii sau – poate mai bine ar fi să spunem – colaboratorii noștri, la cei care se implică în modul cel mai direct la alcătuirea, scrierea, completarea, ilustrarea, tipărireia fiecărui volumăș de *BiblioPolis*. Nu vom exagera dacă vom zice că Echipa Hasdeu are numeroși lucrători cu o adevărată predispoziție de a scrie, de a povesti pe scurt despre activitatea lor – dovedă ne stă și numărul în continuă creștere, pe an ce trece, al articolelor semnate și al emisiunilor radiofonice și TV cu participarea mulțor lucrători ai BM. Pe parcursul a cinci ani, în 20 de volumășe s-au perindat numele a zeci și zeci de membri ai Echipei Hasdeu (să nu uităm și de versiunea-ziar a *BiblioPolis*-ului, transformată ulterior în ziar cu totul de sine stătător, *BiblioCity*). Ne vine greu să întocmim aici, acum, o listă a celor mai... mai... autori ai noștri, din interiorul BM – pentru că nu dorim nici să exagerăm în vreun sens și nici să ne scape cineva din vedere. Vom menționa doar că am pus la dispoziție suficient spațiu oricui a dorit să povestească, de pe paginile revistei noastre, ce are nou, interesant, original, însemnat etc. În activitatea bibliotecii pe care o conduce sau unde muncește, unde creează, unde face eforturi pentru culturalizarea chișinăuienilor. Totuși, două nume nu putem să nu le evidențiem. Primul este poate cel mai sonor în bibliografia basarabeană actuală: Ion Șpac, veteranul Bibliotecii Academice de la Chișinău. Chiar de la lansarea revistei noastre, dl I. Șpac a prins a ne vizita insistenț cu materiale, idei, subiecte. Cind s-a întimplat să-i solicităm noi, a reacționat

întotdeauna prompt și extrem de conștiincios. Următorul este numele unei autoare extrem de harnice, receptive, care scrie și mult, și foarte bine, punctând, în materialele sale problemele stringente ale vieții bibliotecare de la noi și din lume, făcând analize și bilanțuri judicioase, semnalând valoroase apariții editoriale, zugrăvind cu precizie și căldură, captivant și emoționat, chipuri de înaintași și de colegi de breaslă. Ați intuit corect: acest nume este Lidia Kulikovski, dr. conf. universitar, cum bine se știe, director general al BM, tot dînsa fiind și directorul-fondator al revistei *BiblioPolis*. Prin ceea ce publică, prin felul cum scrie, Lidia Kulikovski dă un exemplu demn de urmat, bunăoară, colegilor de catedră, dar și colegilor și subalternilor de breaslă, fie ei din sistemul BM, fie de la alte biblioteci. Nu am recurge pur și simplu la o metaforă spunând că din revista *BiblioPolis* au „ieșit” mai multe cărți, sau, cel puțin, „bucăți bune” de cărți: culegeri tematice, studii bibliografice, manuale, antologii de autor etc. Un ultim exemplu ar fi cartea Elenei Roșca *Biblioteca – o carte deschisă a susținutului*. După cum a mărturisit autoarea însăși, imbold și model pentru editarea acestei culegeri i-a servit alt volum, și acesta, „răsărit” în bună parte, de pe paginile revistei noastre – *Cartea, modul nostru de a dălnui*, de Lidia Kulikovski, considerată, pe dreptate, o apariție editorială de excepție în domeniu.

Orice publicație aspiră să aibă și autori „din afară”, din alte domenii, eventual – personalități ale culturii, literaturii, vieții publice. Nu am putea spune că am fi fost răsfățați, la acest capitol, adică de atenția unui număr mare de somități. Au fost cazuri când propunerile noastre de colaborare au fost tratate cu refuzuri, de exemplu, cineva ne-a pretextat că ar prefera să scrie reviste mai „solide”... (și probabil mai confuze)... Si poate de aceea cu atât mai dragi ne sănt colaborările externe de care am avut parte – pentru că ele au fost sincere, iar aceasta contează nespus de mult și în epoca noastră! Profitând de ocazie, ne exprimăm toată recunoștința noastră, cele mai vii mulțumiri scriitorilor Mihail Gh. Cibotaru, Iulian Filip, Nicolae Rusu, Ion Hadârcă, Anatol Ciocanu, Haralambie Moraru; scriitorului și savantului Iurie Colesnic, poetului, bibliologului și filozofului culturii Alexe Rău, poetei și publicistei Luminița Dumbrăveanu, regizorului, scriitorului și filozofului Andrei Vartic... și, să nu uitam – lui Mihai Tașcă, dr. în drept, un jurist apreciabil de atent la problemele culturii, istoriei și limbii. La

fel, multe mulțumiri doamnelor Ninela Caranfil, artistă emerită, actriță la Teatrul Național „Mihai Eminescu”, Claudia Slătău-Grama, dr. în filologie, Veronica Bătcă, dr. în filologie – ambele de la Academia de Științe, Valeria Matvei, șefa secției „Cercetări bibliografice” de la Biblioteca Națională care ne pune la dispoziție, an de an, materialele pentru rubrica *Aniversări culturale*. Un mulțumim aparte pentru Vasile Șoimaru, dr. conf. univ. la ASEM, un foarte bun, foarte fidel prieten al cărților, al bibliotecilor și al revistei noastre. Însă mai este V. Șoimaru și un excelent prieten al artei fotografice, este cel care a și scris pentru *BiblioPolis*, dar mai ales a pus la dispoziția redacției zeci de imagini inspirate, semnificative și tulburătoare, și multe din ele au înfrumusețat copertele revistei – spre surprinderea cititorilor, dar și a celor care asigură execuția poligrafică, tot mai atrăgătoare, a *BiblioPolis*-ului.

Desigur, apariția și menținerea revistei noastre se înscrie într-un program editorial mai vast, susținut de BM „B.P. Hasdeu” de aproape 15 ani. Biobibliografile, culegerile tematice, suporturile didactice, catalogele, ghidurile elaborate de BM pot constitui obiectul unei justificate mândrii a oricărei biblioteci, oricără de solidă, din orice capitală. Aceasta este, însă, alt subiect, pe care noi, de altfel, îl reflectăm cu regularitate pe paginile *BiblioPolis*-ului și la care vom reveni în numerele viitoare. Cu atât mai mult cu cât anul curent este unul jubiliar, de fapt, unul cu mai multe semnificații aniversare, omagiale: 130 de ani de la fondarea instituției numite acum BM „B.P. Hasdeu” și un centenar de la trecerea la cele veșnice a patronului nostru spiritual, personalitatea proeminentă a spiritualității românești și unul din cei mai strălucitori reprezentanți ai unei dinastii ieșite din comun: Hîjdău-Hasdeu. Astfel, iată, am anunțat și două subiecte de bază ale activității din anul acesta – și a Bibliotecii Municipale și, desigur, a revistei noastre. Dar, firește, numărul de subiecte pe care le vom trata pe paginile *BiblioPolis*-ului este cu mult mai mare, mai amplu, mai variat. Rămîneți și în 2007, și în continuare, cu publicația noastră – a Dumneavoastră!

(„*BiblioPolis*”, nr. 1, 2007)

ARTA DE A VORBI CITITORILOR

În anumite perioade ale vieții – poate mai ales în copilărie și în adolescență, dar și în unele faze, situații ale vieții de om adult – trăim cu impresia, ba chiar cu certitudinea, că nu e nimic mai ușor decât a comunica, a vorbi cu cineva. Pentru că e la mijloc o schemă simplă: ai spus ceva, și s-a răspuns ceva și astfel discuția se lungește, uneori parcă nu mai are capăt. Dar totul e numai în aparență simplu, căci este extrem de înșelătoare această schemă!

Marii gînditori ai tuturor timpurilor au apreciat la cote deosebit de înalte valoarea comunicării dintre oameni, a felului lor de a vorbi. Astfel, Seneca, bunăoară, pretindea încă în neguroasa antichitate: „*Cum le-a fost oamenilor vorba, aşa le-a fost și viața*”. Nu e greu să observăm că celebrul filozof punea, practic, semnul egalității între felul de a vorbi și felul de a trăi, insuși modul de viață al omului. Această idee o regăsim și în epoca modernă: „*Singurul mod de a vorbi corect, pe de-a întregul, este, la urma urmei, de a trăi corect*” (Brice Parain).

Să coborim, însă, pe câțiva timp, de la altitudinea filozofiei la perceperea populară a rostului vorbirii, comunicării între oameni. Răsfoind marile dicționare ale limbii române, descoperim o mulțime surprinzătoare de înțelesuri, sensuri, atribuite noțiunilor *cuvînt*, *vorbă* – ele constituind elementele de bază ale comunicării interumane. De ex., după *Dicționarul universal al limbii române* de Lazăr Șâineanu, termenul *vorbă*, pe lîngă sensul de bază, cel mai cunoscut – de „unitate lexicală”, „cuvînt” – mai are încă vreo 20 alte accepții: *gînd, idee; discurs; promisiune, angajament; rațiune, judecată; motiv, cauză; dreptate, drept; facultatea de a vorbi; grai; zvon, insinuare, birjă* etc. Deși sunt sinonime, există, totuși, și o anumită deosebire între *vorbă* și *cuvînt*. Nu a spus în zadar Tudor Mușatescu: „Îmi plac cuvintele. Vorbele – nu!”

Fără a intra în amânunte, precizăm aici nuanțele sacre ale termenului *cuvînt*: una o surprindem în zicerea biblică „La început era Cuvîntul, și Cuvîntul era cu Dumnezeu, și Cuvîntul era Dumnezeu [...]” (Ioan, 1, 1). Sau: „Omul nu trăiește numai cu pîine, ci și cu orice cuvînt care ieșe din gura lui Dumnezeu” (Matei, 4, 4). În fine, amintim că anume *cuvîntul* este considerat ca a doua ipostază a Sfintei Treimi: „[...] Cuvîntul s-a făcut trup [...]”.

După aceste divagații, vom zăbovi mai mult și poate mai concret la aspectul anunțat în titlul articolului nostru. *A comunica, a vorbi cu cititorii – este pentru un bibliotecar într-adevăr o artă, sau poate, totuși, altceva? Si atunci, ce să fie?... Multe altele ar putea fi! De exemplu, o obligație profesională. Un efort de moment, mai bine zis – temporal, segmentul de vreme cătă bibliotecarul e nevoie să comunique cu „clienții”, cu beneficiarii, adică. Pentru unii angajați ai bibliotecii a comunica cu utilizatorii este un exercițiu util și plăcut, poate chiar o satisfacție sufletească. Pentru alții (vrem să credem că pentru o minoritate profesională) – e o povară, pe care o duc, necajiti, de-a lungul a opt ore pe zi... a șase zile în săptămână... 11 luni pe an... ani și ani... o viață de om, pînă la pensionare!*

Diversitatea de abordări a subiectului ne demonstrează elovent că există această problemă: felul cum bibliotecarul știe, poate, dorește (respectiv: nu știe, nu poate, nu dorește) de a comunica, de a sta de vorbă cu cititorul. Despre aceasta s-a scris, se scrie, se va mai scrie, dacă nu mă însel, s-au susținut și teze de doctor cu respectivul subiect. Inclusiv datorită acestor scrieri, altor luări de atitudine (prin comunicări, prelegeri, discuții etc. la școli ale bibliotecarilor, la seminare, conferințe...), în ultimul timp multe s-au putut schimba în bine la capitolul comunicarea bibliotecar – cititor. Si totuși, problema mai există. Si va mai exista atât timp cât vor fi cititori nemulțumiți de felul cum sănt serviziile fie în sala de lectură, fie la împrumut de cărți, fie atunci cînd ei solică o informație de la instituții gen CID „Chișinău”. (Precizăm că aceste exemple sunt pur ilustrative; scăparele, greșelile din activitatea bibliotecară, în contextul articolului nostru, nu sunt decît ipotetice).

Pornind de la premisa că bibliotecile noastre sunt frecventate cu precădere de oameni civilizați, demni de tot respectul nostru, totuși, este departe de noi și gîndul că am avea un cititor impecabil... Ba dimpotrivă, știm prea bine că sunt destui utilizatori mereu grăbiți, agitați, stresăți; unii dintre ei, se pare, simt o placere sadică de a „gîdila nervii” bibliotecarului! Si nici nu trăim noi în Japonia, de exemplu, unde lucrătorii din sfera serviciilor se ţin de principiul: „Clientul este dumnezeul nostru”. (iar bibliotecile se includ și ele – mai direct, mai tangențial – în această sferă). Problema e că bibliotecarii și cititorii au responsabilități diferite. Supărarea zgomotoasă sau chiar impoliețea

unui beneficiar își află mai multe scuze decît aceleași manifestări din partea lucrătorilor bibliotecii.

Vom încerca, în continuare, să schițăm anumite reguli, norme, imperitive, principii pentru o comunicare mai eficientă, ferită de riscuri, a bibliotecarului cu cititorul.

Un scriitor și filozof al Evului Mediu persan, Rumi, afirma, pe bună dreptate: „*Cind ai de a face cu un copil, trebuie să-i vorbești pe limba lui*”. Poate că cineva nu va fi de acord, noi însă rămînem la ideea că cititorul e, în multe privințe, un copil (și nu ne referim la copiii care frecventează și ei bibliotecile). Da, un copil matur, care se apropie tot mai mult de copilul adevărat atunci cînd e presat de dorința de a obține maxim folos (maxim de informație); cînd nu știe, nu are cum să știe anumite secrete ale bibliotecii, cum ar fi: așezarea fondurilor de carte, disponibilitatea și accesibilitatea lor, iar uneori nu are cunoștințele necesare nici pentru a găsi în fișier sau în catalog cartea, lucrarea care-l interesează, nici măcar a completa corect o fișă de comandă nu e în stare.

Cu asemenea cititori – dar și mulți alții – bibliotecarul trebuie să dea dovadă, mai întîi de toate, de *răbdare și calm*. În comunicarea cu utilizatorul, *tacitul* este una din principalele obligații ale bibliotecarului – chiar și unui cititor mai puțin politicos nu i se poate răspunde prin impoliețe, prin ton nervos sau agresiv. (Dacă se ajunge la agresivitate față, la ostilități din partea cititorului, astea intră deja în domeniul de preocupări ale administrației, sau, în funcție de caz – poate cădea și sub incidența obligațiilor de reglare a situației de către poliție sau justiție).

Desigur, un bibliotecar trebuie să vorbească corect, să cunoască bine nu numai terminologia de specialitate, dar să aibă și o exprimare exemplară, conform limbii române literare. Totodată, însă, este contraindicat a sta la tâfșas cu cititorii. La acest capitol, e bine să ținem minte un sfat lăsat testamentar de către Alexandre Dumas-tatăl: „*Orică de bine ai vorbi, dacă vorbești prea multi, sfîrșești în totdeauna prin a spune o prostie*”. Si încă ceva: cu mult înainte de Al. Dumas, conaționalul său Jean-Jacques Rousseau observase, cu nu mai puțină justiție: „*De obicei, oamenii care știu puțin sunt foarte vorbăriți, în timp ce aceia care știu multe – vorbesc mai puțin*”.

Iar fiindcă munca bibliotecarilor comportă multe situații în care ei

trebuie să scrie, este firesc, este obligatoriu ca ei să cunoască bine normele ortografice, să-și antreneze memoria la scrierea corectă a unor nume străine (cel puțin, numele unor scriitori de vază, denumirile unor orașe străine – importante centre editoriale, titluri de faimoase edituri din Occident etc.).

Să ne ferească Dumnezeu de trufie și arroganță în munca cu cititorii! Să nu numai de aceea că acestea-s păcate biblice, blamate de două milenii de creștinism. Oricit de informat, documentat ar fi un bibliotecar, oricit de mult ar străluci în meseria sa, niciodată nu se știe că un cititor, tratat – cu sau fără voie – de sus ori cu dispreț, s-ar putea să merite tocmai toată stima și considerația, el depășind prin mulți parametri pe bibliotecarul as și... arrogant.

Nu se poate confunda însă arroganța rece și distructivă cu *sobrietatea, seriozitatea* bibliotecarului, care face parte, cu siguranță, din obligațiile (și avantajele) sale profesionale. Mi-a fost dat să aud nu că simple complimente, ci adevărate „revârsări de incintare” despre sobrietatea unor bibliotecare, pentru exigentele ce le avanseză ele cititorilor în privința grijii față de carte, atitudinii atente față de volumul, revista, ziarul, alte documente date cu împrumut. Aici intervine o altă calitate, sau, de vreți, un alt aspect al relației bibliotecar-utilizator: *responsabilitatea, simțul răspunderii*, ce caracterizează în genere pe lucrătorii bibliotecilor, contribuind plenar la buna lor imagine în comunitate. Poate pe cineva (dintre cititori) să supere, să enerveze aceste însușiri dar în genere un grad sporit de responsabilitate și corectitudine pentru destinul fondurilor, colecțiilor, al fiecărei publicații în parte generează respect și admirare și de multe ori beneficiarii se „molipsesc” de la bibliotecari de aceste atitudini apreciabile, devenind și ei mai grijulii, mai respectuoși cu cartea.

Amabilitatea lucrătorilor de bibliotecă este un alt imperativ al muncii lor. Ce-i drept, gama noțiunii de *amabilitate* în acest domeniu este infinit mai largă decât în muzică, să zicem. Poate există o amabilitate sobră, „de serviciu”, strict binevoitoare, dar și una „luminoasă”, debordantă, aducătoare de voie bună, capabilă să ridice dispoziția cititorului, să-i schimbe starea de spirit, încit el să părăsească oficiul de împrumut ori sala de lectură cu cele mai frumoase impresii despre bibliotecă. Prin anii '70 ai secolului XX, o tinără bibliotecară din SUA, marcată de acest gen de amabilitate călduroasă a devenit obiectul unei

puternice, tulburătoare pasiuni... – din partea unui abonat al bibliotecii. Ea se numea Jennifer, el – Oliver, și au fost eternizați în romanul lui Erich Segal, *Love Story* (tradus la București ca *Poveste de dragoste*), apoi în mai multe spectacole de teatru, într-un film devenit celebru, ca și melodia interpretată în finalul peliculei: „*Une histoire d'amour...*”.

Generația actuală de tineri specialiști de la noi, dar poate mai ales generațiile în formare, vor fi cu certitudine purtătoare nu numai de cunoștințe temeinice, dar și ale acelui faimos *smile* – irezistibilul suris american, pe căt posibil ferit de fals și aducător de voie bună. Până atunci, însă, mai avem să trăi între surși și supărare (sau poate mișcare, necaz, stres...). O condiție, un imperativ și, cu certitudine, un avantaj al muncii în bibliotecă este *sinceritatea* bibliotecarului. Dacă nu-i poți oferi cititorului documentul solicitat sau consultația pe care îi-o cere, e mai bine să recunoști franc starea de fapt, promițând să o faci cu prima, cu proxima ocazie. Să dacă la ocazia promisă acorzi, în fine, cititorului ceea ce nu ai putut face cu o oră (o zi, o săptămână) în urmă, vei avea nu numai *recunoștința beneficiarului*, dar și vei cîștiga și increderea, și va deveni mai mare *increderea și stima lui față de instituția bibliotecară*.

Am înșirat mai sus unele din regulile de care ar trebui, ar face bine să se ghidzeze angajații bibliotecilor pentru o bună comunicare cu beneficiarii – normală, firescă, dar și civilizată, iar în ultimă instanță – cu certitudine, eficientă, avanajoasă pentru ambele părți.

Încercați, pe o clipă, să vedeți și Dvs., ce faceți, ce nu faceți în acest sens? Cite puncte ați acumulat dacă ați punе semnul plus acolo unde sănăti sigur că răspundeți regulilor sau cerințelor enumerate?

Cine conștientizează că a comunica cu cititorii este nu doar o simplă datorie de serviciu, ci un fel de artă, care se învăță mereu, zi de zi, pic cu pic, tinzind să aduni câte mai multe picuri de tact, amabilitate, exprimare frumoasă și concisă etc., acela va acumula la sigur un număr surprinzător de puncte. Cât despre ceilalți... nu ne rămîne decât să le urăm să-și revadă punctul de vedere. Să persevereze în acest gen cu totul specific al artei de a sta de vorbă, în interes de serviciu, în beneficiul propășirii noastre culturale.

ARTA DE A SCRIE PENTRU CITITORI

În nr. 2 din acest an al revistei noastre, am inserat un editorial despre felul cum ar trebui, cum ar fi bine ca bibliotecarii să vorbească, să comunice cu utilizatorii, eventual – și cu colegii de breaslă, cu alii concețăneni. Aminteam atunci doar în treacăt despre importanța altui aspect al relației bibliotecar – beneficiar, și anume: măiestria sau arta, meșteșugul de a scrie ceva pentru utilizatori, dar și pentru alte persoane interesate de carte, de lectură, de bibliotecă. Acum, vom încerca să abordăm mai pe larg acest subiect.

Oricit ar părea de ciudat, dar fiecare dintre noi, odată și odată, devine scriitor, eventual – redactor, stilizator, corector de texte; altfel spus, toți suntem puși în situația de a scrie un text „pe cont propriu”, „pe propria răspundere” – fie că e vorba de o cerere, un demers, un aviz; dar și o scrisoare unui om, mai apropiat sau mai îndepărtat; o teză sau un eseu la vreo probă de promovare, un raport de serviciu sau o comunicare la vreo întrunire, o conferință; în fine – un articol de ziar, de revistă. Bibliotecarii, ca oameni eminentamente ai cărții, a căror activitate este legată în modul cel mai direct și mai strâns de munca scriitorilor, a altor autori din cele mai diferite domenii – bibliotecarii, zic, probabil că imediat după scriitori, jurnaliști, lucrătorii editurilor și alții asemenea, sunt puși cel mai des în situația de a scrie ceva, în ultimul timp, tot mai des, tot mai mult. De aici și răspunderea deosebită ce revine bibliotecarilor pentru textul scris.

De fapt, a vorbi despre o răspundere deosebită a bibliotecarilor pentru cuvîntul scris nu e chiar corect, sau, de vreți, – nu tocmai exact, precis. Avem cu toții o responsabilitate sporită față de cuvîntul scris! – această responsabilitate ținând de două aspecte esențiale: a) legătură întrinsecă cu poporul și limba de care ținem și b) necesitatea de a dovedi, în cele mai diferite situații, că suntem nu numai lucrători ai unui domeniu al culturii, dar și „pur și simplu”, oameni de cultură. Mihai Eminescu, acel geniu tutelar al limbii, literaturii, dar și al națiunii noastre, nota cu aproximativ un secol în urmă: „*Măsurartul civilizaționii unui popor astăzi este o limbă sonoră și aptă a exprima prin sunete [–] noțiuni, prin sir [= construcția frazelor; topică, ordinea cuvîntelor] și accent logic [–] cugete, prin accent etic [–] sentimente*”. E de

menționat că atunci cînd Eminescu scrisese acest gînd, limba literară română se afla într-un stadiu de formare, de cristalizare: în lipsa unui învățămînt generalizat, a presei general accesibile, oamenii simpli (țărani, tîrgovetii, „proletarii”...), vorbeau încă „așa cum îi ducea capul”, limitîndu-se la graiuri, dialecte, argouri; iar reprezentanții categoriilor mai instruite, mulți dintre aceștia, preferau să vorbească în franceză, în germană, ba chiar și în maghiară – era cazul Transilvaniei, aflată de secole sub dominație maghiară; ori în rusă, cum se proceda în Basarabia anexată, de la 1812, imperiului țărilor. Astfel încît această cugetare eminesciană, a fost un *memento*, o atenționare a întregii națiuni. Însă Eminescu are și multe gînduri adresate fiecărui dintre noi. Vom reține doar unul dintre acestea: „*Limba, alegerea și cursivitatea expresiunii în exprimarea vorbită și scrisă e un element esențial, ba chiar un criteriu al culturii!*”. Nimic mai simplu, mai clar și mai edificator! – dorim să fim oameni culți, dorim să fim tratați ca atare și de alții – trebuie să vorbim, să scriem corect, frumos, recurgînd dacă nu la toate, apoi la căi mai multe mijloace pe care ni le oferă generos limba literară!

A propos de nivelul de cultură... Ce se poate scrie despre un funcționar care, fie la bibliotecă, fie la un spital sau chiar la un liceu, va „scapa” inscripții de felul:

Păstra-ți [corect: păstrați] *liniștea în sală!*, *Ânchide-ți* [corect: inchideți] *usa!*, *Citiți aceste cărți noi* [corect: citiți aceste cărți... sau, în cazul unei inversări – cărțile acestea, noi], *La sărbătorile de anul Nou* [corect: Anul Nou] *v-om* [corect: vom] *Iucra după următorul program* etc., etc. Chiar și un licean, mai bine pregătit, sau mai sensibil la scrierea corectă, va da imediat verdictul: cine scrie în aşa hal, este o persoană incultă, de o cultură suspectă! – și nu știu cine va îndrăzni să-l contrazică.

A scrie corect nu e numai dovada unui grad de cultură, dar și a unui nivel de profesionalism. Acest grad, respectiv, acest nivel, nu se atinge dintr-o dată, și nici chiar ușor: e nevoie de timp, de experiență, dar, în primul rînd – de un efort continuu. Totul începe, desigur, de la cunoașterea normelor ortografice, a regulilor de dreaptă scriere, deoarece *a scrie corect, conform normelor limbii literare, este o datorie profesională a fiecărui bibliotecar, mai larg – a fiecărui om de cultură, a*

fiecărui cetățean care își respectă profesiunea, limba maternă, istoria și cultura națională, poporul din care se trage. Observațiile, sugestiile noastre din acest articol îi au în vedere pe vorbitorii de limbă română, însă ele sunt perfect valabile și pentru vorbitorii altor limbi, pentru cei care, în virtutea specificului de serviciu, utilizează în activitatea lor și alte limbi: engleză, germană, rusă, bulgară, ucraineană, ebraică, polonă, găgăuză – ca să mă refer numai la limbile utilizate în sistemul BM „B.M. Hasdeu”.

Ortografia limbii române, bazată pe alfabetul latin, are o istorie de circa două secole, perioadă în care s-a schimbat de mai multe ori – de la greu la ușor, însă uneori și invers. De mai bine de un secol – din 1904 – avem o ortografie/o scriere mai mult sau mai puțin stabilă, înțemeiată pe principiul fonetic: cuvintele se scriu așa cum se rostesc. La 31 August 1989, după aproape 50 de ani de interdicție, s-a revenit la grafia latină și la noi – în R. Moldova –, dar și în regiunile populate de români ale actualei Ucraine (Cernăuți, Transcarpatia, Odesa). S-a dat ascultare atunci unui adevăr pus în evidență de numeroși cărturari și scriitori de-ai noștri, dintre care poate cel mai clar l-a expus Titu Maiorescu: „[...] Acel alfabet este mai bun pentru o limbă, care îi arată mai bine schimbările cuvintelor, și numai din acest punct de vedere se poate afla măsura pentru o preferință între două alfabeze diferite. Numai cu litere latine însemnate după trebuințele flexiunii se pot înțelege schimbările gramaticale în limbă și prin urmare numai cu acele litere se poate scrie această limbă”. (Persoanele interesate de istoria stabilirii ortografiei noastre au suficiente surse de referință, un articol pe această temă am publicat și noi, a se vedea: Vlad Pohilă, *Două veacuri și mai bine de ortografie românească* // BiblioPolis. – 2004. – Vol. 10, Nr. 2. – P. 40–43). Or, această abordare – că pentru limba română ar fi valabil exclusiv principiul fonetic/fonematic, că toate cuvintele din limba noastră s-ar scrie tot așa cum se rostesc, este una simplificată. Multe cuvinte românești se ortografiază după criteriul logic: dacă se scrie *el iariă*, se va scrie și *să ierte/să iertăm*; păstrându-se acel –i– inițial, chiar dacă unii nu-l rostesc; de la *pribeag*, pluralul este *pribegi*, nu *priboji*; de la verbul *a îngenunchia* participiul/adverbul este *îngenuncheat*, nu *îngenunchiar*; la fel, se diferențiază în scris unele cuvinte și/sau imbinări: *odată* = *cindva*, dar

o dată = *o singură dată*, nu de mai multe ori; *defel* = *de loc*, în nici un caz, dar *de fel* = *original, din partea locului* (*El nu se grăbește defel, dar El este de fel din Nordul Bucovinei*) etc., etc. În fine, anumite cuvinte românești se scriu după principiul etimologic, adică la fel sau cit mai aproape de felul cum se scriau ele în latină: *eu* (chiar dacă se rostește *ieu*), după forma latină *ego*; *subțire* (pronunțat: *sup̪tire*), după forma originară, din latină, *subtilis* și.a.

Majoritatea neologismelor, a cuvintelor străine recent intrate în limba română, de regulă se scriu ca în limba de origine: *plain-air*, *tête-à-tête*, *vis-à-vis* (din franceză), *business*, *hobby*, *week-end*, *whisky* (din engleză), *junctă* (citat: *huntă*) – din spaniolă; *kitsch* (din germană), *azerbaidjan*, *kirghiz*, *tadjik* (după modelul rus de scriere). În fine, numele proprii străine – de persoane, geografice, de cele mai diferite instituții – la noi se scriu ca în limbile de origine: *Charles Baudelaire*, *Jean-Jacques Rousseau*, *Gustave Flaubert*, *Albert Camus*, *Johann Wolfgang von Goethe*, *Friedrich Schiller*, *Miguel de Cervantes Saavedra*, *William Shakespeare*, *Jack London*, *Henryk Sienkiewicz*, *Bordeaux*, *Leipzig*, *Stockholm*, *Glasgow*, *New York* etc. (Excepție face o serie de toponime – nume geografice intrate mai de mult în uzul limbii române: *Polonia*, *Spania*, *Suedia*, *Londra*, *Moscova*, *Viena*, *Marsilia* etc.).

Acstea ultime observații ale noastre pot duce la gîndul unei greutăți deosebite a scrierii multor cuvinte din română. Cine însă cunoaște franceza, germana, engleza, polona, sau chiar spaniola, rusa, va confirma că ortografia limbii noastre este una relativ ușoară. În toate limbile, de fapt, există anumite greutăți la scrierea anumitor categorii de cuvinte, dar pentru a ușura aspirația oamenilor de a scrie corect, toate limbile literare – cu tradiții, dar și mai noi –, au dicționare ortografice. Un bibliotecar – ca și un scriitor, un ziarist, un redactor de carte, un traducător –, trebuie să aibă mereu la îndemâna *Dicționarul ortografic, ortoepic, morfologic al limbii române* (numit abreviat *DOOM*, ed. 1 – 1982, ed. 2 și ultima – 2005), elaborat și tipărit sub egida Academiei Române. La Chișinău, cu cîțiva ani în urmă, a văzut lumina tiparului o variantă a *DOOM-1* (editura *Litera*, 2002), apoi, aceeași editură a tipărit, în cîteva ediții, *Dicționar ortografic al limbii române* (abreviat: *DOR*), pentru elevi (colecția *Biblioteca școlarului*).

De un real folos este și așa-numitul *Corector* de la calculator, care ne atenționează la scrierea corectă a cuvintelor, inclusiv atunci cînd, din grabă sau din alte motive, utilizăm o literă în locul alteia, cînd avem greutăți la formarea formelor de genitiv, de plural, la ortografierea unor neologisme etc. Nelipsit în munca bibliotecarului, ca și a oricărui alt intelectual, om de cultură, trebuie să fie și *DEX*-ul: *Dicționarul explicativ al limbii române*, editat sub auspiciile Academiei Române, sau alte surse lexicografice similare: *Dicționarul universal al limbii române* de L. Șaineanu, alte diferite ediții de dicționare explicative, unele apărute la București, altele – la Cluj-Napoca, Iași sau Chișinău. De altfel, în ultimii ani, la Chișinău au fost înregistrate două realizări de seamă ale lexicografiei românești: *Dicționar explicativ universal al limbii române* – ed. Litera, 2005, și *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române* (abreviat: *DEXI*) – ed. ARC și Gunivas, 2007. Chiar numai răsfoind aceste dicționare, încet-încet, ne vom îmbogăți vocabularul, vom învăța cuvinte și sensuri noi, vom preciza înțelesuri de care nu suntem siguri, ale unor cuvinte, ne vom obișnui cu scrierea cam ciudată pentru noi, de manieră străină, a unor lexeme (cuvinte). Pentru o cunoaștere mai subtilă a limbii, vom recurge și la alte categorii de dicționare: de neologisme, de sinonime, de antonime, de expresii frazeologice etc. Există și un excelent dicționar de specialitate: Mircea Regheală. *Dicționar explicativ de biblioteconomie și știința informării*. Vol. 1, 2. Ed. a II. – București, 2001, datorită căruia ne putem familiariza cu termenii specifici muncii de bibliotecar, dar și a altor activități adiacente (editorială, de redactare, machetare, marketing și a.). Așadar, *o altă îndatorire profesională a bibliotecarului este de a cunoaște temeinic terminologia de specialitate, de a-și îmbogăți continuu vocabularul, ceea ce constituie o parte importantă a procesului de acumulare a cunoștințelor de cultură generală*.

Cum am menționat și mai sus, bibliotecarii sunt puși adeseori în situația de a scrie – nu numai pentru sine, nu numai pentru uzul și/sau interesul propriu, dar și al altora, eventual – al colegilor de breslă, al comunității. Fără a face avansuri exagerate, vom spune că numeroși bibliotecari scriu și mult, și bine. Ne referim atât la diverse relatări, reportaje, interviuri inserate în presa periodică, în reviste de cultură, dar și la articole, studii, analize, sondaje etc. publicate în presa de

specialitate: *Magazin bibliologic*, *BiblioPolis*, *Confluențe bibliografice*, *Calendar Național*, *Aniversări culturale*, *BiblioCity*, *Gazeta bibliotecarului* etc. Colegiul de la revista *Biblioteca*, *Biblioteca Bucureștilor*, *Lectura*, *Rafturi*, *Lector*, *Curier*, *Lumina cărții* și a., de la București, Cluj-Napoca, Arad, Focșani etc., ne oferă adeseori modele de scrieri frumoase din punct de vedere al limbii literare, și documentate – în ceea ce privește conținutul articolelor.

Unii consideră că a scrie un articol pentru mass-media este o sarcină pe care nu o poate realiza chiar oricine. E o afirmație discutabilă: nu oricine poate scrie poezii sau povestiri, cum nu oricine poate compune un cîntec sau desena un tablou. Dar a scrie un articol de specialitate, o relatare de la un eveniment cultural, o informație de genul unei dări de seamă (de felul unui raport de activitate) – credem, îi stă în putere oricui. Într-o scriere pe tema muncii profesate, un bibliotecar nu face decît să spună ceea ce gîndește, ceea ce îl preocupă, ceea ce consideră că merită să spună și pentru alții. Nu în zadar, sinonim cu verbul *a scrie*, în cazul lucrărilor scrise de specialitate, se utilizează și noțiunea a elabora. „Rețeta” elaborării unui articol de specialitate nu diferă mult de cea a scrierii unui eseu la liceu, la colegiu, la facultate. În plus, angajații BM – cei care doresc cu adevărat să participe la elaborarea unui articol (a unei comunicări, a unei relatări etc. pentru *BiblioPolis*, *BiblioCity* ori altă publicație similară, dar și pentru alt ziar sau revistă care au rubrici de tipul *Viața bibliotecilor*), pot beneficia de un îndrumar de uz intern/colegial, numit chiar așa: *Unele rigori de scriere a unui articol de presă*, autor Genoveva Scobioală, manager al Departamentului Marketing. Sfaturile, sugestiile, ideile din acest îndrumar nu fac, desigur, concurență unui curs de prelegeri pentru studenții de la jurnalism sau pentru cei de la activitatea editorială, însă nici nu credem că este cazul: cine va dori să persevereze pe cîmpul creației, a ascuțirii măiestriei de a scrie și a diversificării genurilor, speciilor gazetărești – are la dispoziție un număr impresionant de cărți, manuale, studii, suporturi didactice.

Pentru uzul lucrătorilor BM (și ai altor mari biblioteci), se impune elaborarea și tipărirea unor mici îndreptare de redactare, stilizare, corecțură a textelor (sau poate a unuia ce ar viza aceste domenii ingemăname), însă pînă la realizarea acestui proiect, nu ne rămîne decît să

perseverăm „pe cont propriu”. Cert e că, atunci cînd dorim, intenționăm să scriem pentru alții – pentru colegii de breaslă, pentru vreun ziar sau vreo revistă, respectiv, pentru cititorii acestora – este necesar să ne formulăm bine atît gîndurile pe care vrem să le expunem în scris, cît și subiectele, temele abordate, mesajul principal, care își va găsi reflectare în titlul scierii noastre.

A scris pentru mijloacele de informare în masă este doar parțial o datorie profesională a bibliotecarilor, dar este, în schimb, o chestiune de onoare, de prestigiu și, cu certitudine, o sursă importantă de mare satisfacție sufletească.

Scrierea unui articol implică un efort intelectual, iar aceasta înseamnă a pune la contribuție cunoștințele noastre de limbă maternă (de ortografie, de gramatică, topică etc.), bruma de cultură acumulată, clarificarea și punerea într-o anumită logică a gîndurilor, ceea ce se mai numește și coerentă sau fluentă a expunerii. Odată însîrat de hîrtie (pe ecranul calculatorului), textul, varianta lui pe care o considerăm ultimă sau finisată, trebuie citită încă o dată, poate de două ori... – tocmai în această fază se observă cel mai bine carențele, greșelile, scăpările; uneori aici ne vin în minte completări, precizări și concluzii importante.

După cum am stâruit să vă demonstrești, comunicarea în scris cu cititorii este o artă specifică, și ea, la rîndu-i, comportă mai multe particularități, unele mai complicate decît în cazul altor forme de comunicare: prin viu grai, vizuală, virtuală etc. Dar arta de a comunica prin scris pare a fi – dacă nu cea mai însemnată, apoi cu certitudine, cea mai temeinică. Nu degeaba spuneau strămoșii noștri romani: *Verba volant, scripta manent*. Adică: vorbele zbor, pe cînd cuvintele scrise rămîn mereu. Sau, potrivit înțelepciunii populare: ce-i scris cu peniță, nu tai (nici) eu bărdiță! Comunicarea prin scris rămîne o formă ce sfidează scurgerea neliniștită, neoprită, a zilelor pe care le trăim... – măcar și pentru aceasta merită să-i acordăm atenția cuvenită, ar fi păcat să o ratăm!

(„BiblioPolis”, nr. 4, 2007)

„MII DE MINTI ȘI INIMI TRĂIESC LÎNGĂ TINE”, BIBLIOTECĂ MUNICIPALĂ...

...lată că a venit și ora cînd se cuvine să vorbim și despre această aniversare – marele, importantul jubileu al BM; despre felul cum percepem noi această instituție și impresionanta ei dăinuire în timp.

Personal, chiar dacă nu reduc în nici un caz anvergura BM la Sediul Central, trebuie să recunosc: în linii mari, o identific, o percep anume așa. Poate și de aceea că de aici, de la Sediul Central a început legătura mea cu această instituție. Ca și pentru alți studenți de la facultățile și specialitățile umanistice ale USM (Litere, Jurnalism, Limbi străine, Istorie...), cînd, prin anii II–III de studii, biblioteca universitară devenise mică, insuficientă, săracă. Fondul de carte românească, și așa foarte modest acolo, prin 1973 (după „scandalurile” cu Soljenițin, care coinciseră cu o relativă înviorare a românismului în... România!), fusese trecut aproape că oficial la index...

Atunci am început să căută alte biblioteci, mai solide, mai bogate. Biblioteca Academiei era absolut inaccesibilă. Cea Republicană, *Krupskala* (actuala Bibliotecă Națională) – era, desigur, extrem de tentantă (inclusiv sau poate că mai ales grație fondului de carte străină, care în acea epocă, includea și literatura din România). Era și relativ accesibilă – în anumite zile – pentru studenții de la anumiți ani; mai ales pentru studenții care faceau scrieră anumite teze de an sau de licență (sau își puteau „aranja” facerea /scrierea acestora).

Incomparabil mai democratică, în sensul accesibilității, era Biblioteca Orășenească *Jdanov* – cea Municipală, B.P. Hasdeu, de azi. Avea niște avantaje vizibile: așezarea geografică, în plin centru; deservirea în sala de lectură se făcea mai repede decît oriunde, în plus, dădea cărți cu împrumut, la domiciliu. Sala de lectură era inundată de „lumină naturală” – chiar și în scurtele zile de iarnă de pe bulevardul central venea lumina zăpezilor. E de menționat că BM a perpetuat tot ce era mai bun de la BO – cu unele excepții, desigur. Printre excepții se inscrie, din păcate, și imposibilitatea de a continua practica împrumutului la domiciliu – spațiul limitat al bibliotecii, alături de alte inconveniente strict de serviciu, nu le mai poate oferi utilizatorilor de astăzi avantajul de a lua cu împrumut literatură, decît într-o formă extrem de limitată.

* * *

...Mulți ani pe un perete al Bibliotecii Orășenești *Jdanov* era un basorelief cu chipul unui scriitor francez (altfel, un prozator bun), Henri Barbusse, aflat un timp în slujba Kominternului. Acel chip ciufulit, amuzant, se dorea o dovedă că edificiul bibliotecii a fost vizitat de personalități marcante ale primei jumătăți a secolului XX. Peste ani, sfidând legislația în vigoare, o mină de ultrapatrioti ruși locali, demni continuatori ai kominterniștilor, rebotezați în interfrontiști, au pus o altă placă, dedicată memoriei cintărețului rus, de talie mondială, Feodor Šaliapin. Puțin probabil ca acești agresori pseudoculturali să știe că la restaurantul *Londra*, de la parterul actualei BM, au răsunat și alte voci superbe de muzicieni ruși: Rahmaninov, Slobinov, Vertinski... Iar în hotelul *Suisse* (care ocupa întreg spațiul actual al BM) s-au cazat și alte personalități de vază ale culturii ruse: Maiakovski, Korolenko, Esenin, Burliuk, Severianin... Mai trist că acești „patrioți” ai nu se știe căruia pămînt nici nu vor să știe că în actualul edificiu al BM au stat, cu diferite ocazii, personalități remarcabile ale culturii noastre: însuși B.P. Hasdeu, Al. Mateevici, Nicolae Iorga, Constantin Stere, Octavian Goga, George Topârceanu, Duiliu Zamfirescu, Ion Minulescu, Gala Galaction, Mihail Sadoveanu, Ionel Teodoreanu, Cincinat Pavescu, Geo Bogza, George Enescu, Corneliu Baba etc., etc., precum și clțeva din multele mari Marii ale neamului românesc: Maria Filotti, Maria Tănase, Maria Cebotari... Să știm măcar noi, să ținem minte măcar noi că, prin voia întâmplării, clădirea Bibliotecii Municipale este sfintită, mai înainte de toate, de amintirea luminoasă a acestor figuri singulare de înaintași ai noștri.

Și iată că aşa, fără a o fixa pe foaia-schiță a acestui articol, am pus în evidență una din primele valori ale BM: *splendoarea ei de monument al culturii nu numai sub aspect arhitectonic, dar și din punctul de vedere al prezenței, aici, a spiritului îndărător al unor nume sonore din cultură: românească, dar și rusă, mai mult ca sigur și din alte culturi.* (E un gol pe care poate îl va completa vreun cititor de azi al bibliotecii noastre, iar miine – cercetător fără patimă, dar împărtimit al istoriei orașului nostru, pornind, eventual, de la punctul numit BM „B.P. Hasdeu”).

De fapt, în acest articol aniversar, nu ne-am propus să scoatem în evidență anumite performanțe statistice de-a lungul celor 130 de ani,

cu totul deosebite în ultimele două decenii. Pur și simplu, BM a înregistrat suficiente alte realizări, împliniri de altă natură, care se văd, ca să zicem așa, cu ochiul liber, adică, dincolo de argumentele statistice.

O realizare de seamă a bibliotecii noastre are în vedere transformarea ei într-un *centru cultural viu, dinamic, eficient*, în care viața culturală cu adevărat palpabil săptămînal, cotidian, ba chiar de cîteva ori pe zi. Ne referim la manifestările culturale – extrem de diverse ca formă, tematică, implicări etc. Departe de noi gîndul unei competiții ce ar defavoriza pe alții, dar este greu să nu recunoști că BM „B.P. Hasdeu”, cu filialele sale, propune locuitorilor municipiului și oaspetilor capitalei mai multe manifestări culturale decît teatrele, sălile de concert, galerile și muzeele, luate împreună.

Dacă e s-o luăm de la esență, va trebui să menționăm că BM *Hasdeu* s-a transformat, în ultimii 15–20 de ani, într-o *bibliotecă realmente municipală, a întregului Chișinău*. Nu e vorba numai de faptul – relevant și el – că fiecare al doilea chișinăuan beneficiază, într-un fel sau altul, de serviciile Bibliotecii Municipale. Grație activității rodnice a Centrului de informare și documentare *Chișinău*, orașenii pot afla orice informație – de la cea mai gravă la cea mai bizară – din trecutul, prezentul și chiar din viitorul orașului natal. Astfel au fost puse bazele pentru ca BM să devină o *necesitate* – desigur, preponderent cultural-informativă, dar și de suflet – *pentru majoritatea orașenilor*.

Cit privește lectura, informarea și cultivarea prin carte, presă, alte documente – și la acest capitol BM își justifică pe deplin numele și rostul de instituție municipală. În virtutea unor circumstanțe istorice pe care nu e locul să le discutăm aici, de un secol și jumătate Chișinăul a devenit un oraș eminentă cosmopolit, cu o populație eterogenă și cu aspirații, necesități culturale pe potrivă. Ținînd cont de aceste realități, unul din primele programe reformatoare lansate de BM după anii 1989–1991 a fost deschiderea și dotarea exemplară a unor *filiale pentru minoritățile etno-culturale „istorice“ de la noi*: rusă, ucraineană, bulgară, găgăuză, evreiască. Pe atunci, nimeni nu putea bănuî că se va ajunge și la deschiderea unor filiale de carte în limbile germană, polonă, și secții specializate în alte limbi de mare circulație, precum franceza și engleză, ori în limbi mai rare, ca turca sau bielorusa. Este de reținut că largirea spectrului lingvistic în cadrul BM nu s-a făcut în stil sovietic,

festivist, de ochii lumii, de moment: constituirea filialelor de carte și de cultură ale minorităților este una continuă, nelimitată – nici în spațiu, nici în timp.

Ni se pare și mai semnificativ faptul că această atenție sporită față de necesitățile culturale ale etniilor conlocuitoare, nu a eclipsat, nu a diminuat în nici un fel *grijă pentru populația de bază a urbei – românii basarabeni*. Dimpotrivă, am zice. BM a fost una din primele instituții culturale din Chișinău și din R. Moldova care a spus *un STOP hotărît rusificăril nesăbunite, agresive, iar în ultimă instanță – și nocive*, la care au fost expuși băstinașii de-a lungul a două secole de ocupație străină. Datorită politicii de carte a conducerii BM, dar și grație sprijinului frântesc, foarte generos, al unor biblioteci și personalități ale culturii din Țară, pe harta capitalei basarabene au apărut nouă filiale de carte românească; a crescut aidoma „voinicului din poveste” și fondul de literatură națională la Sediul Central, în alte filiale. Ceea ce pînă nu demult era dorit, jinduit și totuși... extrem de limitat, ca să nu zicem, prohibit – *cartea românească – astăzi a devenit un bun cotidian al chișinăuienilor*. După mai bine de un secol de flagrantă, jignitoare inegalitate, în noul mileniu, al III-lea, BM a intrat cu o proporție de carte românească ce reflectă starea demografică de facto, dar și aspirațiile noastre cultural-informativ reale, firești: procentul de literatură în română este identic cu cel în rusă și, probabil, cu trecerea anilor, tendința va evoluă în favoarea creșterii continui a numărului de documente în limba populației băstinașe.

O realizare de seamă, pe potriva transformărilor innoitoare ce se petrec la noi în contextul revenirii noastre la spiritul european, o constituie *activitatea de cercetare și de editare* de la BM. Cu încă 15–20 de ani în urmă biblioteca își putea „permite luxul” de a elabora și tipări niște modeste broșuri, de regulă – cu caracter strict bibliografic și cu caracter stupid-propagandistic. În prezent, parcă *inspirată și tutelată de numele și gloria de savant și patriot a patronului ei spiritual – Bogdan Petriceicu Hasdeu* – BM a devenit un *important centru de cercetare și mai mult încă: toate investigațiile valoroase văd lumina tiparului și/sau obțin formă electronică*. Nici de data aceasta nu vom recurge la statistici, nu vom cita nume și titluri; vom aminti doar că *investigațiile de la BM, materializate în cărți tipărite sau în documente virtuale*, trezesc sincera încîntare a colegilor de breaslă din România,

din alte țări europene și chiar din SUA sau Japonia, aceștia găsind producția noastră editorială și competitivă, și calitativă.

Bunul mers al lucrurilor într-o instituție, ca, de altfel, și într-un stat, este determinat, la un grad apreciabil, de *personalitatea conducătorului*; în acest sens, Bibliotecii Municipale chiar i-a surisă șansa de a avea în frunte o personalitate puternică, dominatoare prin ce are mai bun la capitolul profesionalism, cultură, omenie – dna dr. conf. univ. Lidia Kulikovski. Deși nimeni nu va contesta această axiomă – calitățile, multe și apreciabile ale dnei L. Kulikovski – la fel de adevărat este și alt aspect, de vreți, un alt specific al bibliotecii noastre: aici se pune accent pe *spiritul de echipă*, formule ca „factorul uman al BM”, „echipa Hasdeu” etc. asemenea, nu sunt niște sloganuri, ci fațete ale activității cotidiene a instituției. Șansa de a se manifesta plenar este oferită oricui dorește; oricine are posibilitatea de a se autodepăși din punct de vedere profesional.

Și cum adusesem vorba de *factorul uman*, nu putem să nu menționăm că cei peste 300 angajați ai BM, poate că nu sunt chiar, toți – o suflare”, poate nu sunt perfect uniți în proiecte, căutări, intenții, dar cu certitudine demonstrează un apreciabil devotament profesioniștilor alese, făcindu-se autorii unei comunicări corecte și eficiente cu beneficiarii.

* * *

Punind la cale scrierea acestui editorial, am căutat ca sprijin vreun motto, vreun „gînd înaripat” despre bibliotecă. Oricât ar fi de incredibil, dar nu am putut găsi – nici printre famoasele *Cugetări* ale lui Nicolae Iorga nu am aflat, în acest sens, vreo „latură de adevăr care scînteie”, cum a calificat marele nostru savant cugetarea. Ca să nu se supere nimici – nici măcar Calimach din Cyrene (autorul termenului „bibliotecă”, tot el și părintele bibliografiei, în Grecia antică), din locul său de odihnă veșnică – am căutat explicația. Iar explicația este că, pur și simplu, în viziunea gînditorilor (ca, de altfel, și a multor oameni de rînd!), *noțiunea de bibliotecă se asociază, se identifică obligatoriu cu alte cîteva noțiuni „adiacente”*. În primul rînd, cu *cartea, literatura artistică*. Apoi – cu *știința, cunoașterea, cercetarea, informarea*. Cu *oprirea pentru învagățirea minșii și înmobilitarea sufletului*, în fine, cu *omul insuși este identificată biblioteca!*

Și totuși, un gînd extraordinar despre bibliotecă, un emoționant

elogiu bibliotecii și slujitorilor ei am găsit. Nu avem nici un merit deosebit în această ordine de idei – îl poate depista oricine se va apela asupra operei autorului *Cuvîntelor potrivite*. Vă amintiți, nu-i aşa, de aceste spuse ale lui Tudor Arghezi: „Trăind în strîmtoare și hulă, omul a izbutit să se răscumpere și să se depășească, născocind graiul scris și, în sfîrșit, carte... Ulte, mil de minți și inimi trăiesc lîngă tine, în rafturile tale... Pînă la cărți rămînea mărturie – cimitirul. L-a învins biblioteca. Ai scăpat de mormint...”

Această notă finală, oricăr de impresionantă, ar fi totuși incompletă dacă nu am preciza că numărul de *BiblioPolis* pe care îl deschizi acum, stimată cititor, este unul cîmva aniversar. Cumva, pentru că nu am stăruit să-i conferim revistei noastre o notă jubiliară în stilul excesiv de festivist de altădată. Din paginile următoare vei putea afla ce a însemnat în viață lor/ce semnifică în prezent BM pentru diferite personalități din Chișinău – de la academicieni pînă la liceeni. Profițind de ocazie, le spunem încă o dată, un mulțumesc frumos, sincer și infinit, tuturor celor care au găsit timp și... bunăvoiință să răspundă solicitărilor noastre de a scrie pentru *BiblioPolis*. Veți mai citi cîteva materiale despre impresionantul salt – și la propriu, și la figurat – făcut de către BM, de la *Jdanov la Hasdeu*. În acest context, ar fi fost imposibil să nu găzduim și cîteva materiale despre patronul nostru spiritual. Mai încolo – inserăm la diverse rubrici articole, reportaje, interviuri, con-semnări, eseuri, recenzii și a. ce confirmă starea actuală a BM, inclusiv ca instituție editoare a unei reviste în care colaboratorii și prietenii bibliotecii își pot spune cuvîntul. Tuturor ținem să le adresăm sincere felicitări și frumoase urări de noi împliniri cu prilejul celor 130 de ani de la deschiderea principalei biblioteci a Chișinăului.

(„*BiblioPolis*”, nr. 3, 2007)

CE MIT FRUMOS: DRAGOSTEA DE CARTE

Ca și alte imperii care s-au înălțat pînă la cota de unde era cel mai bine să se prăbușească, Uniunea Sovietică și-a alimentat existența (și) prin mituri. Dacă s-ar apuca cineva să le culeagă, ar face o colecție frumușică de mituri și legende sovietice... probabil mai puțin consistentă

decît cele ale Greciei antice, de exemplu; mai puțin decît carteau mituri ale vechilor evrei, bunăoară... și totuși, totuși, totuși... Aceste mituri vizau cam toate aspectele vieții oamenilor sovietici: de la tăria invincibilă a Armatei Roșii și pînă la calitatea rară și a votului produse la Moscova, a salamului de Leningrad, a tortului din Kiev etc., etc.

Între acestea se situau miturile privind supremăția absolută a cosmonauticii sovietice, față de cea americană, sau unicitatea baletului rusesc – de la Bolșoi Teatr (Moscova) și de la Teatrul „Kirov” (Leningrad, alias Sankt Petersburg). De fapt, sovieticii își făcuseră o carte *Guinness* a lor, în care erau trecute recordurile, performanțele URSS în absolut toate domeniile, evident, cu calificativele „cel mai...”, „cea mai...”, „cele mai...”. Pe acest fundal apăruse și bancul despre elefantul sovietic – cel mai grozav elefant din lume, urmat de elefantul bulgar, apoi de cel mongol, vietnamez..., în funcție de obedieneță manifestată de conducătorii „țărilor socialiste frâjești”; români, sau polonezii (de iugoslavi nici nu amintim!), în asemenea topuri aveau șansele cele mai reduse. Trebuie menționat că această falsă carte *Guinness* era scrupulos „elaborată”, pregătită: de exemplu, la Festivalul Internațional de film din Moscova, Marele Premiu se acorda obligatoriu unei pelicule sovietice (de regulă, rusească – producție „Mosfilm”, „Lenfilm”, mai rar, Casa de filme pentru copii și tineret „Maxim Gorki”, și mai rar Studioul ucrainean „Dovjenko”), Premiul I – unui film din „țărilor socialiste-surori” și abia Premiul II și/sau Premiul III (dacă nu vreun premiu de consolare!) se dădeau unor producții cinematografice „burgheze”. Pe aceleași criterii se acordau premiile și la Festivalul Internațional al interpreților de muzică clasică „Ceaikovski”, la Festivalul interpreților de balet, sau la Festivalul de muzică ușoară de la Soci... dar și la campionate mondiale (organizate și găzduite de URSS) de fotbal, hochei sau tenis, de gimnastică, box, patinaj artistic...

De multe ori, miturile sovietice – adică lista performanțelor acumulate de oamenii sovietici – provocau surisul autorilor însăși. Bunăoară, orice om sovietic onest știa că de greu era să găsești, să cumperi, în comerțul de stat, un kilogram de cîrnați sau de cașcaval. Sfîrind acest adevăr, statisticile sovietice demonstrau, an de an, fără drept de tăgadă, că cetățenii URSS trăiesc în belșug: „da, mai altfel, dar nu mai rău decât americanii, britanicii sau francezii!”

Miturile sovietice aveau, de cele mai multe ori, priză la cetățenii de rînd, ele le încâlzeau sufletul, le inspirau elan, optimism, dorința de a trăi și a făuri în necuprinsa și minunata lor țară natală.

Și așa ceva se întimpla în condițiile în care nu toate miturile sovietice aveau un caracter afirmativ: existau și unele negative, sau, mai exact – negativiste. De pildă, se inocula neabătut ideea mitică potrivit căreia tinerii sovietici – în majoritatea lor absolută membri ai gloriosului Comsomol (=Uniunea Tineretului Comunist-Leninist) nu consumau, ferit-a Sfintul, droguri... Că oamenilor sovietici le era străină dorința de căpătuire/imbogățire... La fel de străine le erau sovieticilor homosexualitatea, alte devieri și/sau perversiuni sexuale – măcar și din simplul motiv că, conform opiniei populare, „în URSS nu există sex”.

Unele mituri sovietice, pînă la urmă, au căpătat contururi de fapt real, împlinit, poate cel mai elocvent fiind cazul „invincibilei Armate Roșii”. Atunci cînd fusese lansat mitul ei, ostașii bolșevismului tocmai suferăau infringeri una după alta – bătuți de amiralul Kolceak, de generalul Denikin, de „panii polonezi”, dar și de oștiri cu totul tinere, ca cea estonă sau cea letonă; rușinoasă a fost și „campania de iarnă” (sau „finlandeză”) a Armatei Roșii, în 1939-1940. Parcă în recompensă, scurt timp după semnarea Pactului Molotov-Ribbentrop, Armata Roșie a avut un marș cu adevărat triumfal în Polonia de Est, apoi în Țările Baltice, în Basarabia și Nordul Bucovinei. Aceste „vizite ale lupului la stînă”, lucru știut, s-au soldat cu sacrificarea mieilor, adică cu anexarea, fără probleme, a teritoriilor respective. Și în războiul cu țara fostă foarte prietenă a URSS – Germania nazistă, pe urmă și cu Japonia împăraților militariști, mai ales în anii 1943-1945, Armata sovietică a repurtat victorii incontestabile. (Cu ce preț... cu prețul a cîte milioane de vieți sacrificate adeseori aiurea... – e alt subiect, care depășește cadrul preocupărilor noastre). Sub semnul invincibilității Armatei sovietice Moscova și-a impus cu brutalitate regimul pe jumătate din continentul european, iar acolo unde cineva își manifesta nemulțumirea, „sub auspiciile” generalilor sovietici se potoleau imediat spiritele „anti-populare” și „antirevolutionare” – mai sunt oameni vîi care își amintesc ca de un coșmar de invadarea Ungariei, în 1956, sau a Ceho-Slovaciei, în 1968. Pe acest fundal victorios, se uita mai repede gustul amar al

eșecurilor din Cuba (retragerea rachetelor sovietice cu rază medie de acțiune, din Caraibe, în 1962) ori invadarea, cu pierderi enorme, a Afganistanului, în deceniul 1979-1989. Oricum, și astăzi, majoritatea rușilor – din Federația Rusă, sau din fostele republici sovietice – cred sincer că armata lor este cea mai puternică în lume, că numai ostașii ruși, sub conducerea înțeleaptă și îscusită a comandanților lor, pot da răspînătenii adversari, care și-au extins, iată, spațiul de manevre, pînă la Kaliningrad (Königsberg), Lvov (Lwow), Chișinău și alte pămînturi „dintotdeauna rusești” („iskonno russkie zemli”).

Au fost și cazuri de „materializare” a mitului prin răsturnarea, negarea versiunii oficiale – fie de către autoritățile sovietice însăși, fie prin ieșirea la suprafață a adevărurilor anterior frumos ambalate în stofă mitică. Altfel zis, o demitizare oficială uneori genera mituri noi, cu nimic mai prejos legendelor originare. Un exemplu, în acest sens, avea în vedere o materie extrem de subțire, cu substrat cumva freudist. Vă amintiți, nu-i așa? – în URSS „nu există sex”. Dar iată că, încă pe timpul lui Brejnev (mai exact, pe la mijlocul anii '70 ai sec. XX, câci Brejnev a avut o domnie lungă), *Les Nouvelles de Moscou*, ziarul non-oficial al Kremlinului pentru străinătate (avea versiuni și în engleză, spaniolă, arabă, apoi și în rusă), a dat de înțeles că în anumite sfere aferente „establishment”-ului sovietic există, totuși, sex, și încă un sex de anvergura lui Rasputin, poate chiar și în stilul acestui mojic agramat, dar și mascul libidinos. (Tot pe atunci, ca un săcru! faimosul grup *Boney M*, readusese în actualitate personalitatea misterioasă a lui Rasputin – slagărul în cauză, interzis pentru difuzare la posturile de radio și/sau TV din URSS, făcea cap de listă în topul preferințelor de la discotecile de atunci – fie ele semiîndestinate, în casele oamenilor, fie în cercurile de fruntași ai Comsomolului, cînd aceștia se relaxau după o săptămână de grea muncă ideologică...). Ei bine, atunci apare pe rampă diplomatul rus Serghei Kauzov... Aceasta, în cîteva nopți furtunoase o înnebunește pe fiica miliardarului grec Onassis, după care tinerii amorezi își oficiază, acasă la mire, relația conjugală, plimbîndu-se la braț pe splaiul riuui Moscova – vis-à-vis de Kremlin, chiar în fața Ambasadei Marii Britanii la Moscova. Mai întîi *The Guardian* și *Daily Telegraph*, apoi *Le Figaro* și *Le Monde*, *Il Corriere della Sera*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, în fine – *The New York Times*, *Washington Post* și chiar *Asahi Shimbun*

și *Editor Ahoronor* etc., savurează îndelung subiectul apariției în Rusia a unei replici contemporane a lui Rasputin. Acestor organe de presă nu le scapă însă nici următorul amănunt: datorită sexualității ieșite din comun a lui Seghei Kauzov, URSS pure mină pe darul de nuntă al socrilor mici Onassis: o insultă în Marea Egee, care devine curând o importantă consolare pentru generalii și amiralii sovietici, în confruntarea lor, pe viață și pe moarte, cu militarismul american.

Cât despre consumul de droguri, bisniță cu valută forte, plăceri porno-erotice și alte reale pur burgheze, cînd Gorbaciov a lansat programul său de desperate reforme (*perestroika și glasnost*), s-a dovedit că acestea erau în floare pe toate întinderile URSS-ului; ispitei drogurilor sau iubirilor perverse se dedau chiar și unii lucrători ai Comitetului Central (CC) – și nu numai de la CC al Comsomolului (tinerii comuniști fiind mai predispuși la insolit, nu-i aşa?), dar și în CC-ul Partidului Comunist al URSS, organism supranumit în Vest, dar și în popor, „al gerontocrațiilor”. Efectul acestor dezvăluiri/demitzări a fost atât de șocant, încît oamenii sovietici au reacționat ca în bancul cela cu Bulă cînd a văzut prima dată o girafă: „Așa ceva nu se poate să fie în realitate!”, rămînind la convingerea că totul „e uneltiri ale imperialiștilor”, pure „provocații” pentru a compromite autoritatea nepărată a conducerii de partid și de stat din URSS.

Unele mituri sovietice erau destul de suspecte, dacă nu urite, dacă nu de coșmar... Vom aminti, în context, doar cîteva din acestea: cel despre iminența victoriei comunismului în întreaga lume; cel despre standardul sovietic de viață („modul de trai sovietic”) ca model demn de urmat pentru întreaga omenire; în fine, mitul despre imortalitatea lui Lenin, apoi și a lui Stalin... În această ultimă ordine de idei, doctrina sovietică a anticipat, cu multă inspirație, *Toamna Patriarhului*, adusă de Gabriel García Márquez la judecata publicului cititor din lume abia în 1974; de aceea nu e prea clar ce a fost pentru Ceaușescu sau pentru Kim Il Sung /Kim Ir Sen/ model contestabil: idolatria sovietică sau poate, totuși, romanul lui Márquez? (Pentru „imortalitatea” lui Fidel Castro se pare că primordial rămine mai curind „modelul Márquez”, la mijloc fiind și anumite afinități de perceptie, specific latino-americane).

Au fost însă și mituri sovietice destul de simpatice... tocmai la unul dintre acestea vroiam să ajungem... (iertată să ne fie anticiparea lui,

recunoaștem: cam lungă...). Ne referim acum la mitul despre oamenii sovietici ca cei mai iubitori de carte, cei mai avizi cititori din lume. În pavilionul „Presa” din cadrul Expoziției realizărilor economiei naționale (EREN) a URSS, din Moscova, și la replicile acesteia, din capitalele celor 14 republiki unionale, puteai citi – nu se putea să nu citești, căci era scris cu litere de cîteva șchioape! – sloganul „*SSSR – samăia citaiușcea strana mira!*”, cu variajunea, unică, „*Sovietski narod – samii citaiușci narod v mire!*”, care s-ar traduce, cu o prudentă aproximare, astfel: „*URSS este cea mai cititoare țară din lume!*”, respectiv, „*Poporul sovietic este cel mai cititor popor din lume!*”. Pentru străinii care vizitau metropolele sovietice, Moscova și Leningrad (Petersburg), sloganul, respectiv, mitul, își afla confirmare imediată: cam fiecare al treilea călător cu metroul sau alt mijloc de transport ctea o carte, un ziar sau o revistă; nu mai puțin cîteau și oamenii sovietici care stăteau la cozi, iar cozi erau peste tot – de la vecheurile publice pînă la vizitarea mausoleului lui Lenin sau a Muzeului Ermitaj... și la librării puteai vedea cozi imense, nu mai mici decît la mezeluri – în toți anii de putere sovietică, sau la votă – în anii cînd conducerea sovietică dădea decrete în sprijinul prohiției, numite mai simplu „legi antialcoolice/împotriva băutului” – Mihail Gorbaciov a excelat în acest sens.

Chiar dacă nu am prea stat la cozi în metropolele sovietice, am fost și eu unul dintre numeroși oameni sovietici care cîteau în transportul în comun – distanțele sunt în Rusia mari și extenuante... Pe urmă, ce-i drept, vrînd-nevrînd, am perpetuat această practică, „moscovită”, „rusească”, și acasă, în Basarabia. Așadar, eu însumi aș da contururi realiste mitului conform căruia oamenii sovietici erau cei mai avizi cititori din lume. Mai greu e cu deslușirea acestui fenomen. Scurt pe doi, explicația/motivația cea mai la indemâna oricui ar fi că în URSS erau limitate (iar unele, chiar prohibite sau oficial contraindicate) posibilitățile omului de rînd de a se distra, de a se relaxa (dacă e să trăiem lectura ca o recreare), sau șansele de a se informa mai amânunțit și mai corect despre lumea din jur. Și ce poate face alta scătuilă în colivie – decît să ciripească? Cît despre calitatea ciripitului... adică a lecturilor... greșesc amarnic acei (străini, sau urmași ai oamenilor sovietici) care își imaginează că rușii se rupeau citindu-i în metrou sau la cozi pe

Lermontov, Pușkin, Gogol, Dostoevski, Tolstoi, Cehov ori pe Esenin, Bulgakov, Ahmatova, Tveteva, Bunin, Pasternak, Evtușenko, Voznesenski... În anii de școală se citeau mai ales povestiri „eroice” – scrierii de doi bani (și la figurat, și la propriu) despre copii calificați ca eroi ai edificării socialismului sau ai războiului germano-sovietic, numit prin metoda asimilării, „Marele război pentru apărarea patriei” – exact cum au numit slavofilii (panslavistii) războiul din 1812, al rușilor împotriva lui Napoleon. (Prezentă interes faptul că această conflagrație, deși s-a stabilit că a fost provocată de cochetarea lui Stalin cu Hitler, s-a numit așa încă de pe cind lumea bine minte cochetările dintre cei doi tirani, se pare că din 1941). La fel se numește el și în istoriografia din Rusia actuală, precum și cea oficială din R. Moldova... și cam atât, aici lista se încheie, deoarece balticii, de exemplu, care au avut – ca și noi, basarabenii, prea puțin comun cu „patria sovietică” și cu apărarea ei de invadatorii străini, spun lucrurilor pe nume, utilizând sintagma „războiul germano-sovietic”, uneori – „perioada conflictului germano-sovietic – 1941–1945/a celui de al doilea război mondial”). Să revenim însă la personajele cărților preferate ale copiilor sovietici. Cel mai mediatizat era Pavlik Morozov, un pionier (elev în clasele primare) care își denunțase părintii, la primărie („soviet sătesc”) pentru delictul de a-și fi insușit ceva – ca să nu moară de foame – din patrimoniul colhozului. Glorificat de autorități, bietul copil a fost omorât de rudele înfuriate de asemenea trădare. Și mai stoici erau copiii-partizani, de pildă, Zoia Kosmodemianskaia, care făcuse invadatorilor germani astreale încit aceștia au sacrificat-o prin ardere. Provoca emoții și romanul lui N. Ostrovski *Cum s-a călit oțelul* – denumirea scrierii este destul de semnificativă, ducând, și pe cel mai neinițiat om, cu gândul la înfăptuiri eroice, epocale. Fragmente din acest roman erau studiate și la școală, și la facultate, unele sentințe de ale lui N. Ostrovski (bunăoară, cea despre rostul vieții pentru un tânăr sovietic) trebuiau studiate pe de rost. Retrospectiv privind la lucruri, deducem că foarte multe creații literare ale „realismului socialist” (curentul literar-artistic oficial în URSS, apoi și în celelalte țări din „lagărul socialist”) nu faceau alta decât să demonstreze, cu instrumente specifice actului estetic, *cum se creau miturile* sub regimul totalitar.

Este adevărat că mulți au trebuit să-și schimbe impresia despre

Pavlik Morozov sau despre copii-partizani deja în epoca demisizașilor – ne referim îarăși la perioada de *perestroika și glasnost*, al cărei artizan a fost Mihail Gorbaciov. (Era supranumit de unii sovietici Gorby, în stil occidental – o aluzie batjocoroitoare la atașamentul său pentru /unele/ valori occidentale, la aspirația de a promova schimbări democratice; alii îi spuneau „Gorbatii”, adică „Ghebosul” sau „Cocoșatul”, și în această poreclă punând tot disprețul față de cel care le dăduse libertate, în schimb îi privase de o hrana și mai importantă – legendele, miturile). Poate cel mai șocant a fost pentru oamenii sovietici să accepte adevărul documentar despre „*Tinăra gardă*” – organizație clandestină de adolescenți și tineri din Krasnodon (un oraș proletar situat într-un bazin carbonifer din Ucraina), care ar fi opus fasciștilor germani o impresionantă rezistență, luptând și jertfindu-se cu adevărat eroic. „*Tinăra gardă*” era și titlul unui roman de Al. Fadeev, o scriere nu lipsită de talent, dar care era totuși în primul rînd o ficțiune, apoi o lucrare cu elemente documentare. Și cum printre tinerii din această organizație ar fi fost și un moldovean, Boris Glavan din Drochia (zugrăvit mai mult decât episodic în romanul lui Fadeev), poetul Liviu Deleanu, remarcat la debuturile sale lirice de însuși G. Călinescu, a ticiuit o grozăvenie de poem, intitulat mai întâi cît se poate de banal – *Krasnodon*, apoi, ceva mai inspirat: *Tinerețe fără moarte*. (Nu avem dovezi documentare, dar nici motive de a nu face legătură între titlul acestui poem și titlul faimoasei povești populare, aşa cum o știm noi în prelucrarea lui Petre Ispirescu: *Tinerețe fără bătrînețe...*). Și dacă *Tinăra gardă* a lui Al. Fadeev era citită pe tot cuprinsul URSS și pentru că era bine scrisă, apoi *Tinerețe fără moarte*, fiind inclusă fragmentar în manuale, era în RSSM o lectură obligatorie, mulți elevi învățau pe din afară cîteva strofe, pentru că memorarea versurilor le prindea bine la examenele de absolvire a școlii sau de admitere la facultate, la care aproape că an de an se dădea un subiect axat pe dragostea de patria sovietică, respectiv, pe ura de dușmanul fascist reflectate în acest monstruos poem. Chiar dacă nu erau obligatoriu despre război, multe creații pentru cei mici – de exemplu, poezii de Serghei Mihalkov, Kornei Ciukovski sau chiar scrise de o femeie, Agnia Barto, aveau un mesaj de regulă militant, ca să nu zicem agresiv. Se citeau, desigur, și scrieri cu totul pașnice: povești de Pușkin sau *Brașca călătoare*

(cacofonia putea fi „savorată” chiar pe coperta cărții – gafa apartinind, firește, traducătorului nostru), de alt clasic rus, M. Prișvin, sau *Aventurile lui Habarnam* (în altă versiune – *Neștiile*), de E. Nosov, scriitor de la mijlocul sec. XX. Erau cotate poveștile ruse și cele orientale – cu Kașcei-Nemuritorul, respectiv, cu lampa lui Aladin, după basmul din *O mie și una de nopți*. Chiar dacă nu li se făcea prea multă popularitate, erau gustate și basme celebre: de Andersen, de frații Grimm sau de Charles Perrault, la noi cap de listă făcând poveștile și *Amintirile...* lui Ion Creangă. Totuși, multe povești celebre din literatura clasică universală erau adaptate, în stil rus ori pseudorus. Cel mai elocvent este cazul lui Pinocchio, despre care copiii sovietici în genere nu știau, pentru că știau de un surogat russo-italian, numit Buratino, personajul unei povești făcute de contele Alexei Tolstoi (autorul romanului *Calvarul*, tradus și ca *Drumul pătimirilor*; a nu se confunda cu celălalt conte, și el mare prozator, Lev Tolstoi!). Potrivit aceleiași ciudate scheme, Moș Hasan devenise în URSS „Moș Hotabici”! Schema era valabilă și în alte domenii: bunăoară, în filmul de animație, fusese făcută o replică a lui Tom și Jerry prin serialul „Lupul și iepurele” (cunoscut mai ales prin titlul în rusă, „*Nu pagodi!*”, o amenințare într-adevăr greu de tradus în alte limbi). Este extrem de curios faptul că Vasile Ernu, un tânăr scriitor din Cluj, se arată extrem de încințat de acest ciudat fenomen URSS-ist: că în copilărie el nu avea habar de Pinocchio, în schimb se delecta cu aventurile lui Buratino. A se vedea, pentru confirmare, opul acestui literator de proveniență moldo-odesită, intitulat cu neascunsă mindrie *Născut în URSS*. Amețit de o dragoste fără margini de tot ce a fost (sau mai este) sovietic, V. Ernu, firește, nu admite că acea cortină de fier se ridică și pe umerii unor copii ca Buratino sau ai unor moși ca Hotabici. Se pare însă că nu numai V. Ernu, dar nici mulți recenzenți/admiratori ai lui nu sunt deranjați nici de alt fenomen paranormal din practica lecturilor în URSS: oamenii sovietici cunoșteau foarte bine cărți, respectiv, autori total necunoscuți în patriile lor. Ar fi de citat aici romanul *Tăunul*, de o oarecare Ethel Lilian Voynich, despre care mulți nici nu știau exact cărei literaturi să o atribuie: celei polone? celei engleze? ori poate celei italiene?! Era însă un roman scris cu inspirație, în maniera romanticilor tardivi, și nu e de mirare că frumusețea, tăria sufletească, verticalitatea personajelor

(în primul rînd ale personajului central) – fie ele din carte, fie din spectacole sau din versiunea cinematografică – au emoționat generații la rînd de oameni sovietici, și nu numai tineri. Mai numeroase erau însă exemplele cu opere angajate, dar lipsite de talent, ca romanele lui Pierre Gamarra, Andre Stile sau Loius Aragon, pe larg citite, studiate și comentate în URSS dar despre care 99 din 100 de francezi nu aveau cunoștință.

Adulții, în linii mari, dacă nu cădeau pradă lecturilor „patriotice”, consumau, cu precădere, romane polișiste sau de aventuri – fie de vreun Iulian Semionov (romane gen *17 clipe ale primăverii*, după care s-a turnat un prim serial TV, de mare succes în URSS și chiar în întreaga lume comunistică), fie de bulgarul Bogomil Rainov, fie de vreun autor polonez sau ceh, în genere, cei mai mulți dați uitării, astăzi, în patriile lor... Agatha Christie, Georges Simenon, sir Arthur Conan-Doyle constituiau un „desert” mult prea delicios și deficitar, servit doar de „cei aleși” și, practic, inaccesibil, „maselor largi de oameni sovietici”. Aici găsim și explicația că un Petre Sâlcudeanu sau o Rodica Ojog-Brașoveanu erau mai cunoscuți în URSS decât Liviu Rebreanu sau Tudor Arghezi, ba chiar și decât Eminescu sau Caragiale. Altele erau necunoscutele acestei ecuații în republicile baltice, or și acesta e deja un subiect distinct, cum distințe, diferite de starea de lucruri „general-sovietică” erau cam toate în acest spațiu, numit acum cu maximă claritate: Lituania, Letonia, Estonia – unicele foste colonii ale Rusiei, devenite formațiuni statale/tări cu adevărat independente de Rusia, acceptate în Uniunea Europeană și în NATO.

Afiliat mitului despre fascinația pentru lectură a popoarelor din Uniunea Sovietică era și mitul despre emoționantul obicei al oamenilor sovietici de a dărui cărți. La intrare în orice librărie sau înăuntrul lor nu putea să nu-și atragă atenția o lozincă scrisă cu vopsea albă pe stofă de culoare roșie: „*Kniga – lucru podarok!*”, care la Chișinău uneori se traducea mot-à-mot, evident, cu elipsa verbului: „*Cartea – cel mai bun cadou!*”. Dragul nostru Chișinău, care poate suplini, în multe privințe, un muzeu în aer liber al regimului sovietic, rămâne și acum fidel acestui slogan: respectiva lozincă, în limba rusă, poate fi citită în una din cele mai mari librării, specializată în comercializarea cărții ruse, și care se găsește în Piața Gării, pe dreapta, cum ieși spre oraș, în strada Iuri Gagarin.

Nu aş vrea în nici un caz să o fac pe cîrcotaşul – măcar şi pentru a nu fi în contrasens cu tulburătorul elan al lui Vasile Ernu (de care am amintit mai sus), elan provocat de rarisma-i şansă de a se fi născut şi trăit în URSS. Şi subsemnatul, pe cînd deţinea paşaportul roşu de cetăean al celei mai mari ţări de pe mapamond a dăruit cu certitudine mai multe cărţi decît în ultimul deceniu şi jumătate, de cînd e cetăean al celui mai sărac şi mai sfirtecat stat din Europa, poate chiar din Eurasia. Însă, preocupat de această temă – marea pasiune a oamenilor sovietici pentru lectură, ca şi generozitatea lor în a dona cărţi, – studiez aproape continuu subiectul, poate cu deosebire după destrămarea URSS-ului, cînd şi în Rusia, şi la noi, în R. Moldova, a început să se spune lucrurilor mai pe nume. Mica mea arhivă conține, în acest sens, multe materiale dovezi că în URSS se citeau masiv, enorm, poate şi eficient, cu un anumit impact; însă deîn nu mai puţine argumente potrivnice acestei opinii. Voi cita, din categoria discutabilă, încă, a argumentelor „contra” doar cîteva cazuri, de ultimă oră. Primul exemplu l-am cules din revista *Vlast*, una din puţinele publicaţii (încă) independente din Rusia, ai cărei autori nu sunt contaminaţi de „putinism”, de ideile aberante privind supremacia şi unicitatea ruşilor, inclusiv a culturii lor. Într-un reportaj din Norvegia (sic!), mai exact dintr-un oraşel de frontieră, populat şi de ruşi, această revistă o citează, fără comentarii, pe o bibliotecă, angajata bibliotecii ruseşti din această localitate scandinavă. Şi spune femeia efectiv aceste cuvinte: „Majoritatea absolută a cititorilor noştri sunt compatrioţii noştri: pescari, marinari, comercianţi... [Şi aceasta în condiţiile în care, după cum ne informează jurnalistul din Moscova, în oraşel funcţionează alte trei biblioteci, pur norvegiene! – n.n., VI. P.]. Astfel încât noi şi aici demonstrăm axioma că ruşii sunt cel mai mari, cel mai harnici cititori din lume!...” Poate din delicate, autorul reportajului de la frontieră rusuo-norvegiană nu comentează în nici un fel entuziasmul bibliotecarei. Tocmai de aceea nu-l vom comenta nici noi. Mergem însă mai departe, să vedem ce scrie pe această temă *Komsomolskaia pravda* – o publicaţie de mare tiraj din Moscova, ziar rusesc din toate punctele de vedere (inclusiv, cum poate aţi intuit – contaminat de ideile mesianice, ale supremaciei ruşilor în raport cu celelalte popoare ex-sovietice, din „străinătatea imediată”, ba chiar şi faţă de unele popoare din „străinătatea îndepărtată”). Iată ce scrie, la

începutul lunii octombrie a.c. acest ziar, în genere fascinat de tot ce ține de imperiul sovietic şi în special de – citez, în traducere – „măreaja, netrecătoarea civilizaţie rusă”: „*În redacţia noastră continuă să lucreze mulți oameni naivi – noi credem sincer, și astăzi, că ţara noastră este ţara celor mai avizi cititori...*”. Apreciind la justă valoare sinceritatea colegilor de breaslă ruşi, precizăm că naivitatea lor este confirmată şi de o resursă electronică rusă la care vom face trimisere. Veridicitatea cifrelor şi afirmaţiilor preluate de noi poate fi verificată pe site-ul: rus.delfi.lv/news/entertainment/books/article.php?id=15664845.

Un ochi atent, antrenat în materie de net, va reţine, desigur, în această adresă electronică, elementul *Iv* – abrevierea internaţională pentru Letonia (numită Latvia – ca în original, şi în rusă, şi în engleză). Nu vă neliniştîţi, însă, nu e la mijloc vreo uneltire a naţionaliştilor letoni! Elementul din faţa lui *Iv* – *Delfi* – indică denumirea unui portal „balto-rus”, cu multe pagini marcate de mari rezerve faţă de popoarele baltice şi de totală exaltare pentru tot ce e rusesc. În plus, materialul faptic este preluat de către „letoni” dintr-o ştire de pe portalul NEWSru.com. La rîndu-i, ştirea este inspirată de rezultatele unui sondaj efectuat de Fundaţia *Obščestvennoe mnenie* (Opinia publică) din Moscova. Dacă e să credem – dar nu avem cum să nu credem! – în sinceritatea participanţilor la acest sondaj, efectuat în 100 de localităţi din 44 republici şi gubernii din Rusia, 37 la sută din ruşi nu citesc în general nimic, iar 50 la sută nu au citit în ultimii ani nici o carte de literatură artistică. 60 la sută nu cumpără cărţi pentru că nu văd de ce ar procura asemenea marfă, dar 9 la sută frecventează bibliotecile, unde citesc tot ce le poftesc inima. Numai fiecare al cincilea rus (20 la sută din cei intervievaţi) cumpără cărţi, ceva mai mulţi ruşi (23 la sută) se consideră cititori activi. 60 la sută nu dăruiesc cărţi şi tot cînd atâtia nici nu au primit cadouri „în formă de carte”. Totuşi, fiecare al treilea rus recunoaşte că o carte este un cadou bun şi, cînd au ocazia, donează celor dragi cărţi... La începutul lui noiembrie curent, unul dintre cele mai navegate portaluri ruseşti, *Regnum.ru*, anunţă detasat: „Tot mai puţini moscovici citesc cărţi...”, dind preferinţă presei periodice – asta ar fi ideea. Statisticile sunt dezolante: bunăoară, nici măcar fiecare al patrulea locuitor al capitalei ruse nu a citit vreo carte în ultimii doi-trei ani. Doar cîteva procente de moscovici au primit cadou sau au donat o

carte – și nu că lunar sau anual, ci în genere acceptă cartea ca o formă de atenție – la o aniversare sau cu altă ocazie festivă. „Și dacă la Moscova e aşa, ce să mai crezi despre provincia rusă?”, se va întreba cineva, însă va avea dreptate doar parțial. Tocmai în Rusia capitală, marea centre culturale, nu constituie nici pe departe niște etaloane din mai multe puncte de vedere, inclusiv în ceea ce privește atitudinea față de carte, față de lectură. Ba poate chiar dimpotrivă: mai curind provincia rusă păstrează anumite tradiții patriarcale vizând cititul cărților, respectul pentru creație și pentru oamenii de creație. Altfel spus, acolo se conservă cel mai bine miturile despre nemăsurată dragoste de carte a oamenilor sovietici, a fiilor și fiicelor marelui popor rus...

„Dar de ce ni se tot vorbește despre ruși, și nu despre situația de la noi?”, s-ar mai putea întreba cineva și iarăși va avea dreptate doar într-o anumită măsură. Adevărul e că a vorbi despre Rusia e ca și cum ai vorbi despre noi – cum la orice capitol al mentalității și spiritualității R. Moldova este, pe foarte multe segmente, trasă... la xeroxul rusesc, prin indigou rusesc. Cum am fost o colonie rusească, așa am și rămas, așa vom și rămâne... – da, cel puțin la aceste puncte. Cu atât mai mult cu cât cei din vîrful piramidei noastre moldoven(ist)e se complac perfect în această situație și nici nu mai concep vreo schimbare. Vremurile vreunui Gorby s-au călătorit ireversibil pentru noi... Ce ne rămâne alta decât să ne complăcem și noi într-o atmosferă de incurabilă mitologie. Pe de altă parte, însă... vai, ce mituri frumoase mai avem! Afecțiune nemărginită de patria măreajă!... Iubire încocată față de trecutul belicos, dar și mai glorios!... Dragoste de tancuri, de rachete, de submarine, de bombe atomice!... În fine, dragoste curată de cărți extraordinare, de lecturi fascinante... Toate extrem de scumpe (într-un fel), toate extrem de ieftine (în alt fel)... Frumoase povești la gura sobei! Ce mi-i ... *Tinerețe fără bătrînețe* ” a lui Ispirescu, atât timp cât se preconizează *„Tinerețe fără moarte”* a lui Deleanu?...

DISECAREA CĂRȚILOR (Consemnată)

- Ultima carte a Mioarei Avram
- Pledoarie pentru umanizarea chimiei și a științei în ansamblu
- Șansa de a fi sensibili la freamătușul din jur
- Dragoste fără sfîrșit pentru plaiurile natale
- Despre „difícil, dar nu și imposibil”: istorie, teorie, practică
- Cu drag de Malăieștii din preajma Rîșcanilor
- Poeți basarabeni acasă la Tirgoviște
- Șansă sigură pentru dăinuirea noastră
- Mai mult decât o bibliografie
- O surpriză de pe plaiuri vrîncene: revista “Lector”

ULTIMA CARTE A MIOAREI AVRAM

Sintagma „*prima carte*” este una dintre cele mai obișnuite, mai uzuale: prima carte citită, prima scrisă, prima editată, prima lansată, prima ce a intrat în vizorul criticii literare, al recenzenților, prima care a reținut atenția publicului cititor etc.

Cu mult mai rar este utilizată sintagma „*ultima carte*”. Însă, și ea prezintă o realitate – oricât de tristă, oricât de dureroasă, este, totodată, o realitate – inevitabilă.

Am citit nu de mult o asemenea carte: ultima... Este un dar scump, ce ocupă un loc aparte în colecția mea de cărți cu autografe. Chiar dacă dedicația nu este – nu mai poate fi! – din partea autoarei... Îmi permit să reproduc, copleșit de emoții, autograful de pe foaia de titlu: „*Prietelului Vlad Pohilă, în amintirea Mioarei Avram. Andrei Avram. București, 17.IV.2006*”.

Volumul, intitulat *Studii de morfologie a limbii române** a fost prezentat de Mioara Avram în iarna-primăvara anului 2004, în luna mai a scris, *sous la dictée*, cum zic francezii, *Cuvîntul-înainte*. Iar la 11 iulie 2004, în casa familiei de savanți Andrei și Mioara Avram, din strada Sfinții Voievozi, din inima Bucureștilor, în această casă plină de cărți și de energii pozitive, a pogorât durerea fără alean a plecării pentru totdeauna dintre pământeni a Mioarei Avram... Distinsa cercetătoare și profesoră Mioara Avram nu a mai apucat să se bucure de apariția acestei cărți, devenită, fatalmente, ultima în impresionanta sa bibliografie... Tocmai de aceea, prezentarea pe care încerc să o fac aici, se vrea un pios omagiu celei care a fost pentru mine, pentru noi, Mioara Avram.

„*Viața noastră este lingvistica*”, declară Mioara Avram într-un interviu acordat revistei *Limba Română*, în anul 2002. „A noastră” – pentru că prof. dr. Mioara Avram (n. Grigorescu, 4 febr. 1932, Tulcea – 11 iul. 2004, București) și prof. dr. Andrei Avram (n. 1930) formau

un cuplu perfect armonios, inclusiv în domeniul predilect (de fapt, unic) de cercetare – lingvistică.

Specificul muncii de cercetare și cel al activității didactice i-au asigurat Mioarei Avram o popularitate cumva ieșită din comunul ce definește breasla de lingviști, ale căror nume și operă, de cele mai multe ori, au o rezonanță certă în cercurile filologice, eventual ale celor deosebit de pasionați de problemele limbii. Nu numai în Tară, dar și în Basarabia, Mioara Avram devine un nume cunoscut, apreciat și îndrăgit, încă de prin anii '70-'80 ai secolului trecut, cind Radio București era la noi un mare deliciu – ei bine, încă de atunci, pe această lungime de undă, mulți i-au ascultat vocea blindă și înțeleaptă, la ghidul radiofonic de cultivare a limbii. La sfîrșitul verii anului 1990, Mioara Avram a tăinut la Chișinău un ciclu de prelegeri pentru cîteva serii de profesori basarabeni veniți să se familiarizeze mai mult, mai adinc, mai intim, cu splendorile limbii române.

Cine i-a auzit emisiunile, apoi și prelegerile, a dorit neapărat să meargă mai departe, cu Mioara Avram, și a căutat să cunoască importantele sale contribuții în lingvistica română, opera sa de promovare și de ocrotire a limbii noastre: volumele *Gramatică pentru toți* (trei ediții), *Ortografie pentru toți* (trei ediții), *Probleme ale exprimării corecte*, *Cuvintele limbii române între corect și incorrect* și.a. cărora li se adaugă circa 200 de articole și studii. Savanta s-a implicat plenar la elaborarea (scrierea și/sau redactarea) unor lucrări colective de o importanță covîrșitoare pentru evoluția lingvistică română contemporană: ediția din anii '60 a *Gramaticii limbii române*, scoasă sub auspiciile Academiei Române (2 vol.), *Formarea cuvintelor în limba română*, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfolitic al limbii române* (DOOM, ed. 1, 1982), *Enciclopedia limbilor romanice*, *Enciclopedia limbii române* etc. – de tot, 14 lucrări în 22 de volume.

Cum am menționat și cu alte ocazii, în lucrările sale Mioara Avram a imbinat cu virtuozitate, armonios, abordarea aprofundată a tematicii și relevanța savantă cu o admirabilă eleganță a stilului, punând pe prim-plan tăria argumentului spus pe cît de convingător, pe atât de captivant. Rămîn la convingerea că în munca de cercetare și în activitatea-i didactică (la Facultatea de Filologie a Universității București, dar și la diverse cursuri, reciclări, evaluări, ca îndrumătoare a doctoranzilor etc.), Mioara Avram s-a ghidat de principiul „Nec Caesar supra

* Mioara Avram, *Studii de morfologie a limbii române*, – București: Editura Academiei Române, 2005. – 338 p.

grammaticos!”. Astfel, cînd, în 1991, în niște cercuri paraștiințifice (din lăuntrul Academiei Române!) s-a lansat aberanta „reformă ortografică” (scrierea generalizată a lui „ă” [„î din a”] în interiorul cuvintelor; obligativitatea utilizării formelor **sunt**, **suntem**, **sunteți** în loc de **sînt**, **sîntem**, **sînteți**), savanta a reacționat prompt și intransigent, publicînd în cotidianul *România Liberă* un studiu intitulat chiar aşa: *Diversiunea „I din a”*. Cît i-a fost dat să fie printre noi, ca și alii savanți integri de la București, Iași, Cluj-Napoca, Timișoara, Cernăuți, Chișinău, ca și unele somități ale românisticii din străinătate (Alf Lombard din Lund, Suedia, sau Eugeniu Coșeriu de la Tübingen, Germania...), Mioara Avram a respins și a demascat această diversiune. Dacă nu mă însel, tocmai perseverarea în ambigii politizate, prin sfidarea unor principii strict științifice, la Institutul de Lingvistică „Jorgu Iordan-Al. Rosetti” (de bună faimă, în general) din București, a fost motivul pentru care Mioara Avram a refuzat să accepte promovarea ca membru corespondent al Academiei Române – caz ieșit din comun, dacă nu unic, în istoria recentă a acestei instituții de mare prestigiu, în condițiile în care atâtă jinduiesc la asemenea demnitate.

Principialitatea și intransigența de savant, de cetățean, de om ale Mioarei Avram s-au vădit și în atitudinea dinsei – și asta ne-a încălzit cu deosebire sufletele – în ceea ce privește destinul tragic al limbii române vorbite la est de Prut. „*Știu că în R. Moldova sunt unii care manifestă oarecare rezervă față de ceea ce vine de la București, suspectând acțiunile noastre sincere de culturalizare drept încercări de «românizare subversivă». Dar nu e nevoie de românizare, a nimînui, pentru că cei din R. Moldova sunt români ca și noi. E vorba numai de a aduce la un numitor comun, adică de a folosi limba literară, aceeași, în cele două state românești și chiar în afara granițelor României, pentru că limba literară este supradialectală, supraregională*” (dintr-un interviu acordat colegiei noastre de la Euro TV Zina Cerchez, în iarna lui 2002).

Desigur, marca lingvistă de la București știa că acest adevar place cel mai puțin unor guvernanți, pseudopatrioti și pseudocercetători de la Chișinău. Însă Mioara Avram a pus adevarul mai presus de neliniștile existențiale. și a repetat continuu această axiomă ce ne privește la modul cel mai direct. Pentru că ne-a iubit. Recent, cu ocazia zilei de 31 August – Sărbătoarea Limbii Române, la Chișinău, acad. Marius Sala spunea,

pentru ziarul *Floc*, că Mioara Avram a fost „o mare admiratoare a Basarabiei”. De aceea a și spus atît de clar, tranșant, parcă testamentar: „*Dorința mea cea mare este ca toți vorbitorii de limbă română din R. Moldova să conștientizeze faptul că sunt vorbitori de limbă română, adică să nu mai fie influențați de această denumire nepotrivită de limba „moldovenească”. Limba română este una și aceeași pentru toți*” (din același interviu).

Revenind la cartea de la care am început evocarea figurii luminoase a Mioarei Avram, menționăm că între copertele ei au fost adunate 30 de articole, scrise între anii 1958 și 2004, prezentate la diverse congrese, coloconci, simpozioane științifice, din Țară și din străinătate, și tipărite în actele acestor reunii. Cele mai multe articole au fost inserate anterior în reviste de specialitate: *Studii și cercetări lingvistice, Limba română, Limba și literatura română, Analele Universității „Al. I. Cuza” din Iași, Revue roumaine de linguistique etc.* Așa cum remarcă autoarea în *Cuvînt-încântare*, articolele și studiile din acest volum sunt unite prin două elemente comune: „obiectul de studiu (morfologia românească) și metoda de cercetare (specifică pentru ceea ce se numește gramatica tradițională sau clasică)”. Însă, avînd în vedere distanța apreciabilă în timpul cînd au fost scrise, ca și evoluțiile înregistrate pe parcurs în domeniu (și la care savanta a fost receptivă), e firesc să existe și unele deosebiri de incadrare a temelor în limitele obiectului de studiu anunțat și/sau în abordarea subiectelor. „Cele mai multe articole sunt de morfologie descriptivă [...] (cu sau fără aspecte de gramatică „a greșelilor” sau corectivă), altele se incadrează în morfologia istorică sau în morfologia dialectală. Cîteva dintre ele au un caracter exclusiv sau preponderent teoretic, în timp ce la altele predomină descrierea sau istoria unor fapte”, ne mai lămurește Mioara Avram în prefacă cărții.

Deși, tot acolo, se precizează că „nu au fost reproduse texte cu teme de morfologie incluse în volumul *Probleme ale exprimării corecte* (1987)”, impresia noastră e că Mioara Avram nu a putut în nici o situație să evite cu total aspectul corectitudinii scrierii/exprimării. Ne vom ilustra aserțiunea prin studiul *Mijloace morfologice de diferențiere lexicală în limba română* (pag. 12–38, tipărit în două versiuni – română și franceză, în 1958 și, respectiv, în 1959). Facem aici abstracție de suportul științific al articolului – solid, desfășurat, amănunțit, argumentat, convingător – ca să ne oprim la cîteva cazuri ce țin

nemijlocit de cultivarea limbii, dar prin prisma enunțată în chiar titlul lucrării. Desigur, cei mai mulți dintre noi știu diferența de sens dintre formele **reflect** = „oglindesc” și **reflectez** = „cuget, meditez” sau între **acord** (din sintagma „acord atenție” = „dau atenție”) și **acordez** (un pian sau alt instrument muzical). Ne-am referit la niște verbe, însă lista cuvintelor din limba română, care se diferențiază ca semnificație (înțeles) atunci cînd au diferite forme gramaticale (cazuri, genuri și numere gramaticale, conjugări deosebite etc.) este surprinzător de mare, aşa cum ne putem da seama chiar și din studiul Mioarei Avram. Vom cîta mai jos, din *Studii de morfologie a limbii române*, de Mioara Avram, cîteva exemple, convinși că, luînd notă de ele, vom fi mai atenți la exprimare, vom evita niște „capcane” care ne pasc adeseori cînd vrem să spunem ceva cît mai repede, astfel negligînd anumite nuante de sens:

cap – capete „partea superioară a corpului”; referitor la șeptel; un număr anumit de vite; – **capi** „șefi, conducători, căpetenii” – **capuri** (in geografie);

control – controale „registre de evidență” – **controluri** „verificare”;

raport – rapoarte „comunicări scrise sau orale” – **raporturi** „relații, legături”;

a turna – (eu) **torn** (in pahar etc.) – eu **turnez** (un film);

a importa – (el) **importă și importează** „a aduce în țară mărfuri din străinătate” – dar numai **importă** (el, faptul) „are importanță”, „contează”;

a adopta – (eu) **adopt și adoptez** „înfiez” – dar numai **adopt** „lmi însușesc o părere, o metodă” etc.

a învîrti – (eu) (mă) **învîrtesc** „mă rotesc”, „mă răsucesc” – (eu mă) **învîrt** „obțin un avantaj; lmi reușește ceva”;

a manifesta – (el, ei, ele) **manifestă** „arată (un interes)” – (el, ei, ele) **manifestează** „face/fac o manifestație” etc., etc.

Reținem o notă de la subsol a autoarei: că adeseori aceste forme (lexeme, flexiuni) paralele, dar distincte ca sens, sint „întrebuiantă exact pe dos”. Observația, din 1958, vail rămîne valabilă și acum, la începutul secolului XXI... Desigur, e regretabil că persistă greșeala în exprimare. Bucură, însă, trăinicia, peste ani, a sensibilizărilor făcute de cercetătoare. În aceasta rezidă valoarea scrierilor, lucrărilor unui savant de talia și de probitatea Mioarei Avram. Ca să vă convingeți de faptul că „adevărul curat grăiesc”, citiți (sau recitați) cărțile Mioarei

Avram. Inclusiv *Studii de morfologie a limbii române*, pe care am prezentat-o prea sumar – atâtă cît mi-a permis specificul rubricii și al revistei noastre. Mă consbolez numai la gîndul că am prezentat-o cu pietatea pe care o merită Mioara Avram. Și o carte, ce nu poate fi numită altfel decît ultima...

(„BiblioPolis”, nr. 3, 2004)

PLEDOARIE PENTRU UMANIZAREA CHIMIEI ȘI A ȘTIINȚEI ÎN ANSAMBLU

Intersecțiile mele cu chimia sunt sporadice și tocmai de aceea, posibil – prea puțin edificatoare. Totuși, cîteva întîmplări și circumstanțe m-au făcut să văd cu alți ochi, mai altfel, această știință.

La școală, am avut o profesoră de chimie nemaipomenit de simpatică – Raisa Onilov-Cârare, era chiar cunoscătoarea poetului Petru Cârare. Poate și această legătură, de rubedenie, fie ea și prin alianță, o făcea să ne insufle că ar avea și chimia o poezie a sa... Cum însă pe atunci chimia se studia din clasa a VII-a, era prea tîrziu să mă convingă și pe mine de posibila dreptate a acestei abordări – Îndrăgîsem prea mult, deja, poezia autentică, literatura în genere și nimenei, și nimic, nu-mi mai putea schimba opțiunea.

Curios, dar peste aproape două decenii, soarta a vrut să mă atlu un timp în preajma unui mare poet care, se spune, era și un foarte bun chimist: Ion Vatamanu. Nu țin minte să fi cunoscut în lumea literară un susflet mai curat și mai drept ca maestrul Ion Vatamanu... – poate doar alt maestru, Gheorghe Vodă, în preajma căruia am muncit, ceva mai tîrziu, în aceleși condiții, aceeași redacție, la *Glasul primelor*, marilor noastre speranțe. Cînd i-am povestit lui Ion Vatamanu despre crezul profesorarei mele de chimie, de la școală generală, țin minte, a exclamat în stilul său de un frumos și cald patetism: „Păi ai avut o învățătoare genială, la chimie!” Deci, și dinsul credea la fel, credea într-un fel de poezie a științei chimice. Nu-mi amintesc dacă i-am spus aceluia om atât de bun și rafinat, aceluia talentat intelectual și fervent patriot pe nume Ion Vatamanu că am avut norocul să învăț într-o școală în care cam fiecare al doilea profesor avea virtuile „chimistel” noastre... Fac

acum această precizare, cu toată dragostea, recunoștința și pietatea pentru corpul didactic al școlii medii de cultură generală din comuna mea natală, Putinești-Florești (județul Soroca).

Simt însă că trebuie să revin la pseudosubiectul „Chimia în viața mea”, deoarece am mai avut o intersecție cu chimia, una incredibil de emoționantă. Absolvisem deja facultatea, lucram ca ghid și translator, mai mult în marile centre culturale ale Rusiei, Moscova și Leningrad (Petersburg). Cunoșteam bine excepționalele muzee de artă din aceste orașe, dar poate cel mai bine – librăriile de acolo. De fapt, mă opream, fie și pentru o singură dată, cam în fiecare librărie ce-mi apărea în cale. Așa s-a întîmplat și cu o librărie din unul dintre blocurile-turn ale Universității „Lomonosov” de la Moscova. Nu știam ce cărți se vinđă acolo, dar m-am oprit și din cauza că se formase o coadă mare, la care stăteau tineri de mai multe culori: albă – erau, deci, ruși, dar și europeni get-beget; galbeni – mai ales vietnamezi, pe atunci, la Moscova și în alte centre universitare din URSS; în fine, de culoare neagră – studenți din Africa, posibil și din Cuba. Mare mi-a fost decepția cind am înțeles că acolo se vinđă exclusiv literatură științifică, și era să merg hotărât mai departe, de nu m-ar fi oprit un nume românesc, ce se zbătea pe buzele mai multor din acei tineri ce stăteau agitați la imensa coadă. **Nenițescu.** Nu-mi spunea nimic, dar îmi era suficient că e un nume de al nostru și, prin urmare, era cazul să aflu cine-i. Se vinđea acolo un manual de chimie organică (sau poate de chimie generală), scris de românul cu acest nume, manual obligatoriu pentru studenții ruși, sovietici, de la facultățile de chimie ale tuturor universităților. Unii dintre tinerii ceia de trei culori părăseau coada având în braje mai multe exemplare ale acestui manual de Nenițescu! Atunci am trăit, poate prima dată cu o putere deosebită, ceea ce se numește acum *mindria de a fi român*: ca să vezi numai, în patria lui Mendeleev, studenții învață dintr-un manual scris de un savant de-al nostru! Pe urmă era să aflu că autorul acestui manual, Costin D. Nenițescu (1902–1970), fusese un remarcabil savant, multiacademician, autor de solide tratate de chimie organică și generală, cu importante contribuții la chimia izomerilor, halogenilor, acizilor, polimerilor etc., dar și că tot el a adaptat nomenclatura (terminologia) chimică la specificul limbii române!

Recent, în decembrie 2007, am participat la lansarea unei cărți scrise de un conațional de-al meu, de-al nostru, dar și al acad. Costin D.

Nenițescu, un savant basarabean din ale cărui manuale învață studenții unor universități nu numai de la Chișinău, dar și de la București, Roma, Moscova, New York, posibil și din alte mari capitale. Acest savant este prof. univ. dr. hab. în chimie acad. Gheorghe Duca, președintele Academiei de Științe a Moldovei, iar volumul expus atenției publice se numește *Contribuții la societatea bazată pe cunoaștere (Knowledge Society)*^{*}. M-a intrigat chiar titlul cărții lansate, pentru că am crezut întotdeauna că cel care învață și cunoaște este un om puternic și liber, respectiv, că o societate bine instruită, cultă, are mai multe șanse de a evoluă drept, în beneficiul tuturor membrilor ei.

Am amintit mai sus despre faptul că am fost martor la un succes remarcabil în Rusia al unei cărți scrise de un savant chimist din România: manualul lui C. D. Nenițescu se vinđea la Moscova, sub ochii mei, ca piinea caldă. Prin contrast, tot cam pe atunci, prin anii '80 ai sec. XX, am putut vedea – în mai multe librării de la București, Constanța, Sibiu, din alte mari orașe românești pe unde mai fusesem – tomuri solide, foarte elegante, și în română, și traduse în diferite limbi de largă circulație în lume. Erau tratatele de chimie atribuite „tovarășei savant, inginer doctor academician” Elena Ceaușescu. Zăceaau prăfuite în vitrinele librăriilor; undeva, pe Calea Victoriei sau pe Bălcescu, am văzut o librărie ștergind de praf, scărbită, un set din aceste „tratate”. Simbolica opoziție C.D. Nenițescu – tovarășa E. Ceaușescu este cea mai bună dovdă că adeverătă știință este oriunde și oricind solicitată, pe cind pseudoștiință, sau știință politicizată, nu e luată în seamă nici măcar din teamă, din instinct de autoapărare de teroarea dictatorilor, sau a guvernărilor cu pretenții de cercetători sau atouecunoscători. Și că, mai devreme sau mai tîrziu, asemenea „maculatură savantă” oricum e aruncată la coșul de gunoi al istoriei.

La noi, lucru știut, se face știință de mare calitate, dar tot la noi, nu mai e un secret pentru nimeni – se face și destulă „maculatură științifică”, cea mai multă derivată dintr-o păguboasă modă a retoricii pseudosavante, a demagogiei paraștiințifice, politicastre. Și mă refer numai la domeniul umanistic, la problemele limbii, literaturii, istoriei,

* Acad. Gheorghe Duca. *Contribuții la societatea bazată pe cunoaștere (Knowledge Society)*. – Chișinău: I.E.P. „Știință”, 2007. – 288 p. – (Col. Strategia schimbării).

filozofiei, sociologiei și etnologiei, chiar ale artelor, ale practiciei de cult, bisericestă, alte domenii peste care dă iama multime de politicieni și ideologi care, la un test mai serios, nici în politică nu ar fi acceptați. Este ridicol, dar și tragic, să vezi cum vreun individ propulsat în ale politiciei, care abia de leagă niște fraze, dar și aceleia incoerente – fie în rusă, fie în graiul moldovean –, încearcă să polemizeze cu multi-academicianul Eugeniu Coșeriu, lingvistul cel mai mare al lumii – acum, român originar din părțile Rîșcanilor. Sau cum alt pigmeu intelectual, grajie carierei politice, ori poate că tocmai de dragul acestei cariere, insultă mojicește vastitatea și profunzimea intelectuală a lui Nicolae Iorga. Cazul Elenei Ceaușescu – dar și al lui Nicolae Ceaușescu! – ar trebui să le fie de învățătură, să le servească drept memento pentru a se ogoi că nu e tîrziu.

Fericie de chimie, de matematici, de medicină și alte sfere „dificile”, de care nechamații îndrăznesc foarte rar să se apropie! Tocmai din acest motiv, mai bine să reiau subiectul „de bază”: cartea dlui acad. Gh. Duca, contribuțiile Domniei sale la această știință.

Din cîte știu, la noi se fac cercetări serioase, temeinice în domeniul chimiei și îndrăznesc să spun că dl acad. Gh. Duca este în acest sens un exemplu, un model. Cum am menționat mai sus, din unele manuale, monografii, studii și suporturi didactice ale Domniei sale studiază tineri de la prestigioase universități din mai multe țări. De altfel, dl acad. Gh. Duca s-a impus de timpuriu printr-o frumoasă carieră didactică în cadrul Universității de Stat din Moldova, al cărei licențiat este și unde și-a luat doctoratul. Aici organizează în 1992, și consolidează, în anii următori, Catedra de chimie industrială și ecologică, apoi și un Centru de chimie aplicată și ecologică. Startul său în munca didactică și de cercetare, marcat de un real succes, l-a motivat să prezinte cicluri de prelegeri la universități din Roma, Texas, Moscova, București, Praga, Timișoara etc., acestea bucurindu-se de o frumoasă audiență printre studenți, fiind apreciate mult de profesori-colegi de breaslă. Deținător a peste 80 brevete de invenție, a pregătit 20 de doctoranzi, care și-au susținut tezele de doctor în chimie, unii au mers și mai departe, ajungând doctori habilitați, conferențiați și/sau profesori universitari. În calitate de deputat al Parlamentului R. Moldova, apoi ca ministru al mediului înconjurător, a participat la elaborarea și promovarea a nouă legi de importanță majoră pentru dezvoltarea, la

noi, a unor ramuri ale științei, economiei, învățămîntului și culturii. Ca președinte al Academiei de Științe, dar și înainte de a deține această demnitate, Gh. Duca elaborează peste 100 de proiecte, dintre care cam fiecare al zecelea are cîștig de cauză, ceea ce largesc posibilitățile de cercetare, atât ale Domniei sale, cât și ale colegilor de breaslă. Este semnificativ faptul că, în activitatea sa, acad. Gh. Duca pune mereu cercetarea științifică alături de dezvoltarea societății, de prezentul și de evoluția comunității. Grajie acestei viziuni, studiile la universități, activitatea didactică universitară, sunt sudate tot mai mult cu cercetarea academică; catedrele universitare, respectiv tezele de an și de licență ale studenților – cele mai reușite, desigur –, sunt percepute ca o trambulină, ca o punte durabilă spre cercetarea ulterioară în laboratoarele și institutele AŞM. În context, în să evoc un amănunt legat cumva de această abordare. Cu un deceniu în urmă, am riscat să public în săptămînalul *Mesagerul*, în serial, un studiu consacrat cercetării – dezvoltării, această publicație trezind proteste violente din partea unor cercetători de la AŞM, care acuzau și redacția, și pe autorul studiului, de „tentativă de distrugere” a Academiei. Peste nici un deceniu, abordarea îngemănată a cercetării și dezvoltării devine, iată, un principiu de bază al activității majorității institutelor AŞM, iar autorul acestui studiu insolit, dl prof. dr. Veaceslav Afanasiiev, este director general al Agenției pentru inovare și transfer tehnologic a AŞM, membru de onoare, membru corespondent sau membru plin al unor academii din Rusia, din Ucraina și din SUA.

Ca specialist în chimie, Gheorghe Duca a făcut această știință mai utilă, mai apropiată oamenilor, a putut-o umaniza și mai mult, aș zice. Și chimia polimerilor, de pildă, este un domeniu de cercetare al cărui obiectiv, destinatar este omul, dat fiind că produsele din polimeri fac viața oamenilor mai comodă, le oferă un plus de avantaje în muncă, în cercetare, în explorarea unor noi domenii, sfere, spații. Însă chimia ecologică – ramură a chimiei care e și obiectul de predilecție al cercetărilor dlui acad. Gh. Duca –, are tangențe și mai multe, și mai directe, cu viața omului, a comunității, a fiecărui sat, fiecărui oraș, a oricărui colț de natură, a apei pe care o bem, a produselor alimentare pe care le consumăm etc. Mai larg, în calitatea sa de președinte al AŞM, Gheorghe Duca a contribuit și la umanizarea științei în ansamblu, în sensul că face tot posibilul, și reușește, în cele mai multe cazuri, să

reabilitează demnitatea omului de știință, a cercetătorilor – elementar, prin crearea unor condiții de muncă și prin ameliorarea sistemului de remunerare a cercetării. După cum confirmă și unii lucrători ai diferitelor institute din cadrul AŞM, în ultimul timp aici s-a instaurat o atmosferă de echilibru, de conlucrare și, ceea ce e deosebit de important în epoca noastră – de deschidere spre colaborare cu colegii din mai multe țări ale lumii, cu care se fac schimburi de experiență, se realizează proiecte comune, tinerii cercetători având tot mai numeroase șanse de a-și testa și consolida capacitatele în prestigioase instituții academice din țări dezvoltate.

S-a înviorat mult activitatea editorială a AŞM, care cu șapte-opt ani în urmă se mai afla într-o grea derivă – suficient să amintim că nu mai apără una singură revistă de filologie de la noi. Chiar în acest an, 2007, mi-a fost dat să participe la editarea unei monografii de excepție: *Eugen Doga, academician și compozitor*, scoasă de editura „Știință”. Cu această ocazie, am putut să mă conving de existența și menținerea unei corelații, a unei conlucrări eficiente între editori, pe de o parte, și cercetătorii și savanții de la AŞM, personalul său președinte al Academiei, pe de altă parte.

Și acest volum – *Contribuții la societatea bazată pe cunoaștere* (*Knowledge Society*) nu e altceva decât rodul corelației, colaborării la care mă refer. Structurată în cinci capitole, pe un principiu mixt, cronologic-tematic, noua carte a lui Gh. Duca este o culegere a celor mai recente sinteze, luări de atitudine, pledoarii, lansate de la catedra universitară pe care o conduce, de la tribuna Parlamentului, a Adunării Generale a AŞM, a ministerului de resort, dar și de la diverse foruri științifice internaționale. Nu mai e cazul să insistăm că autorul este întru totul motivat să prezinte comunității noastre, dar și cele mondiale, puncte de vedere, chiar jaloane, repere vizând starea și necesitatea științei, cercetării-dezvoltării la noi, în R. Moldova. Despre unele merite de-ale Domniei sale am scris mai sus, de altfel, beneficiind și de informații din excelentul studiu introductiv – *Știință e putere. Schiță de portret* [al acad. Gh. Duca], scris de dna Viorica Cucereanu, apreciată publicistă, cu o frumoasă vechime în mediile radio și TV, dar și în presă scrisă. Despre alte contribuții, împliniri ale lui Gh. Duca putem afla din paginile cu genericul *Un talentat savant-organizator*, pagini în care își expun opiniile academicieni de talie mondială, inclusiv

acad. Ionel Haiduc, președintele Academiei Române, și omologii de-a săi din Rusia, SUA, Ucraina. Din articolele, studiile, comunicările incluse în acest volum, aş vrea să pun în evidență cîteva, cînd doar titlurile lor, care mi se par cu totul semnificative: „*E nevoie de o strategie sectorială a cercetării-dezvoltării*”, „*Adevărată generozitate față de viitor constă în a dărui totul prezentului*”, „*Obiectivele strategice ale dezvoltării sferei științei și inovării*”, „*Fiecare cetățean trebuie să dea doavă de dragoste pentru patrie prin atitudine grijuile față de mediu, față de tot ce ne înconjoară*”, „*Să aducem Europa acasă*”, „*NATO, partner of Moldavian scientists*” etc. Avem a face nu numai cu niște sugestii ale unui savant și cetățean, ci, mai curînd cu niște lucrări ce exprimă crezul dlui acad. Gh. Duca. și încă două articole / alocuțiuni se cer amintite în acest context, poate chiar trebuie puse în prim-plan: „*Intelectualii trebuie să se simtă onorați și protejați*”; „*Nicică altceva decât adevărul despre știință și cercetători*”.

Astfel încît, cartea *Contribuții la societatea bazată pe cunoaștere* (*Knowledge Society*) e o pleoarie clară și neclintită pentru dezvoltarea științei, a cercetării – ca o șansă sigură pentru buna evoluție a societății noastre, pentru dezvoltarea ei ca să ajungă la jinduitele standarde europene, recte ale unei abordări prin care omul e pus în față, și abia după el se află statul, politicienii. Având grija primordial de viața omului, se protejează, inerent, și activitatea sa, roadele muncii și aspirațiilor sale, inclusiv ale celei de cercetare. Contează mult și faptul că aceste opinii ale lui Gh. Duca, grație demnității pe care o deține, reprezintă, în temei, atitudinea unei instituții de deosebit prestigiu – Academia de Științe, care oriunde, în orice spațiu și în orice timpuri, trebuie să se afle deasupra tuturor suveranilor, liderilor de stat, mai sus decât orice comitete zise centrale sau departamente, servicii pretinse – ale securității statului.

Este întru totul firesc că în volumul prezentat de noi savantul chimist Gh. Duca, apărind știință și demnitatea cercetătorului științific, o face prioritar prin prisma chimiei, ecologiei, protecției mediului înconjurător. Deși, atunci cînd am spus că un merit aparte al președintelui AŞM e să fi umanizat știință, am avut în vedere și grija pe care o manifestă pentru ameliorarea existenței omului de știință și, nu în ultimul rînd – deschiderea Domniei sale spre științele umanistice (a se vedea, în chiar această

carte, un frumos studiu despre Constantin Stere și altul, de-a dreptul emoționant, despre Eugen Doga).

La noi, din fericire, nu se simte o nevoie stringentă de a proteja chimia, matematicile sau fizica. Din nesericire, la noi trebuie apărate – primordial, continuu, cu dăruire, dar și cu dirzenie, cu intransigență, cu cele mai ascuțite arme – limba română, literatura, arta, cultura, istoria națională, ca și simbolurile noastre naționale. Unde mai pui că acesta e și rostul primar al unei Academii, dacă e să pornim de la modelul netrecător, universal, al Academiei Franceze, care, de la fondarea sa a pus în fruntea preocupărilor grija pentru ocrotirea și dezvoltarea limbii, literaturii, altor sfere ale spiritualității naționale. De altfel, simpatia mea, creditul meu de încredere pentru AŞM se întemeiază și pe faptul că, în posida existenței, de prin 2001 începând, a unor presiuni de sus, forul nostru academic suprem nu a atentat – și sper, nu va atenta niciodată – la decizia să din 1994, privind denumirea corectă – română – a limbii vorbite la noi. Voi scrie cu multă placere o recenzie și mai inspirată la o nouă carte a dlui acad. Gh. Duca, alias o nouă carte a AŞM, în care accentele pleoariei vor fi plasate mai mult pe aceste sfere extrem de delicate, fragile și totodată – de o necesitate vitală pentru dăinuirea noastră.

(„Literatura și arta”, 7 februarie 2008)

ȘANSA DE A FI SENSIBIL LA FREAMĂTUL DIN JUR

...Ferică de cititorul-recenzent care deschide o carte complexă, densă, zvînind de gînduri scăpitoare și fraze meșteșugite, ce-ți fac să suridă și ochii, și inima chiar. Impresiile de lectură se învâlmășesc, se iau parcă la hartă: care e mai tare, care e mai electricantă? Încearcă, în aceste condiții, să mai spui/scrii și pentru alții – dintr-o răsuflare! – de ce merită a fi citit volumul cu pricina...

Iar volume cu pricina apar la noi, în ultimul timp, tot mai multe. Mă refer acum exclusiv la cărțile de publicistică și,oricăt de mare ar fi tentația, nu voi face o clasificare, un top al aparițiilor editoriale din

* Josanu, Efim. *Afi*. – Chișinău: Ed. Litera, 2004. – 360 p.

acest domeniu. Pentru a ilustra performanțele – indubitatibile, ale publicisticii basarabene de azi – ar fi suficient, cred, să ne referim și la o singură carte, numită excesiv de simplu: *Afi*, de Efim Josanu, apărută la finele anului ce s-a scurs.

Poate de aceea că Efim Josanu a debutat în jurnalism ca reporter sportiv, dar se obișnuiește a se spune că dînsul a făcut pe urmă, mai recent, un salt spectaculos în „marea publicistică”. În realitate, însă, elementul spectaculosului a fost prezent chiar de la începutul activității de ziarist a lui E. Josanu. Căci avea o dicțiune mai deosebită, accentuată mai altfel cuvintele, rinduia mai sigur cuvintele în frază, folosind cu remarcabilă ușurință termenii din fotbal, baschet, volei, tenis ori din alte sporturi. Un ascultător cu suficient spirit de observație nu putea să nu remарce și acest aspect, defel neglijabil, din emisiunile reporterului E. Josanu: avea, în voce, un grad sporit de emotivitate cînd vorbea despre sportivii români – fie că era vorba de performanțe, fie de eșecuri... Puse cap la cap, aceste insușiri i-au asigurat radio-, apoi și televizualizatorul Efim Josanu un număr de simpatizanți în constantă creștere și, printre ei, recunosc, m-am înscris și eu, de mult, nu știu dacă printre primii chiar, dar cu certitudine printre cei mai fideli.

Și dacă începusem vorba despre salturi... nu e chip să abandonăm prea ușor acest subiect!

Săritura cea mare și spectaculoasă pe care a făcut-o Efim Josanu în jurnalism are în vedere și calitatea scrisului, dar mai ales, totuși, schimbarea calitativă în abordări. Între sport și moralitate există, neîndoios, o legătură – poate mai puțin vizibilă, dar oricum trainică. Însă autorul nostru nu numai că a făcut și mai palpabilă, și mai durabilă, această relație, dar a extra-polat-o... Mai exact, a pus deasupra la toate morala, etica, bunul-simț, buna-cuvînță, „obrazul curat”, cum se spune la noi, la țară. Este edificator în acest sens eseu despre sportivul Valentin Ţebercov, dar parcă numai acesta?

Cronologic, publicistica lui E. Josanu își are începutul în viața sportivă: din RSSM, din URSS, din R. Moldova, din România. Schița despre maestrul Pavel Ciobanu ne lămurește ce înseamnă inteligență în fotbal... spre marea surprindere a celor care trăiesc cu convingerea că sportul și inteligența ar fi greu compatibile. Prin celebra aruncătoare de disc Lia Manoliu, bucureșteancă originară din Chișinău, ni se oferă un model de dirzenie plus feminitate, plus o palpitantă iubire de Neam,

aceasta din urmă fiind realizată și printr-o ritualică întrebare pe care i-o pune ziaristului, ori de câte ori se întâlnesc: „*Ce mai fac moldovenii?*” Ne putem numai imagina față, dar și inima crispată a faimoasei Lia, auzind acest răspuns necruțător, dar vai! atât de adevărat: „*Se ceartă și se urăsc!*”...

Ierarhic, după sport, am numi în simpatiile gazetărești ale lui E. Josanu televiziunea. „*Închide TV Moldova 1, prinde orice la București sau chiar la ruși!*” – iată o frază aproape că de serviciu, acum, în multe case de gospodari basarabeni. Nici nu-ți vine a crede ce vremuri am mai trăit cîndva, Doamne: bărbații puneau cep butoiului, vecinele lăsau neterminată bîrfa, copiii își intrerupeau țurca... și mergeau toți să urmărească programul informativ *Mesager*. Efim Josanu a fost și el un artizan al acelei televiziuni de zile mari, cu adevărat naționale, de unde și freamătul emoțiilor cînd scrie despre evoluțiile ulterioare din această instituție, ajunsă la cheremul unor agramați și sperțări. Lărgind spectrul problemei, autorul se arată preocupat și de presa scrisă în limba română, care, vorba cîntecului, „parcă este (în campanii electorale), parcă nu-i” (între acestea)... Prea des sănătatea să-și ia vacanțe mari ziarele și revistele noastre, conchide jurnalistul, în timp ce – adăugăm noi – presa rusă a devenit un cataclism cu o periodicitate cotidiană, iar ziarele de la București pot fi citite, cu o remarcabilă întîrziere, în doar cîteva biblioteci mari de la Chișinău.

Jurnalistului sportiv – și mai ales dacă e unul de vocație, ca Efim Josanu – îi stă bine cu drumul și nu ne poate mira pasiunea cu care prezintă el cititorului tărîmuri de unii jinduite, de alții cunoscute, dar de mulți – abia bănuite. Răzbate din paginile cărții *A fi o Americă* atât de pitorească, încît îți vine să lași totul și să mergi să vezi pe viu acea lume nebună, nebună, nebună, dar unde prevalează, totuși, acțiunea, inițiativa, inspirația... lumea, comunitatea, omul, omenia... și abia după acestea – nebunia, ca una din miile de opțiuni – de altfel, o opțiune neobligatorie și nici pe departe tipică sau molipsitoare.

Cu splendori și/sau cu nebunii, SUA oricum rămîne centrul de atracție numărul unu al acestei lumi, al acestui timp. Spre deosebire de altă țară, doldora de bogății naturale și... de ambii imperiale, Rusia. Dincolo de amintirile arhitectonice și culturale lăsate de o burghezie cosmopolită, euopenizată, dincolo de gloria singulară a unor scriitori, muzicieni, pictori... Rusia se identifică numai decît cu apăsătoarea umbră

a gulagurilor și rachetelor gata să distrugă orice le stă în cale, în orice clipă. Si se mai identifică această țară cu un nesăbuit cult al mizeriei, dus pînă la paroxism, încît nebunia aici, spre deosebire de America, nu mai e o opțiune, ci, practic, o *conditio sine qua non!* Si dacă o invitație în America echivalează cu șansa unor impresionante revelații, apoi a merge în Rusia înseamnă... „o invitație de a trăi în rahat”, aşa cum ne convinge un personaj din cartea recenzată, un om ce cunoaște uriașul pe picioare de lut, de la Răsărit, nu din cărți sau din auzite. Am insistat asupra acestei paralele: Vest (Europa, America) – Est (Rusia) pentru că ea constituie o problemă a cărei gravitate depășește mult spiritul polemist sau critic al unui articol. Sovini notorii din Kremlin, alde Jirinovski sau Rogozin, amenință că-i vor expulza din Rusia pe moldovenii aflați acolo, iar altora, doritori de a merge la salahorie, li se vor impune restricții de intrare în „fosta „mumă a comunismului”. De-ar ști acești agresivi clovnii politici ce bine ar face bietei noastre Moldove dacă și-ar realiza intențiile! Satele noastre furnizoare de forță de muncă ieftină în lumea largă s-au împărțit, convențional, în „mahalale de Vest” și „mahalale de Est”. Si în „mahalalele de Vest” trăiesc oameni stresați, pe cînd în „mahalalele de Est” lumea e și stresată, dar și în continuă degradare: beții și scandaluri non-stop, limbaj suburban, cele mai incredibile perversiuni etc., etc. Si pentru toate se găsește o circumstanță atenuantă: „În Rusia se întîmplă și mai al naibii!...” Asta e influență „benefică” a „fratelui mai mare”... Nu ne-au fost de ajuns 150 de ani de ocupație rusească! Si dacă altfel nu e chip, poate măcar ajutați de Jirinovski-Rogozin et Co vor scuipa oamenii noștri pe invitația „de a trăi în rahat”, și în mileniul III! Iar la întrebarea „Ai cui sănătatea moldovenii?” – pe care o pune și Efim Josanu, la unison cu atîția alți patrioți, s-ar putea să se răspundă: „Ai Europei!... În orice caz – nu ai Rusiei!”

Nu aş vrea să se credă că Efim Josanu s-ar specializa exclusiv în elogierea/criticarea altora. Am menționat mai sus cu cîtă căldură scrie dînsul despre unii sportivi, despre unii colegi de la TVM... Impresionează și simpatiile literar-artistice ale jurnalistului: Tudor Arghezi, Geo Bogza, Emil Loteanu, Ion și Doina Aldea-Teodorovici; este remarcabil interviul cu Aureliu Busuioc.

Însă o legitate a existenței noastre ne demonstrează implacabil că oamenii de treabă sunt infinit mai puțin decît cei... mai puțin de treabă! Si iată-i pe moldovenii noștri mari amatori de petreceri zgomotoase, în

stil Rasputin; iată-i nepăsători față de carte – nici să învețe din ea, nici s-o citească pentru placerea sufletului; iată-i mari iubitori de... căini! Incredibil, dar adevarat: unii locuitori ai orașelor basarabene pun pe bunăstarea materială și pe confortul psihologic al căinilor mai mult decât pentru un copil talentat sau pentru o bătrânică ce a trudit o viață la prăsitul sfeclei de zahăr... Apoi, penibila ceartă a intelectualilor noștri, absurdă gîlceavă a oamenilor noștri de litere și artă (de unde și „finețea” literar-artistică a atacurilor?!), de cultură (dragă Doamne!), de știință (totul se fundamentează clasic!), de politică (vîne vorba!)... Care să fie motorul acestor neosteite ostilități? Pizma? Rica? Grandomania? Narcisismul? Arivismul? Lăcomia? Lipsa oricărei măsuri? Sau poate că toate laolaltă, ceea ce s-ar numi, foarte pe scurt, dar extrem de exact: diluarea bunului-simț, pierderea omeniei... Și în înfîințile cui se află acest blestemat motor producător de rele? Numai nu în puterea Domnului – deducem, citind, scăldăți de sudoare, articole în care autorul evită culorile roz, căci prea nu cadrează ele cu obscurul dominant.

Dar proverbiala, devastatoarea noastră obișnuință de a nu ne jine de cuvînt! O istorie tulburătoare, relatată încă de Tudor Arghezi, și repusă în actualitate de E. Josanu, cu un preot francez, de lingă Dijon, ar trebui să fie citită la Radio-ul zis Național cît mai des, în locul la tot felul de aberații doar numite frumos, prețios: „A propos” sau nu mai știm cum asemenea. Dar pînă vor decide „monșerorii” să se ocupe și de probleme de ordin moral, vom reda pe scurt povestirea aceea medievală, extrem de actuală și azi, cînd, se pare, tot mai pușini au puterea de a fi elementar corecți. Așadar, un preot fusese condamnat la moarte pentru o ipotetică, nedovedită crîmă: că ar fi omorât pe un bătrîn paroh, ca să-i ia catedra, dieceza. Peste ani, s-a găsit adevaratul ucigaș: o femeie ce se chinuia în agonie morții și Cel-de-Sus nu o mai mintuia de zile. Ea se mărturisise preotului victimizat, dar acesta nu a divulgat taina spovedaniei, chiar dacă știa că-l aşteaptă ghilotina. Ce ar avea a spune de fapta acestui preot francez, sfînt încă în viață, unii preoți de la noi, care, avind legămint cu cele divine, și-au îndemnat, totuși, enoriașii, și în această primăvară, să voteze cu cei care pînă mai deunăzi se mindreau căte biserici au distrus și căi clerici au trimis în Siberia?

Publicistica lui E. Josanu trece, în mai multe cazuri, limitele convenționale ale genului. Textul intitulat *Procesul Ilchelei* este, indiscutabil, un studiu lingvistic, lexicologic și etimologic, în plan contrastiv!

Anatomia ignoranței e o poveste... dar nu una de adormit copiii! Ca o nuvelă spumoasă se percepă scrierea *Vecinele*...

Recurgind la un calapod greu de abandonat în vreo prezentare, zicem și noi: „Exemplele (evidenț, pozitive!) nu se limitează la cele citate mai sus...” Mai mult, credem că aceste pilde se vor înmulțî. Cu o condiție: să nu-și închidă cumva Doamne ferește, Efim Josanu, „dugheana tabletelor sentimentale” – un loc ideal ce oferă șansă nemaiomenite pentru a simți freamătuș din jur – ici tulburător, colo însăși întăritor!... O dugheană ce ar putea face concurență serioasă și celor mai haioase buticuri.

(Din vol. *Cum poți deveni rege*, de E. Josanu, ed. Bons Offices, Chișinău, 2005)

DRAGOSTE FĂRĂ SFÎRȘIT PENTRU PLAIURILE NATALE

Nu aş vrea ca acest titlu să inducă în eroare pe nimeni: Ion Mărgineanu, transilvănean get-beget, apreciat publicist, etnolog și scriitor (membru în Uniunea Scriitorilor din România de aproape trei decenii!), este un patriot panromân în sensul cel mai frumos al termenului.... Nu degeaba identifică Domnia sa iubirea de Neam și de Țară cu iubirea pentru Limba Română, care, lucru știut, este Patria tuturor celor cu autentică, neclintită simțire românească.

Pur și simplu, titlul recenziei (parțial) ne-a fost sugerat de o carte de excepție, recent apărută, de sub condeul harnic și măiestrit al lui Ion Mărgineanu. Chiar așa se numește: *Oameni din Munții Apuseni – județul Alba: Dicționar fără sfîrșit*. Fascinantă lectură ne oferă autorul. Pentru că e o adevarată fascinație a lecturii atunci cînd citești cu interes și pasiune despre fapte sau despre personalități cunoscute!

Cine nu a auzit de *moși* – oameni puternici, harnici, onești și talentați, patrioți fără seamă, iubitori de dreptate și adevăr, groaza răilor din Țară și a dușmanilor din afară?! Cine nu a auzit de Munții Apuseni? (Unii poate au avut și fericitul prilej să-i admire...). Sau despre glorioasa

* Mărgineanu, Ion. *Oameni din Munții Apuseni – județul Alba: Dicționar fără sfîrșit*. Alba Iulia: Ed. Altimp, 2005. – 175 p.

Alba Iulia, cu nu mai puțin faimosul Blaj, pe care marele Eminescu l-a înveșnicit, o dată în plus, printre exclamație juvenilă ce sună așa: „Te salut, mică Româ!”

Ei bine, aceste locuri și oamenii acestor pământuri constituie obiectul cercetărilor și pasiunii fără de sfîrșit ale dlui Ion Mărgineanu.

Nu am numărat în mod special cite personalități istorice, căi patrioți români-ardeleni prezintă autorul în carte pe care o recenzăm aici. Poate 200, poate 300... Ba nu, cu mult mai multe sunt aceste personalități, căci în *Anexe* Ion Mărgineanu dă și liste nominale, probabil complete, ale unor iubitori de țară și pur și simplu oameni de omenie, care au fost omoriți barbar, fără nici o vină: fie de asupitorii unguri, fie de lucrătorii Securității kominterniste... Copleșitoare pomelnice! Un extraordinar leac contra uitării...

Ca basarabean ce am învățat Istoria Românilor pe apucate (în anii mei de școală și de studenție așa ceva era interzis la noi, în spațiul românesc dintre Prut și Nistru), m-am bucurat să găsesc, totuși, destule personalități prezентate în această carte și care sunt relativ bine cunoscute și multor basarabenii. E vorba, mai întii, de eroii Revoluției țărănești, antimaghiare, de la 1784–1785, **Horia, Cloșca și Crișan**. Apoi, de **Avram Iancu**, artizanul Revoluției de la 1848. Mai încoace, dâm de preotul și prozatorul **Ion Agârbiceanu** (1882–1963). Și mai încoace, întîlnim, cu emoție, numele cintărețului **Nicolae Furdui Iancu**... Nu am putut trece nepăsător nici pe lingă numele dnei prof. univ. dr. **Elisabeta Șoșa** – cel puțin trei cărți de-ale Domniei sale ocupă un loc de cinste în biblioteca mea și, cred, în bibliotecile multor alii basarabenii: *Dicționar ortografic al limbii române* (în colaborare cu dna **Flora Șuteu**), *Româna corectă și Ortografia fără taine...*

În mod firesc, Ion Mărgineanu reduce în actualitate biografia, viața, opera și fapta unor luptători, cărturari, clerici, oameni de știință și de creație, specialiști de seamă. M-a impresionat însă mult faptul că scriitorul nu trece cu vederea nici anumiți locuitori ai plașului natal, care, la prima vedere, nu se evidențiază prin ceva ieșit din comun. Și totuși... Judecați și Dvs., cît de nobil a procedat autorul prezintând în această glorioasă listă, pe care o conține carte recenzată de noi, și personalități ca: **Elena Crișan**, interpretă din frunză; **Gheorghe David** și **Ivan Dobra**, țărani poeți; **Maria Roșca**, gospodină, neîntrecută

țesătoare; **Victoria Popescu**, contabilă și poetă; **Teodor Sima**, simplu veteran de război și a.m.d.

Se mai impune aici o observație. Cartea lui Ion Mărgineanu e „populată” cu o mulțime de ardeleni care au nume absolut identice cu ale unui număr impresionant de basarabeni: **Bunea, Bucur, Ciobanu, Ciurea, Goia, Groza, Felea, Lupu, Mocanu, Pascu, Roșca, Sima, Soroceanu, Toacă, Vartic, Voicu** etc., etc. Iată încă o dovadă forte a unității noastre românești, în timp și spațiu, „de la Nistrul pînă la Tisa”! Mai mult încă. Acestor nume, citate mai sus, li se alătură și altele, gen: **Moldovan, Muntean, Pop, Rus, Tatar...** aşadar, nume românești, cu terminația specifică (-u) răiată de unguri, pentru comoditatea lor... a maghiarilor, ca să le poată pronunța și declina mai ușor! Cine oare, în afară de ardeleni, știe mai bine decât noi, basarabenii, acest fenomen colonial? Doar exact așa procedau, pentru comoditatea lor totală, și împătorii ruși, cu numele noastre...

...Cind tocmai căutam cele mai frumoase cuvinte de laudă și de prețuire pentru fapta scriitoricească și editorială a lui Ion Mărgineanu, iată că îmi parvîne încă o carte scrisă de d-lui, tipărită și ea recent în Cetatea de scaun a Marii Uniri de la 1918, la Alba Iulia: *100 români ai Marii Uniri. Mânunchi de Tricolor și „Deșteaptă-te române!”*, readus în inimă...“

Este primul din trei viitoare volume în care autorul dorește să-i prezinte pe unii din cei 1.228 de delegați, veniți, de pe întreg arealul românesc, în inima Transilvaniei, pentru a săvîrși, în prima zi de iarnă a lui 1918, Marea Unire. Criteriul pe care au fost aleși protagonistii volumului I este enunțat, de o manieră patetică, de autorul însuși, pe foaia de gardă: sunt prezențați cu scurte biografii și poze cei care au avut, în opinia sa, „respirația cea mai largă, inflăcărată, statonnică, neîndupăcată asupra epopeei de la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia – râmași imbrăcămintă sacră a Tricolorului în eternitate”.

Ion Mărgineanu își deschide carte cu un adevărat imn pentru Alba Iulia, ca urbe parcă de Sus hărăzită pentru a aduna toți românii la un loc. Urmează o serie de documente din presa vremii, printre care descoperim – frumoasă, plăcută surpriză! – și un fragment de articol

¹ Mărgineanu, Ion *100 români ai Marii Uniri. Mânunchi de Tricolor și „Deșteaptă-te române!”*, readus în inimă. – Alba Iulia: Ed. Altip, 2005. – 137 p. II.

dintr-un ziar de la Chișinău, în care se subliniază caracterul imperios al Unirii Transilvaniei cu Vechiul Regat. Este deosebit de impresionantă, înălțătoare *Rugăciunea Unirii de la Alba Iulia, 1918*, cu care, în temei, începe volumul, ca la sfîrșitul lui să fie inserată o nu mai puțin tulburătoare *Rugăciune pentru pomenirea eroilor Marii Uniri din 1918*, autor – arhiepiscopul Bartolomeu Stănescu.

Am urmărit cu atenție mai multe liste edificatoare pentru o înțelegere mai bună a anvergurii și legitimității Unirii Ardealului cu Țara:

a) Membrii Consiliului Național Român Central (printre ei era și **AL. Vaida-Voevod**).

b) Membrii Consiliului Dirigent (am reținut numele lui **Iuliu Maniu** și pe cel al lui **Octavian Goga**),

c) Membrii Marelii Sfat Național Român, aleși la Alba Iulia, pe 2 decembrie 1918.

Dicționarul ca atare al personalităților se deschide cu un articol și o suită de poze ale „fotografului Unirii”, ing. **Samoilă Marza**. Cite episoade mărețe, de neprețuit, s-ar fi pierdut fără inspirația și eforturile acestui maestru fotograf! Inclusiv chipurile unor militanți prezenți în carte recenzată, care se deschide cu o biografie a socialistului **Tiron Alibani** și se încheie cu chipul lui **Aurel Vlad**, avocat, viitor ministru. Între ei aflăm multe nume luminate de noblețe: **Barițiu, Cicio-Pop, Goldiș, Hătiegănu, Hossu, Pop, Rațiu, Suciu, Vidu...** Unele nume biografiate de Ion Mărgineanu au cel mai puternic răsunet în inima fiecărui român: **Lucian Blaga, Onisifor Ghibu, Octavian Goga, Iuliu Maniu, Emil Petrovici, Alexandru Vaida-Voevod...**

Fără acești oameni mari ai literaturii, culturii și conștiinței civice românești – cine știe ce am fi noi azi? Poate niște rătăciji, ca frajii noștri aromâni, din arealul slavono-elino-albanez?! Poate niște oameni fără grai, fără Patrie, fără memorie istorică. Desigur, scriind astea, mă gindesc, în primul rând, la basarabeni. Dar cine știe ce se întâmplă și cu ceilalți români?! Răul „lucrează”, „roade” continuu... Nu vi se pare că fascinația UE (de pildă) împinge în plan secund (deocamdată) faptele și jertfa înaintașilor – evident, în viziunea morbidă a unora? Iată încă o dovdă a calității/utilității unor cărți ca cele scrise de Ion Mărgineanu...

Nu punem punct aici; cum vedeti – scriem puncte de suspensie. Căci rămînem în aşteptarea celorlalte volume pe care le scrie sau poate le desăvîrșește deja dl Ion Mărgineanu. Nici nu ne grăbim să dăm note

acestei cărți, ca și celelalte, laconic consemnată nîțel mai sus. Ne exprimăm doar toată admirația, toată încîntarea și sincera uimire pentru tenacitatea autorului.

O tenacitate rezultată, neîndoios, nu numai din muncă, din ambiiție, din talent, ci, mai ales – din dragoste. Iar parafrazind strâvechea înțelepciune, pe care o regăsim și la Marin Preda, în *Cel mai iubit dintre părinteni*, parcă, vom zice: *Dacă dragoste e, la sigur că se nasc lucruri frumoase, mari și trainice*. Exact așa ni se par și noile cărți ale domnului Ion Mărgineanu, pentru care, profitind de ocazie, ținem să-l felicităm din suflet și să-i urăm împlinirea tuturor proiectelor editoriale pe cîte le mai are.

(„BiblioPolis”, nr. 1, 2006)

DESPRE „DIFICIL, DAR NU ȘI IMPOZIBIL”: ISTORIE, TEORIE, PRACTICĂ

Nu se întâmplă prea des ca o lucrare savantă să-ți procure o placere a lecturii, aproape că identică celei pe care o ai cînd citești o scriere beletristică. Asemenea satisfacție am avut citind noua carte a dnei prof. univ. dr. hab. Irina Condrea *Traducerea din perspectivă semiotică* – un studiu științific, unul teoretizant, corelat cu cele mai noi teorii, principii, căutări, sugestii și soluții în domeniu – și de la noi, adică din întreg spațiul lingvo-cultural și savant românesc, și din cel occidental. Și, desigur, din spațiul respectiv rusesc, fost și rămas pentru basarabeni un apanaj fixat, aproape că în egală măsură, și pe obligativitate, și pe necesitate (inclusiv o necesitate lăuntrică). Ei da, are lucrarea dnei I. Condrea și destule „devieri” mai puțin docte, adică de ordin practic, altfel de o mare utilitate și la care ne vom referi numădece în rîndurile de mai jos.

M-am întrebat cum s-ar explica această „ciudăjenie” – o carte, repet, în temei, savantă – să devină și o lectură atât de captivantă? Un răspuns ar fi acesta: autoarea se ocupă de un domeniu al activității umane ce

* Condrea, Irina, *Traducerea din perspectivă semiotică*. – Chișinău: Cartdidact, 2006. – 266 p.

amintește, în multe privințe, de... o *aventură* (era să scriu: *un roman polifist!*). Traducerea a însoțit omenirea (poate chiar și definit-o) de-a lungul milenilor, asigurând comunicarea între diferite seminții, uneori – înțelegerea, alteori armonizarea sau clarificarea relațiilor, în multe situații – tot soiul de „reglări de conturi”. Se pare că numai Adam și Eva nu au avut nevoie de traducător! – căci de la Turnul Babel încoace istoria oamenilor, a popoarelor, devine greu de conceput fără tălmaci, fără traduceri. Ne-o demonstrează și exemplul Sfintei Scripturi care, de la trei versiuni originare – în ebraică, greacă și latină – în cele două milenii de creștinism a ajuns să circule astăzi în vreo trei mii de versiuni, în tot atâtea mii de idiomuri de pe toate continentele...

Incepiturile actului de traducere

În spațiul cultural românesc, ele se identifică, în linii mari, cu apariția (sau păstrarea) primelor texte în limba noastră, tălmăcările având o importanță decisivă la cristalizarea limbii literare. Chiar și cei care au făcut acum numai liceul știu că cele mai vechi texte românești se numesc *Codicele Voronețean*, *Psaltirea Schelană*, *Psaltirea Hurmuzachi*, însă mai puțini știu că ele sunt niște tălmăciri. Fenomenul traducerii la noi se conjugă plenar cu familiarizarea tot mai adâncă a poporului cu cărțile sfinte, care a culminat prin tipărirea, în 1688, a *Bibilei de la București* – măreajă lucrare a fraților munteni Șerban și Radu Greceanu, a moldovenilor Nicolae Milescu Spătarul și Mitropolitul Dosoftei, toți pornind de la strădaniile diaconului Coresi, care a activat în Transilvania. Astfel încit, tălmăcirea în română a Sfintei Scripturi a intrupat cea mai firească expresie a unității dintotdeauna a românilor din teritoriile populate de ei, „de la Nistru pîn' Tisa”, peste munți și peste Dunăre. Secole de-a rîndul au fost citite și transmise din gură în gură texte unor cărți populare ca *Alexandria*, *Archirie și Anadan* sau *Halima* (basme din serialul cunoscut acum ca *O mie și una de nopti*) – și acestea niște tălmăciri. Ion Heliade Rădulescu (1802–1872), în spiritul umanist ce-l caracteriza, preconiza editarea unei colecții de literatură universală care ar fi inclus, în traducere românească, cele mai de seamă creații de autori din toate timpurile, aparținând celor mai diferite popoare. Însă în zorii literaturii române moderne, traducerea și imitația poezilor, romanelor și pieselor dramatice din franceză, greacă, italiană etc. căpătaseră „caracter de epidemie”, fapt ce l-a făcut pe

Mihail Kogălniceanu (1817–1891) să încearcă o stopare a lor, prin verdictul dat în revista *Dacia literară*: „traducările nu fac o literatură”, verdict care însemna, în primul rînd, un apel către scriitori de a-și pune talentul în serviciul scrierilor originale. Acest îndemn a avut, la sigur, impactul scontat: mijlocul sec. XIX și, în special, a doua jumătate a acestui veac au trecut sub semnul unei adevărate înfloriri a tuturor genurilor și speciilor literare în Principatele Unite și în Transilvania. Pe la finele secolului XIX problema traducerii capată noi dimensiuni, se pun accentul pe calitatea transpunérilor și pe valoarea lor integratoare, fapt evidențiat și de C. Dobrogeanu-Gherea, care nota: „La noi se pricepe încă foarte puțin că o operă literară *bine tradusă* începe să facă parte din literatura ţărei, influențind-o, dacă nu în același grad, măcar în aceeași direcție ca și o operă scrisă în limba ţărei”.

Secoul XX este pentru spațiul cultural românesc o epocă a traducerilor, o perioadă când acestea iau o nemaipomenită amploare atât în privința cantității, cât și a calității. Nu vom uita nici de munca traducătorilor de la Chișinău, care în condițiile regimului comunist de ocupație, când în RSS Moldovenească era interzisă difuzarea presei și a cărților în România, au făcut numeroase traduceri, de calitate diferită, dar care au umplut, fie și parțial, niște goluri peste care nu se putea dezvolta o cultură autentică. Totodată, și datorită acestor tălmăciri s-a putut perpetua în stînga Prutului limba română exemplară. Astfel, în veacul deja trecut, al XX-lea, s-a realizat visul lui Ion Heliade Rădulescu despre editarea în română a unei biblioteci de literatură universală, vis, dorință, aspirație pe care, de altfel, le-au împărtășit și alții mari umaniști de-a noștri. Nu vom exagera susținînd că la ora actuală avem în limba noastră traduceri ale tuturor capodoperelor literaturii universale; cine dorește, grație tălmăcirilor existente, își poate face o imagine despre oricare literatură mai mult sau mai puțin importantă de pe mapamond. În aceeași perioadă se procedează la „abordarea critică a calității traducerilor” (p. 20), apar și solide studii teoretice privind traducerea, multe fiind scrise de specialiști grupați în jurul revistei de literatură universală *Secoul 20* sau apropiati acestora. (Printre altele, de la un timp această publicație se numește, firesc, *Secoul 21*). În genere, teoriile oscilau între două extreme – de la „se poate traduce orice”, deoarece „traducerea este o meserie; deci, totul depinde să avem buni specialiști în domeniu” și pînă la „traducerea e o artă imposibil de

însușit", „este imposibilă traducerea [mai ales în cazul poeziei]”, dându-se de înțeles că se pot face doar niște adaptări ale creațiilor literare străine. În această dispută (de lungă durată, și care a vizat nu numai România), Ștefan Augustin Doinaș (1922–2002), un mare poet și un excelent traducător, (timp îndelungat fiind și director al revistei *Secolul 20*), a dat, se pare, soluția solomonică, poate chiar ideală: *a traduce este dificil, dar nu și imposibil*.

Unele din aceste curioase amănunte (dar și multe altele, pe care nu avem cum să le cităm aici!) sunt prezentate și comentate în monografia dnei I. Condrea într-un compartiment special: *Preliminarii. Din istoria traducerii* (p. 10–30), care este ca un fel de uvertură pentru celelalte patru paragrafe ale capitolului I. *Fenomenul traducerii: delimitări și concepte*.

Studiul recenzat de noi, *Traducerea din perspectivă semiotică*, într-o definiție metaforică, este o scriere despre aventura traducerilor din perspectiva teoriilor contemporane și a practicii seculare. După cum putem deduce și din titlul ei, cartea se axează pe două „balene” ale științei și/sau practicii de cercetare: *traducerea și semiotica*.

Ce este o traducere

– o știu cam toți, unii știu chiar foarte bine, tot mai multă lume fiind pusă în situația de a se implica în actul traducerii (tălmăciri, translării, interpretării, tradaptării). Autoarea consacră relativ mult spațiu acestui fenomen: a se vedea capitolul I al cărții, în special p. 31–80. În genere, se consideră că există două feluri de traducere: *artistică (beletristică)* – a lucrărilor literare, și *ne-artistică* sau *tehnică*, prin care se subînțelege transpunerea textelor cu caracter de document (din domeniul științelor, informației, tehnicii, chiar și al publicisticii etc., aceasta presupunând o redare cît mai exactă a cuvintelor/ideilor dintr-o limbă în alta). I. Condrea vorbește despre: a) „*traducerea fidelă*, numită și *literală*, orientată spre păstrarea tuturor particularităților textului original, mizând mult pe latura formală [...]” (p. 37) și b) „*traducerea liberă [...]*”, care se orientează întru totul spre text „și pentru a-l face mai expresiv se poate îndepărta foarte mult nu numai de forma, dar și de esența originalului” (p. 44). În fond, autoarea se ocupă de traducerile din categoria a doua, în care gradul de libertate (de fidelitate, respectiv, de îndepărțare față

de original) diferă de la un traducător sau altul, însă una este cert: excesele, și într-o direcție, și în cealaltă, sunt riscante și, în consecință – indezirabile.

Actul traducerii (ca și cel al compunerii/scrierii în genere, de altfel, dar ca și cel al zugrăvirii, al compunerii muzicii, al cioplitorului în piatră, în lemn sau în metal etc.) nu cunoaște niște reguli rigide, ci, mai curind niște norme, poate niște principii de bază. Fiind prin însăși natura lor destul de flexibile, aceste principii s-au schimbat de-a lungul timpului. În funcție de evoluția gusturilor și, mai ales, a exigențelor omului față de text, față de fidelitatea redării fondului de idei și față de formă, de mijloacele de expresie. Totuși, au fost formulate anumite reguli generale pe care trebuie să le respecte un traducător pentru a reda onorabil un text dintr-o limbă în alta; unele dintre acestea, care s-au dovedit a fi mai judicioase, respectiv, mai rezistente, sunt reproduse și în monografia recenzată. Astfel, încă în sec. XVI, francezul Etienne Dolet a formulat un adevărat cod al traducătorului – niște exigențe, „reguli” pentru traducători (*Manière de bien traduire...*), pe care autoarea le reproduce rezumativ (p. 52); mai putem lua cunoștință și de 12 „principii dicotomice” despre felul cum trebuie realizată o traducere și cum urmează a fi ea percepută, conform opiniei lui Th. Savory (p. 51).

Dar ce este semiotica?

Probabil că despre ea știu mai puțini, măcar și din motivul că este o ramură mai nouă și științei, în plus, la noi, mult timp ea a fost neglijată, sfidată, repudiată chiar. Cea mai la îndemâna definiție ne sugerează că semiotica este știința ce se ocupă de studiul general al semnelor și al comunicării prin intermediul acestora. Vom reține că în acest domeniu noțiunea de *semn* are un înțeles specific, prezentând *un indice, o marcă distinctivă, un element lingvistic ce exprimă ceva diferit de sine însuși*. „Semnul reprezintă una din categoriile de bază ale interpretării limbajului uman; în limbă semnul este mai mult decât cuvânt; în filozofie semnul este mai mult decât idee; în științele naturii semnul este mai mult decât obiect”, nuanțează definiția I. Condrea (p. 150).

Greu de spus cui revine locul central în categoria semnelor. Tocmai de aceea vom enumera, nepărtinitoar, unele dintre ele, în ordinea în care sunt ele analizate în cartea *Traducerea din perspectivă semiotică*: numele proprii (p. 150–184), formule de salut/adresări, vocative/

(p. 197–216), deictele/anumite pronume/ (p. 217–226). Pentru a avea o idee mai clară despre ce este vorba – care este legătura între aceste cuvinte și dificultatea traducerii, vom aminti observația unui teoretician bulgar al traducerii, S. Florin, care afirma că e o „adevărată calamitate” să redai în limba ta formele diminutivale ale unor prenume rusești, de ex., Piotr și Serghei, din romanul lui A. Tolstoi *Petru cel Mare*, respectiv, din romanul *Băstălie în mire* de G. Nikolaeva. Acum încercați și dvs. să utilizați – fără explicații de rigoare – formele Sania, Mania, Lioșa etc., într-un dialog cu un român necunosător al limbii ruse, care știe că oaspeții lui din Rusia se numesc (oficial) Aleksandr, Maria, Aleksei...

La rîndul lor, semnele (simbolurile), urmând anumite reguli, se unesc într-un sistem convențional utilizat în reprezentarea/redarea, inclusiv prin traducere și transmiterea informațiilor, mesajelor, care sistem se numește *cod*. (Cer scuze de la cunoșătorii lingvisticii moderne, de la admiratorii și învățăței lui Ferdinand de Saussure (1857–1913) pentru vulgarizarea excesivă a noțiunilor lansate de marele savant elvețian! Sper să fim înțeleși corect: nici textul, nici contextul, nu ne permite altă abordare...) „Traducerea unei opere literare, ca și lucrarea originală pe care o reproduce, este expresia unui *cod artistic*, folosit de autor pentru descrierea realității. [...] *Recuperarea* acestui cod are loc printr-un act de intermediere, de receptare individuală și de interpretare de către traducător [...]” (p. 81). De *Redarea codurilor artistice în traducere* autoarea noastră se ocupă într-un capitol special, al II-lea (p. 81–149), punând accentul pe următoarele categorii: limbaj popular, limbaj regional / dialectal, expresii frazeologice / idiomatice, stilul gnomic / proverbe și zicători.

Semnele sau mărcile, elemente lingvistice marcate stilistic, frazeologisme, elementele de limbaj popular etc. asemenea se pretează cel mai greu la traducere, dat fiind că ele au rosturi diferite – uneori total diferite sau chiar opuse, contrastante, contradictorii în limbi diferite, fie ele chiar și apropiate. De obicei, pentru română, ca un semn specific este invocat cuvântul *dor*; două scrieri cum ar fi *Mai am un singur dor...* de Mihai Eminescu, sau *Frunze de dor*, de Ion Druță, de fapt, numai titlurile acestora au dat multă bătaie de cap traducătorilor în rusă, franceză, cehă, letonă etc. – și ne referim doar la cazuri concrete, cunoscute subsemnatului. Ne-a fost dat să citim un articol al unui traducător spaniol al lui M. Sadoveanu, în care autorul mărturisea că

de greu i-a fost să găsească în limba sa maternă, în spaniolă, echivalente pentru cuvântul românesc *rinduială*, acesta având în romanul *Baltagul* vreo 12 sensuri (înțelesuri, accepții, conotații): de la *a face rinduială* (=ordine) în gospodărie și pînă la *a face rinduiala* (articulat) – *la înmormîntare* (=a înmormînta potrivit tradiției, legii creștine). Pentru un traducător din rusă în română o mare dificultate o constituie redactarea, găsirea echivalențelor pentru diminutive, în care, lucru știut, rusa abundă. De ex., substantivul rus *хлебушка* nu înseamnă obligatoriu sau numai *pâniță*, cum nici vocativul *dorogușa* nu poate fi tradus întotdeauna ca *drăgușă, drăgușo*.

Tocmai despre modalitățile de a traduce asemenea clase de cuvinte scrie cu multă competență (dar și cu pasiune!) dna I. Condrea în cartea recenzată de noi. Cum e și firesc, autoarea examinează în lucrarea sa „limbajul operelor literare traduse *în sau din limba română*, întrucît puține lucrări de teorie a traducerii vizează *fenomenele de expresivitate din limba română în paralel* [contrastiv, comparativ, în opozиie – am zice noi] *cu alte limbi*” (p. 7). Așadar, în textele analizate limba română apare în dublă ipostază: și ca *limbă-țintă* (în care se traduce – din rusă, mai rar din franceză, din engleză) și ca *limbă-sursă* (din care se traduce – cele mai multe exemple fiind tălmăcirile rusești). Sunt analizate prin confruntare texte de referință din opera unor mari scriitori ruși ca A. Pușkin, N. Gogol, L. Tolstoi, A. Cehov, A. Nekrasov, F. Dostoievski, I. Kuprin, M. Bulgakov, I. Ilf și E. Petrov, M. Šolohov și.a., respectiv, traduceri din scrierile lui Ion Creangă în limbile rusă și franceză, versiuni în rusă din creația lui I.L. Caragiale, V. Alecsandri, M. Sadoveanu, L. Rebrcanu, A. Odobescu și.a. Pentru lucrările unor scriitori (de ex., N. Gogol, L. Tolstoi, F. Dostoievski, A. Cehov, M. Bulgakov, I. Creangă și.a.), se expun unei analize minuțioase exemple din mai multe variante de traducere ale aceluiași text (p. 8). Partea pur practică a lucrării dnei I. Condrea îi conferă nu numai un spor de element a-tropic, de originalitate, în imensa colecție de scrieri cu această tematică, dar îi mai acordă și

Un grad apreciabil de utilitate

Fapt de care s-ar putea lesne convinge orice beneficiar, în primul rînd destinatarii principali, care sunt filologii de orice calificare, traducătorii, jurnaliștii, alți exponenți ai mediilor, ai instituțiilor comunicării.

Ar fi multe de citat din această lucrare, căci găsim în ea un număr impresionant de cazuri dificile, dar și extrem de curioase de cum se traduce sau cum nu trebuie să fie tradus.

Ne vom limita doar la cîteva exemple de traducere ad-litteram (mot-à-mot, literală, cuvînt cu cuvînt), pe care le cităm cu titlu de amuzament, pentru a vă descrezi frunțile. Iată unele cazuri prăpăstioase de traducere din rusă în română – ca să vedeți că și unii tâlmăcitori de la noi păcătuiesc nu mai puțin decît muritorii de rind!

Astfel, zic (scriu) unii:

„de pe corabie la bal” /rus. s korablia na bal/ – cînd, de fapt, ar trebui: *pe neașteptate, pe nepusă masă; a cădea bob sositor*; „a da cu față-n glod” /rus. udarit’ lijom v griaz/ – corect: *a se face de rușine, a se face de rîs*; „anul școlar este de acum pe nas” /rus. ucebnii god uje na nosu/ – corect: *anul școlar bate la usă* (p. 43); „a plecat după bani lungi” /rus. uehal za dlinnim rubliom/ – corect: *a plecat după cîştig mare/ după bani mulți*; „a lăua drept monedă curată” /rus. brat’ za cistuiu monetu/ – corect: *a o lăua de bună, a lăua drept adevăr, a lăua ceva în serios, a crede*; „o piatră aruncată în grădina mea” /rus. kamen/, broșennii v moi ogorod/ – corect: *este o aluzie la adresa mea etc., etc.* (p. 136).

Cine are curiozitatea – să citească monografia dnei I. Condrea, vă asigur că veți avea o adevărată satisfacție intelectuală, sufletească. Cît despre cei care sunt tentați (sau poate obligați, de împrejurări, de necesități) să traducă – fie literatură artistică, fie publicistică, fie alt gen de texte – aceștia ar face bine să studieze atent *Traducerea din perspectivă semiotică*. Pentru că este, cu adevărat, o carte de învățătură, un studiu din care poți afla multe lucruri utile – atât din punct de vedere al teoriei, cât și al practicii. De fapt, acesta e meritul deosebit al lucrării dnei I. Condrea: îmbină foarte bine teoria cu practica. În scrierile de acest gen, în a doua jumătate a secolului trecut, apăruseră două tendințe, poate chiar două curente. Pentru primul era caracteristic faptul că teoretizările erau însoțite de un bogat material ilustrativ, concret. Este adevărat, că aici partea teoretică aproape că obligatoriu cădea pradă unor dogme politice. Cum poate v-ați dat seama, acest curent era specific teoriilor traducerii din URSS (rusul A. Feodorov, georgianul T. Gaciceladze) și, într-o măsură mai mică, celor din alte țări comuniste (cehul Jiří Levy, bulgarii S. Vlahov și S. Florin etc.). Reprezentanții

celui de-al doilea curent – specialiști din Occident – puneau accentul mai ales pe teoretizări. Există în Franță, în Marea Britanie, în SUA monografii, studii, chiar manuale de traducere împărate de teoretizări abstrakte, sofisticate, adeseori contradictorii, confuze, care sunt, în ultimă instanță, indegăibile, indescifrabile, ilizibile! Autoarea noastră pare să fi consultat o imensitate de surse, inclusiv occidentale, de vreme ce face numeroase trimiteri și la autori din Vest – de la nume bine cunoscute ca Jakobson, Chomsky, Umberto Eco, Roland Barthes și-a, asemenea pînă la nume cunoscute cu precădere specialiștilor în materie: G. Mounin, M. Pastoreau, P. Ricoeur, Roger T. Bell, H. Biedermann, Th. Sebeok, J.M. Klinkberg etc. Nu vom enumera aici autori români, nici pe cei ruși, la care se fac trimiteri în studiul dnei I. Condrea, făcînd doar precizarea că în lucrare au fost explorate cele mai importante, cele mai semnificative lucrări în teoria și practica traducerii, în semiotică și în domeniile adiacente. De altfel, bibliografia cărții *Traducerea din perspectivă semiotică* numără circa 400 de surse, inclusiv peste 200 lucrări teoretice și mai bine de 150 de opere literare, originale și/sau traduse.

Irina Condrea a putut lăua ce e mai bun, aplicabil, din teoriile specialiștilor din Vest și ce a fost mai rezistent la sovietici, respectiv, la alți specialiști din fostul lagăr comunist, procedind la o simbioză creatoare, cu importante și temerare contribuții personale. Fără a diminua contribuția din anii '70-'80 ai sec. XX ale unor autori de scrieri despre artă, despre practica traducerii de la Chișinău (M. Bruhis, O. Cerbeau-Herșcovici, Ion Dumenciuk, Ion Pavelciuc, Argentina Cupcea-Josu, Al. Cosmescu, P. Starostin, V. Mândăcanu, M. Cimpoi, încă alții cîțiva), vom spune că monografia dnei I. Condrea este prima la noi care a atins asemenea cote ale calității, anverguri, profunzimii analizei unei materii specifice cum este cea anunțată în titlul cărții. Spunem „la noi” (= în Basarabia), însă nu excludem că lucrarea dnei I. Condrea se înscrie perfect și într-o listă mai amplă, mai completă – cu aparițiile editoriale din Țară, pe această temă; lăsăm aceasta la nivelul ipotezei din simplul motiv că nu suntem la curent și cu literatura din acest domeniu apărută în ultimii ani.

Dacă ar fi – aşa cum stă bine românului! – să căutăm acestei cărți și niște cusururi, unul l-am enunță cu certitudine. Se face simțită în această carte lipsa unei prefețe sau a unei postfete, sau a unui elementar CV, care ne-ar oferi

Mai multe informații despre autoare

Încercăm să completăm noi această lacună.

Profesor universitar, doctor habilitat, decanul Facultății de Litere a Universității de Stat din Moldova, Irina Condrea este cu certitudine o personalitate neordinară a lingvisticii românești din Basarabia, un lingvist care știe a îmbina reușit, norocos, teoria cu practica, la capitolul practică înscriindu-se și activitatea-i didactică, precum și cea de organizatoare, moderatoare și participantă la diferite manifestări savante – la Chișinău, dar și în alte centre universitar-academice din România. Are o apreciabilă experiență de redactor de carte la editura „Știința”, în anii de comunism sovietic, cind această editură era unică la noi în care mai apăreau cărți de știință și în limba băstinașilor. A activat și la Institutul de limbă și literatură al AŞM, unde și-a luat primul doctorat, sub conducerea acad. N. Corlăteanu. De un deceniu și mai bine predă studenților filologi de la USM, având reputația de profesoară extrem de competentă și nu mai puțin exigentă în domeniul gramaticii, istoriei limbii, stilisticii, semioticii și altor discipline moderne ale lingvisticii.

Se pare că Irina Condrea nu are concurenți în materie de teorie a traducerii (o demonstrează și cartea recenzată de noi aici); la fel, este o asiduă și pasionată autoare de articole, emisiuni și chiar cărți. Întregi de cultivare a limbii. În acest ultim sens – ca autoare de analize a traducerilor și de cultivatoare a limbii române din Basarabia – Irina Condrea are un cert avantaj (ca să nu zicem – apanaj): fină cunoșcătoare a românei, dinsă știe excelent și rusa, și franceza. Da, intelectualii basarabeni cam toți știu ceva franceză, și suficientă sau chiar multă rusă... Dna prof. dr. I. Condrea însă cunoaște rusa (dar și slava veche, inclusiv încilcita paleografie slavă), cu mult peste nivelul comun, o știe infinit mai subtil, și are astfel un atu pe care și l-ar dori mulți specialiști dintr-un spațiu lingvistic aștăzi de specific ca al nostru. Studiul (monografia) *Traducerea din perspectivă semiotică* se înscrie frumos în lista unor impliniri pe care Irina Condrea le clădește discret, cu asiduitate și cu inspirație de cîteva decenii; este astfel, această carte o binemeritată răsplătită și, concomitent, e un semn sigur că cercetătoarea ne va face și alte surpirze editoriale.

(„Limba română”, nr. 1–3, 2007)

CU DRAG DE MALĂIEȘTII DIN PREAJMA RÎȘCANILOA

...Prin anii 70–'80 ai secolului trecut, cind tinerii Moldovei noastre tot mai fatal sovietizată și rusificată, se numeau într-o proporție catastrofala *Alioșa, Grisă, Misa, Sașa, Manea, Vova...*, respectiv *Ala, Catia, Galia, Jenia, Musia, Natașa, Valia...* iată că, printre studenții de la Universitate (pe atunci unică la Chișinău!), ori de la Politehnică, de la Medicină, de la „Ion Creangă” mai apără cîte o fetișcană cu nume de botez mai puțin obișnuit, „absolut românesc”: *Cecilia, Cornelia, Felicia, Lucreția, Stela...* și chiar *Didona, Genoveva, Artemiza...* Întîlnieai atunci și unii băieți ce răspundeau la prenume nu mai puțin românești, gen *Adrian, Cezar, Octavian, Ovidiu, Silviu, Virgil...*. Cum era să aflăm mai apoi, aproape toți acești purtători de nume rare erau originari din unul și același sat: Mălăiești din preajma Rîșcanilor. Mi s-a întipărit în memorie acest toponim, Mălăiești, pentru că fusesem impresionat de oamenii de acolo, care manifestau ceea ce aveam să descopăr mai tîrziu cum se numește: *rezistență prin onomastică*, sfidarea unei stăpiniri străine, în cazul dat – rusești, măcar prin respingerea numelor aduse și impuse de ocupanți. În istoria românilor au excelat, în acest sens, ardelenii, care nu au vrut să accepte nici un nume unguresc, în alte istorii este evocat exemplul popoarelor baltice, la care se considera o mare rușine să dai copilului un prenume rusească, sau, „modelul armenesc” – la armeni, a acceptat onomastica turcească echivală cu convertirea la islamism, respectiv, renunțarea la creștinism, dar nici pe cea rusească n-au primit-o oamenii de la poalele muntelui unde s-a oprit arca lui Noe – Ararat. Din păcate, majoritatea basarabenilor nu au vădit asemenea principalitate, lăsându-se ușor „rebozetați” de popii și de cinovnicii țărăști, apoi bolșevici.

...Pe la mijlocul anilor '80, Societatea bibliofililor din RSSM editase un afiș intitulat „Scriitori din Rîșcani”. Apariția unui asemenea „spot publicitar” era întru totul justificată, căci din acest raion nordic ieșiseră numeroși literati, suficient să amintim de Spiridon Vangheli, Liviu Damian, Ion Vieru, Raisa Lungu Ploaie, Valentin Mândăcanu, Mihail Ion Cibotaru, Victor Dumbrăveanu... Totuși, cea mai impresionantă echipă de scriitori rîșcăneni era formată din Anatol Ciocanu, Aurel

Scobioală, Aurel Ciocanu, care provineau din aceeași localitate – nota zece! ați ghicit – din Mălăiești...

Astea ar fi „contactele mele culturale” cu satul Mălăiești. Două intersecții, aş zice, am avut și ambele memorabile. Și iată că acum munca de redactor îmi prilejuiește încă o întâlnire cu neobișnuita localitate din apropierea Rîșcanilor.

Am în față o monografie a satului: *Acasă, la Mălăiești: Documente și mărturiile din istoria mai veche și mai nouă a Mălăieștilor din județul Bălți; schițe, istorisiri, folclor, creație literară de autori originari din sat*, tipărită recent, în 2006, la editura Prut Internațional (director: Oleg Bodrug).

S-ar părea că e un lucru banal – acum, cind traversăm o perioadă marcată de o modă a celor mai diferite monografii despre sate (ca să nu zic – molimă, în loc de modă! dar și modă, și molimă, în sensurile cele mai bune, care pot fi, ale respectivelor cuvinte! Căci orice scriere consacrată unei localități este o pagină din istoria noastră, prin urmare – monografiile sunt extrem de binevenite, cel puțin atât timp cât nu sunt politicizate în direcția vînturilor ce bat dinspre vîrfurile unde s-au cocotat doctrinarii „statalisto-moldoveniști”). Apoi, monografia *Acasă, la Mălăiești*, merită o atenție aparte din mai multe motive. *Primo*, că este o carte de-a dreptul solidă. Dacă e să judecăm după volum, poftim dovedă: 652 de pagini! zeci și sute de fotografii! Dar mai e și o lucrare consistentă, temeinic „zidită”, structurată, în care au fost adunate atâtea vieți, atâtea biografii, atâtea personalități! *Secundo*, autorii volumului sunt niște oameni ce și-au legat strins destinul de carte, de literatură, de munca și măiestria scriitoricească: Aurel Scobioală (coordonator), Anatol Ciocanu, Vasile Scobioală, Aurel Ciocanu, Anatol Ciobanu; trei din aceștia fiind nume de rezonanță în literatura română din Basarabia și chiar mai la Vest de Prut. *Tertio*, printre mălăieșteni se regăsește și colega noastră Genoveva Scobioală, acum managerul Departamentului Marketing al Bibliotecii Municipale; dar cîndva, colega mea de promoție la Facultatea de Litere a USM.

¹ *Acasă, la Mălăiești: Documente și mărturiile din istoria mai veche și mai nouă a Mălăieștilor din județul Bălți; schițe, istorisiri, folclor, creație literară de autori originari din sat* / Colectiv de autori: Aurel Scobioală (coordonator), Anatol Ciocanu, Vasile Scobioală, Aurel Ciocanu, Anatol Ciobanu. – Chișinău: Ed. Prut Internațional, 2006. – 652 p., il.

Cum ați observat, poate, cartea despre Mălăiești are tocmai cinci autori! Sunt cei indicați în descrierea bibliografică, pe lîngă care, însă, cu diferite contribuții, în volum mai figurează în calitate de coautori: poetul Gheorghe Vodă, dna dr. Maria Cosniceanu, dl prof. dr. Vlad Ciubucu, ziaristul Valeriu Saharneanu. Mai amintim și de alte contribuții la apariția monografiei: fotografii de Nicolae Răileanu, Adrian Musteață, Sergiu Stanciu, din arhivele de familie ale unor mălăieșteni; desene de Isai Cârmu; redactor – Andrei Grumeza, paginare computerizată – Dina Zemțov.

La scrierea cărții autorii au folosit materiale din Arhivele de la Chișinău, Rîșcani, București și evident – din arhiva satului, precum și din arhivele de familie ale unor mălăieșteni.

Monografia satului Mălăiești este structurată doar parțial conform canoanelor stabilite la noi în ultimul deceniu, de cînd au prins a se elabora noi și noi „cărți de vizită” ale diferitelor localități rurale. După prefață intitulată *Lecție de geografie*, de Anatol Ciocanu, urmează, în mod firesc, *File de istorie* (autor – Aurel Scobioală). De altfel, în cuprinsul volumului, autorii mai fac recurs la istorie – mă refer la compartimentele dedicate consătenilor *Condamnați, deportați, schingiulți și/sau nimiciți* – de către ocupanții sovietici, fără ca bieții noștri conaționali să aibă vreo vină, dar și fără a li se face, măcar de ochii lumii, vreo judecată. În același context amintim și capitolele *Secetă, foameete* și *Episoade tragice din viața satului*.

Compartimentele 3 și 4 sunt consacrate *bisericii din sat (cu hramul Adormirii Maicii Domnului)* și temei *Preoți și dascăli din Mălăiești* – nu mai în minte vreo altă carte despre un sat în care să se acorde acest loc de cinste – cel cuvenit! – lăcașului sfint și slujitorilor lui. Poetul și cineastul Gheorghe Vodă semnează pagini de amintiri și impresii din Mălăiești, iar ziaristul Valeriu Saharneanu – o schiță omagială despre telejurnalistul Veaceslav Scobioală. În finalul cărții găsim articole despre *nunțile la Mălăiești*, despre *copiii satului*, despre *activitatea artistică de amatori, bucăți de folclor și relatări privind unele datini și sărbători peste an*, precum și un *dictionar etimologic al numelor de familie* cele mai frecvente în sat (autor – cunoscuta specialistă dna dr. Maria Cosniceanu).

Cel mai mult spațiu se acordă în lucrare *fiilor satului* (conform tradiției monografice românești) sau, potrivit opțiunii autorilor noștri

-neamurilor, familiilor, dinastilor celor mai vrednice de mălăieșteni. Coboritori din răzeși și mazili, cel mai mulți băstinași au purtat, peste secole de istorie națională și peste lungi decenii de ocupație străină, demnitatea națională și mândria de a fi gospodar, de a avea o casă frumoasă, o moșie care să-i asigure o existență destoinică, de a-și da copiii la carte, în școli înalte, și de a-i ajuta să iasă oameni în lume. Este foarte mare lista de *neamuri fruntașe* la Mălăiești, și mai impresionant este numărul de oameni realizați, trăitori în Mălăiești sau originari din Mălăiești. Înălță (în ordine alfabetică) familiile care au beneficiat în mod deosebit de atenția autorilor, ceea ce echivalează cu stima și autoritatea de care se bucură, în sat și dincolo de hotarele lui, reprezentanții lor: *Ciofu, Ciobanu, Ciocanu, Coteajă, Hâncu, Gherman, Gonța, Lupăcescu, Molea, Musteață, Popovici, Rânja, Dabija, Rotaru, Scobioală, Ursu...*. Despre ei au scris toți semnatarii monografiei, inclusiv – mult și documentat –, ziariștii Anatol Ciocanu și Vasile Scobioală.

Dintre mălăieștenii care au ajuns oameni mari și aminti, în primul rând, pe scriitorii ale căror nume le-am citat deja și a căror operă este bine cunoscută la noi (Anatol Ciocanu, Aurel Scobioală, Aurel Ciocanu – stabilit cu traiul de mai mult timp în SUA). Precizez, că arborii genealogici ai acestor literati au fost „sădiji în carte” de către reputatul genealogist prof. dr. V. Ciubucciu. Îngemănați cu scriitorii sunt și jurnaliștii Veaceslav Scobioală și Vasile Scobioală (alăturăm aici și numele colegiei noastre Genoveva Scobioală, care, chiar fiind filolog „pur”, se manifestă și ca o bună publicistă și un excelent redactor de carte). Mălăieștii au dat Moldovei și fostei URSS un academician (Mircea Baznat, astronom, s-a impus la faimosul observator Dubna, de lîngă Moscova, al Academiei de Științe a URSS), cîțiva profesori universitari, mai ales în domeniul agronomiei (Virgil Molea), fizicii (prof. dr. Zina Ursu-Ghelan, Aurel Volneanschi), un înalt funcționar de stat pe timpul URSS (ministrul Ion Al. Coteajă), iar lumii mălăieștenii au dat cel puțin un inginer militar, doctor în științe la Moscova.

Răsfoind monografia Mălăieștilor, observi că din acest sat au ieșit numeroși clerci, profesori, învățători și medici (cadre medicale), în special cadrele didactice – învățătorii și profesorii – sunt prezentați cu o căldură aparte, ai impresia că autorii nu s-au rupt niciodată de școală, sau, mai exact – că păstrează nealterată afecțiunea față de cei care i-au învățat a scrie, a citi, a descifra tainele cuprinse între copertele cărților.

Aceștia sunt numiți, de regulă, „în stilul timpului”, adică în manieră rusescă (*Tamara Vladimirovna, Gheorghe Vasilevici...*), aceasta imprimând evocările o doză specifică de intimitate, aidoma celei din romanul lui Constantin Stere *În preajma revoluției* (să ne amintim de protagoniștii acestei proze steriene, *Smaragda Teodorovna și Egor Stepanovici...*).

Un loc distinct printre fii satului Mălăiești îl revine lui *Alexandru I. Gonța* (1918–1977), istoric de notorietate europeană, specialist în istoria medievală a Moldovei și în genere a românilor, profesor universitar, un nume prezent în toate encyclopediile ce se respectă. Savant cu un destin tragic – ca și al altor intelectuali ce s-au refugiat în dreapta Prutului, în 1944, respingind regimul de ocupație sovietic, dar fără să accepte nici regimul comunist din România – Al. Gonța a lăsat o serie de studii și monografii mult apreciate, care au completat fericit istoria românilor: *Satul în Moldova medievală. Legăturile economice ale Moldovei cu Transilvania în sec. XIII–XVIII. Relațiile românilor cu slavii de Răsărit pînă în 1812. Români și Hoarda de Aur etc.* De altfel, Al. Gonța a pus în evidență poate cea mai sigură sursă privind datearea apariției și explicația denumirii satului Mălăiești: „... iar judele Mălai Neagu ajunge stăpîn, sub Alexandru cel Bun (1400–1432) și Ștefan cel Mare (1457–1504), peste satele care-i vor purta numele de Mălăiești...” (după *Alexandru I. Gonța. Satul în Moldova medievală*. – București: Editura Științifică și Encyclopedică, 1986, p. 134). Anterior, se știa (din surse promovate în timpul URSS) că prima atestare documentară a satului Mălăiești ține de anul 1751, iar din *Dictionarul geografic al Basarabiei* de Z. Ralli-Arbore se mai știa că răzeșii din Mălăiești posedau un hrisov al domnitorului Vasile Lupu, din 19 aprilie 1600 sau din 7 ianuarie 1641.

A propos, celebrul intelectual și patriot Z. Ralli-Arbore, în 1904, amintește că la Mălăiești trăiau aproape 770 de suflete, toți români. Românilor Mălăieștilor este confirmată și de recensămîntul din 1930, care a fixat pentru istorie că în acel an în sat trăiau 1056 persoane, inclusiv 978 români, 5 germani, 28 ruși, 10 ruteni, 25 evrei, 10 tigani, majoritatea absolută fiind creștini și vorbitori de limbă română.

Nu mai puțin direct caracterul pur românesc al acestui sat e dovedit și de următorul amânunt: cu aceeași denumire, Mălăiești, mai există alte patru sate în R. Moldova, dar încă alte 10 localități rurale – pe tot

cuprinsul actualei României – în județele Iași, Vaslui, Buzău, Prahova, Dolj, Hunedoara, Mureș...

Acasă, la Mălăiești este o frumoasă realizare a autorilor și a tuturor celor care, într-un fel sau altul, au contribuit la alcătuirea și editarea monografiei. Elaborată de oameni ai scrisului, cu dor și drag de satul natal și de valorile noastre perene, autori au putut scoate de sub tipar un vast studiu publicistic-documentar de cinstire a consătenilor de ieri și de azi. Concomitent, ei au demonstrat multă răspundere în dorința lor de a lăsa urmașilor o cronică a localității de baștină. Mălăieștenii se pot mîndri cu o asemenea carte a satului natal, și această carte merită să se afle în casa tuturor celor care nu au pierdut, nu vor să piardă legătura directă sau ancestrală cu locurile copilăriei, adolescenței, tinereții ori senectuții, cu vatra strămoșească, cu neamurile și Neamul, care, neîndoios, ne sunt date de la Dumnezeu.

(„BiblioPolis”, nr. 2, 2006)

POETI BASARABENI ACASĂ LA TÎRGOVIȘTE

Poate și de aceea că a apărut în alt oraș decât București (chiar dacă Tîrgoviște e prima cetate de scaun a Țării Românești!), poate din cauza că aici, în Basarabia, nu a cunoscut o difuzare mai largă, poate din cauza total altă motive... însă o remarcabilă antologie de poezie nu a cunoscut mediatizarea ce o merită.

Poezia acasă: Poeți contemporani din Basarabia* este rodul unei amicinții, a unei colaborări, dar și a unei comuniuni de simțire estetică și civică a două personalități ale culturii române: Iulian Filip de la Chișinău și Mihai Stan, literat, directorul Casei de editură *Bibliotheca* din Tîrgoviște. Din prefață, ca și de pe ultima pagină a copertei, aflăm preistoria acestei antologii, care e, neîndoios, una dintre cele mai cuprinzătoare și mai originale din cîte s-au făcut pînă acum, avîndu-se ca punct de plecare și „materie primă” poezia basarabeană contemporană. Așadar, totul a început de la găzduirea, lunar, din toamna anului 2000, de către revista *Litere* de la Tîrgoviște, a căreia poet de la Chișinău

* *Poezia acasă: Poeți contemporani din Basarabia* / Antologie de Iulian Filip și Mihai Stan: – Tîrgoviște: Biblioteca, 2003. – 256 p. il. – (Colecția LIRICA)

Un simplu calcul ne ajută să deducem și numărul de autori inclusi în culegere, după aproape trei ani de popularizare prin intermediul revistei *Litere*: 30 de condeieri, foarte diferenți, pentru că, aşa cum precizează și Iulian Filip, s-a făcut „o selecție subiectivă, de autor, ca în oricare altă antologie”. Mi s-a părut remarcabil gestul antologatorilor de a omagia o listă destul de mare de poeți din generația a două postbelică (sau poate cu adevărat generația întâia de după ultimul mare război?), inclusiv pe unii care s-au călătorit: Petru Zadnipru, Liviu Damian, Ion Vatamanu, Victor Teleucă... Sunt prezenti, desigur, și maestri ca Aureliu Busuioc, Grigore Vieru, Gheorghe Vodă, Dumitru Matcovschi și alții. Cred însă că cel mai cuprinzător apare în antologie generația următoare: Nicolae Dabija, Ion Hadârcă, Leonida Lari, Vasile Romanciuc, Arcadie Suciuveanu, Iulian Filip etc., apoi și mai tinerii Nicolae Popa, Irina Nechit, Ianoș Turcanu, Em. Galaicu-Păun, Leo Bordeianu, Alexe Rău... În fine, găsim și poeme de autori mai rar antologați chiar și la noi – de pildă, Nicolai Costenco, Andrei Turcanu, Dumitru Fusu, Vasile Spinei.

Menționăm la începutul acestei cronică că antologia de la Tîrgoviște este una mai deosebită. Originalitatea ei stă și în felul cum sunt prezentării autorilor: nu prin niște banale, seci fișe biobibliografice (care, la o adică, pot fi și ele expresive), ci prin niște frumoase miniescuri ce poartă amprenta unui stil destul de bine cunoscut la Chișinău – cel al lui Iulian Filip. Titurile sunt semnificative, edificatoare: *În cenacul literar după Cercul Polar* (N. Costenco), *Atât de al totului* (I. Vatamanu), *Poet cu pietrele adunate* (semnatarul plachetei *Îndărătmicia pietrei*, A. Codru), *În teatrul pilpuriilor gînditoare* (L. Lari), *A vrut cîndva să-o fure pe Mona Lisa* (A. Busuioc), *Cel mai blind vodă al Basarabiei* (Gh. Vodă), *Poetul tăcerilor neobișnuite* (M.I. Cibotaru), *Între neologisme, luturi nearse și alte provocări* (I. Hadârcă) și.m.d.

Inedit mai e și materialul iconografic din culegere: suplimentul *Feețe cu obraz* (fotografii din arhiva personală a lui I. Filip, în care sunt surprinși, în felurite ipostaze, colegi de condei și... de idei), precum și grafică – da, desigur, de Iulian Filip, care și-a făcut un soi de titlu de glorie (și) din această pasiune, dar și de unii poeti mai puțin cunoscuți în acest sens: N. Dabija, I. Turcanu, I. Hadârcă, L. Butnaru – pentru propriile versuri.

Un amator de poezie, oricine să ar interesa de pulsul liricii din Basarabia, răsfoind volumul *Poezia acasă*, își va putea face o imagine

clară și destul de corectă despre ce fel de poezie se scrie la noi. Va găsi o poezie nu mai puțin românească decât cea de la București, Iași, Cluj sau Tîrgoviște. Și va trage numai de cît concluzia că la est de Prut se cultivă. În a doua jumătate a secolului XX, o poezie de calitate, la unison cu multe vibrații lirice, din aceeași perioadă, din alte spații europene, poate mai ales sud-est-europene. Și dacă cineva își face această imagine și trage tocmai această concluzie – alcătuitori *Poeziei acasă*, Mihai Stan și Iulian Filip, se pot mindri cu o remarcabilă înțelegere extra-poetică și, totodată, parafrindu-l pe scriitorul (al)-chimist Ion Vatamanu – atât de mult a poeziei!...

(„Literatura și arta”, 16 octombrie 2005)

ȘANSĂ SIGURĂ PENTRU DĂNUIREA NOASTRĂ

Lucrător Emerit al Culturii, decorată cu ordinul *Meritul Civic*, doctor în pedagogie, conferențiar universitar la Catedra „Biblioteconomie și Asistență Informațională” din cadrul Facultății de Jurnalism și Științe ale Comunicării, la Universitatea de Stat din Moldova, mai mulți ani – președinte al Asociației Bibliotecarilor din R. Moldova, membru în cîteva colege de redacție (*Buletinul ABMR*, revista *Biblioteca* din București, publicația *Symposia Professorum*, seria *Biblioteconomie. Informare. Documentare*, editată de ULIM),.. – iată cite demnități poate adăposti un singur nume, o singură personalitate! Și nici nu suntem siguri că le-am enumerat pe toate. Dar cu certitudine, încă nu e totul. Trebuie să adăugăm cel puțin încă o calitate, cea de bază – director general al Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu”, plus director-fondator al revistei de specialitate *BiblioPolis*... – și oricine va înțelege că e vorba de doamna Lidia Kulikovski.

Am înșirat aceste funcții și onoruri, sau, cum le-am zice ceva mai elegant – demnități, întrunite de dna conf. univ. dr. Lidia Kulikovski, pentru a vă îndemna și pe Dvs. să socotiți, să vă mirați și să vă încintați cite poate face un singur om, o singură femeie! – atunci cînd simte chemarea de a se realiza, atunci cînd, an de an, decenii la rînd, face dovada unor forțe și energii lăuntrice explozive, parcă inepuizabile, de care beneficiază comunitatea bibliotecară din municipiu și din repub-

lică, obștea literar-artistică și culturală de la noi, și în genere chișinăuienii, sau cel puțin jumătate din populația capitalei noastre, care locuitori, într-un fel sau altul, sunt cititori ai BM „B.P. Hasdeu”. Dar, nu vă grăbiți: nici acum încă nu e totul! Dna Lidia Kulikovski mai vorbește... frumos și cu mult titlu... în sensul că e un orator de excepție – la numeroase și foarte diferite manifestări culturale și civice. Lidia Kulikovski mai scrie... și scrie foarte bine! – adică, documentat, competent, coerent, curgător, clar, captivant... Citiți, de pildă, monografia *Servicii de bibliotecă pentru persoanele dezavantajate: Istoric. Prezent. Tendințe* (Chișinău, 2004), citiți prefețele sau cuvintele introductive la zecile de biobibliografii editate de BM „B.P. Hasdeu”, la care se produce și ca îngrijitoare sau responsabilă de ediție, citiți zecile, sutele de interviuri, articole, risipite prin presa de la Chișinău... Dar cel mai bine e să citiți un volum al dumneaei de sinteză, cel care a văzut lumina tiparului la începutul acestei primăveri, tocmai cînd protagonista a marcat o cifră magică din calendarul vieții... Vă asigur că veți avea parte de o lectură și fascinantă, și folositoare.

Așadar, cartea la care vrem să ne referim pentru a o vă recomanda călduros spre citire și meditație se numește: Kulikovski, Lidia. *Cartea, modul nostru de a dănu*: Contribuții la dezvoltarea domeniului biblioteconomic: interviuri, management, instruire, biblioteci – bibliotecari, Asociația, miscelanu. A apărut recent sub auspiciile Bibliotecii Municipale „B.P. Hasdeu”, la editura „Reclama”. Au mai contribuit la editare: paginare computerizată, design – Ana Manole, copertă – Nicolae Sîrbu, lector – Vlad Pohilă.

În fond, descifrarea de sub titlul cărții: *interviuri, management, instruire, biblioteci – bibliotecari, Asociația [Bibliotecarilor], miscelanu* – ne orientează destul de sigur în conținut: avem a face cu un volum panoramic, de o impresionantă diversitate tematică, volum ce întrunește scrimeri/luări de atitudine profesională, umanistă și civică din ultimii patru-cinci ani.

Deși, cum ziceam, totul este limpede din chiar sumarul cărții, insistăm asupra cîtorva precizări.

* Kulikovski, Lidia. *Cartea, modul nostru de a dănu*: Contribuții la dezvoltarea domeniului biblioteconomic: interviuri, management, instruire, biblioteci-bibliotecari, Asociația, miscelanu / Lidia Kulikovski ; Bibl. Municipali, „B.P. Hasdeu” – Chișinău: „Reclama”, 2006, – 268 p.

*Cartea, modul nostru de a dăinui este o culegere de texte aniversară, reprezentând un bilanț prealabil – de aici și caracterul mozaical, de aici și apariția în prim-plan a autoarei în calitate de vedetă, protagonistă de interviuri. Dialogurile, confesiunile Lidiei Kulikovski au putut fi citite mai întâi în publicații periodice: în ziarul *Accente*, *Capitala*, *Democrația*, *Literatura și arta* (cîteva interviuri), în revista *Limba Română* și, desigur, în *BiblioPolis*. (De altminteri, mai multe materiale din volumul recenzat de noi au fost tipărite inițial în publicația noastră). Amintim aici și numele celor care au realizat interviurile – de regulă, ziariști experimentați, versați în tematica culturală și chiar în domeniul bibliologic: Nadina Gheorghită, Tamara Gorincioi, Dumitru Ioanid-Păsat, Grigore Grigorescu, Veronica Gorincioi, Maria Vieru-Ișaeu...*

Impresionează virtuozitatea dnei L. Kulikovski în calitate de intervievată; deși gazetarii adesea îi pun cam aceleași întrebări, dînsa, practic, nu se repetă! Ai impresia că poate vorbi despre carte, despre lectură, despre biblioteci – la infinit, de fiecare dată altfel, cu noi gînduri, date și fapte noi, cu alte amănunte, accente și nuanțe... În interviuri, mai mult decât în alte materiale semnate de L. Kulikovski, în mod cu totul firesc, răzbate o linie personală, poate sentimentală, chiar intimistă, însă nici aici dînsa nu uită de colegii de breaslă, de subalterni (*Echipa Hasdeu*, despre care vorbește de atîtea ori cu drag și cu mîndrie!), la care revine, în repetate rînduri, și în alte scrisori incluse în această carte. Compartimentele *Management*, *Instruire*, *Asociația Bibliotecarilor* – sub aspect tematic, fac un bloc comun. Trei ipostaze distinse, și totuși, strîns legate, căci ele oglindesc niște preocupări îngemăname: munca la BM, în calitate de director general, activitatea în funcție de președinte a Asociației Bibliotecarilor din R. Moldova, în fine – munca de profesoră la catedrele de specialitate ale Universității de Stat din Moldova, la Școala de Biblioteconomie a Moldovei, precum și la diferite seminare, cursuri, reciclări, conferințe, colocvii, congrese... Mi se pare semnificativ faptul că în articolele, analizele, studiile din aceste capitole autoarea lor nu cade în didacticism, avansînd în prim-plan o bunăvoiință în ceea ce spune/scrive, atunci cînd îndeamnă, recomandă, solicită, insistă...

Să enumerez unele dintre subiectele abordate aici: mutațiile, evoluțiile din Societatea Informațională; apropierea biblioteconomiei noastre de standardele europene (sau, și mai exact – vestice, căci modelul american este unul persistent în viziunea, respectiv, în scrisorile Lidiei Kul-

kovski); exigările față de munca bibliotecarilor, în fruntea cărora (și ca exigență, și ca virtute) autoarea pune *competența profesională*. Apoi, grija pentru formarea tinerelor cadre de bibliotecari și bibliologi, pe care vrea să-i vadă specialiști competenți, „europeni ca pregătire și naționali ca simjire” (deducția îmi aparține, dar nu cred că sunt departe de adevăr, adică de viziunea dnei L. Kulikovski).

Aș pune aparte compartimentul *Bibliotecăi*, *bibliotecari* – scris cu pătrundere și competență, dar, în primul rînd – cu o deosebită simjire și căldură, la acest capitol autoarea vădind o apreciabilă măiestrie, punînd la dispoziția cititorilor adevărate bijuterii ale speciei gazetărești numită ba *schijă*, ba *portret*, ba *crochiu...* nu mai contează care e termenul cel mai precis! Mai important ni se pare că în aceste scrisori apar aproape că filmic, în stilul cinematografiei artistico-documentare instituții ca: BM „B.P. Hasdeu”, Biblioteca Națională, Camera Națională a Cărții, bibliotecile-filiale ale BM – „O. Ghibu”, „Tîrgoviște”, „Tîrgu-Mureș”... Tot aici am consemnat și articolul despre Biblioteca Municipală din Helsinki (inclus în compartimentul *Miscelaneu*), materialele sau referirile la alte biblioteci din străinătate (din Israel, din SUA...) – modele demne de imitat pentru BM și în genere pentru sistemul bibliotecar de la noi.

Se citesc cu interes esurările despre bibliologi celebri ca N. Rubakin sau Traian Brad, despre oameni ai cărții din alte sisteme de valori (scriitorul, istoricul Iurie Colesnic, Mariana Alecsandri de la Fundația Soros-Moldova), despre unii colegi de breaslă (de altfel, autoarea nu face o delimitare netă între noțiunile de *coleg* și *subalterni*): Dimitrie Poptămaș, Alexe Rău, Ludmila Corghenciu, Zinaida Pahomiu, Veruța Osoianu, Silvia Ghinculov... (Lista poate fi continuată! În sensul că Lidia Kulikovski își completează continuu această galerie – după ce manuscrisul prezentei cărți a fost dat la tipar, dînsa a mai scris cîteva portrete de colegi, inserate în *BiblioPolis*, posibil și în alte publicații). Deși mi se par toate extrem de reușite, colorate, dense, totuși, nu pot să nu evidențiez ca remarcabile două eseuri: unul consacrat memoriei lui Traian Brad, și altul scris la jubileul lui Iurie Colesnic.

Mă gîndesc, cine a mai scris despre colegi din comunitatea bibliotecar-culturală de la noi, atât de mult și cu atîta suflet, ca Lidia Kulikovski? Nu știu... Este adevărat, nu sunt prea mulți cei care să aibă talentul, inspirația Lidiei Kulikovski... Dar și mai puțini sunt cei care

au sensibilitatea, generozitatea dînse... Din compartimentul *Miscelaneu reținem articolul despre ludotecă* – un nou serviciu pentru copiii dezavantajați. Articolul (de fapt, e un studiu) se înscrie într-o preocupare mai veche (și constantă!) a dnei dr. Lidia Kulikovski: persoanele dezavantajate, „cei mai trăiți ca noi”, despre care și-a scris teza de doctor, și pentru care manifestă, în practică, o atenție aparte. Tot aici am desprinde și cîteva recenzii – altă specie (literar-publicistică-bibliografică) în care L. Kulikovski exceleză – și prin felul documentat de a prezenta cărțile, și prin generozitate. În volumul pe care-l prezentăm noi sunt reluate trei recenzii dintre cele mai rezistente, scrise la apariția următoarelor volume: S. Cojocaru, C. Găndric. *Edificarea Societății Informaționale* (ed. Știință, 2004); *Prelegeri pentru studenții specialității „Biblioteconomie și asistență informațională”* (ed. USM, 2002); Natalia Goian. *Organizarea informației: Analiza documentară* (ed. USM, 2005).

Iată și cîteva observații finale pe marginea noii cărți a dnei conf. univ. dr. Lidia Kulikovski. Citind-o (sau recitind-o), nu poți să nu remarcă o fascinație a scrisului, de care este copleșită autoarea: rămăși cu impresia că dînsa nu scrie pur și simplu, ci savurează subiectul, gîndul, fraza... Apoi, cine urmărește ce a scris Lidia Kulikovski – să zicem, în ultimii 10–15 ani, nu poate să nu observe o notabilă ascensiune a autoarei: la frumusețea expresiei în mînuirea frazei, la supletea gîndului, la coerența ideilor lansate și/sau susținute, la greutatea judecăților și concluziilor... Este vădită, este apreciabilă, este demnă de toate elogii „creșterea continuă” înregistrată de Lidia Kulikovski în materie de alegere, găsire și plasare a cuvintului potrivit la locul potrivit (ca să recurgem la metafora legendară a maestrului Valentin Mândăcanu), felul tot mai meșteșugit de a însîra gîndurile, unde tot mai mult domină eleganța lingvistică, finețea observației, pe scurt – o limbă română corectă și mlădiaoașă.

„*Cind o națiune se deșteaptă, cărțile îi sunt memoria*” (Ted Hughes). Acesta este motto-ul cărții semnate de Lidia Kulikovski și credem că a făcut o alegere extrem de reușită – doar s-au scris atât de cugetări sclipitoare despre rostul cărții! Așadar, cartea și valoarea ei pentru o națiune, cind aceasta se deșteaptă, cum a fost și la noi în memorabili anni 1988–1991 (1992? 1999?... – nu mai știu care!) Dar cind o națiune obosește? Cind e copleșită de apatie, de deznașejde? – cum e și cazul populației băștinașe a R. Moldova, acum, în ultimii ani?

Cu atât mai mult cărțile trebuie să devină memoria acestei comunități, o șansă de salvare din cădere, o șansă de dâinuire!

Traim într-o epocă în care numărul șanselor, posibilităților, opțiunilor și oportunităților noastre este destul de mare. Și totuși, obiectiv, opțiuni-posibilitățile pe care le putem fructifica nu-s chiar multe, nici accesibile. Cartea rămîne cu certitudine o șansă la îndemnă majorității – și la noi, și acum. Prin acest volum aniversar Lidia Kulikovski ne oferă personal o mini-șansă de a ne revedea, reevalua, de a conștientiza că atât timp cât mai avem cărți bune și biblioteci atractive, cât mai avem măcar interes, dacă nu și pasiune pentru carte și lectură – înseamnă că nu e chiar totul pierdut... Mulțumim autoarei pentru că și de data aceasta – prin volumul la care am avut bucuria și placerea să ne referim – a demonstrat sensibilitate și generozitate, atât de necesare nouă, în vremurile tulburi ce s-au asternut peste pionor nostru de plai.

(„BiblioPolis”, nr. 2, 2006)

MAI MULT DECÎT O BIBLIOGRAFIE

Recunosc: m-am gîndit la titlul de mai sus încă în procesul de lecturare/redactare a manuscrisului acestei cărți noi” a lui Ion Șpac, consacrată revistei *Arhivele Basarabiei*. M-au impresionat încă de pe atunci multe pagini, numeroase documente, zeci de comentarii. Nu știam atunci că autorul are pregătit și un subtitlu: *Studiu documentar-informativ*, un subtitlu pe căt de reușit, pe atât de necesar. Așa sau altfel, precizarea aduce exact ceea ce am dorit să spun și eu: că avem în față, avem pentru suflet și pentru minte, o lucrare mai puțin obișnuită și de o valoare greu estimabilă.

Ion Șpac este un cercetător, practic, fără concurenți al presei basarabene din ultimul centenar, poate cu deosebire al publicațiilor românești din Chișinău perioadei interbelice. Cultura în Basarabia din această epocă a demonstrat cel mai bine că votul, în majoritate pozitiv, al membrilor Sfatului Țării a fost unul corect și benefic. Printre multe

¹ Șpac, Ion. *Revista „Arhivele Basarabiei” (1929-1938). Studiu documentar-informativ* / Ed. Ingranjă de Lidia Kulikovski; Bibl. Municipală „B.P. Hasdeu”. – Chișinău : Bons Offices, 2006. – 256 p.

manifestări ale spiritualității salvate de rusificare ar fi de pus în evidență învățămîntul în limba română, apoi o adevarată explozie de cărți, ziară și reviste. Dintre acestea, *Viața Basarabiei și Din trecutul nostru* s-au bucurat de o atenție sporită a cercetătorilor, inclusiv a autorului nostru. Altele, însă, au rămas, nemeritat, într-un con de umbră, sau, mai exact, își așteptau cercetătorul, respectiv, editorul. Pînă la urmă, îată, a venit și rîndul *Arhivele Basarabiei*.

Editarea acestei reviste, în anii 1929–1938, a beneficiat de concursul unor personalități remarcabile ca Nicolae Iorga (inclusiv în calitatea sa de președinte al Consiliului de Miniștri), I.P.S. Visarion Puiu, episcop al Hotinului, general adjutanț Baliff, președintele Fundației „Regele Ferdinand I „Intregitorul”. Au gestionat vasta muncă de editare doi distinși profesori universitari: Toma Bulat și Constantin Tomescu, ei fiind și niște autori prodigioși ai revistei. Îar printre colaboratorii cei mai energici se numără numeroase personalități redutabile ale culturii, științei, vieții social-economice din provincia basarabeană și din tot Regatul României: N. Iorga, Gh. Bezviconi, Leon Boga, Al. Boldur, Șt. Ciobanu, Th. Inculeț, Emil Gane, Ion Pelivan, N. Moroșanu, Teodor Porucic, Paul Mihail, Petre Ștefanucă, Gh. Năstase, Aurel V. Sava, V. Tufescu, M. Bortez, A. Obreja și alții.

Scopul revistei fusese formulat astfel: „Se va studia pămîntul și fapta românească dintre Prut și Nistru [...]”, dar într-un „cadru cît mai larg”, astfel depășindu-se cele două direcții de bază: istoria și geografia, iar în bună măsură depășindu-se perimetru strict geografic al Basarabiei.

De altfel, cele mai multe materiale din revista *Arhivele Basarabiei* demonstrează unitatea istorică, etnică, lingvistică și de altă natură a populației locale, băstinașe, românești, de la Nistru și Prut spre Vest. Această unitate a străbătut secolele, în ciuda năvălitorilor care au sfîrșit continuu formațiunile administrativ-statale, au ruinat metodic economia și cultura, au băgat pe toate căile zîzanie între diferite categorii de locuitori. În cazuri extrem de numeroase, ocupanții, în special cei ruși, au stors tot ce se putea din strămoșii noștri, ca pînă la urmă, să-i nimicească cu o cruzime greu de imaginat pe cei pe care, chipurile, „lăsă libera creștinete”. Îmi sună în urechi această com-parajie: „Mai ră decât turci și tătaril...” Era un refren al țărănilor și boierilor moldoveni, ajunși a căta oară, sub ocupație rusească, în perioada 1806–1812, foarte bine prezentată prin documente și comentarii în *Arhivele Basarabiei*.

Perioadă care, pînă prin 1989 era prezentată în istoriografia, presa și literatura de la noi exclusiv ca o etapă strălucită a „prieteniei seculare moldo-ruse”... Nu era voie să faci nici măcar o aluzie critică la „eliberatorul cuceritor”, nu se dădea publicitatea nici un document ce scotea la iveală comportamentul neomenesc al cotropitorilor ruși. De altfel, după anul 2001 istoria, adică istoriografia (oficială), se repetă...

Îar documentele din perioada războiului rus-turc din perioada 1806–1812, soldat cu anexarea Basarabiei, sunt și numeroase, și extrem de semnificative, instructive. Avem în vedere prezența lor impresionantă atât în arhive, cât, mai ales – în cazul dat, în colecția revistei *Arhivele Basarabiei*. Multe din aceste documente ar putea avea ca generic un titlu cunoscut în istoria și literatura noastră, dar tratat mai intotdeauna cu insuficientă seriozitate: „Jalnica tragedie [adică tragedie, dramă, catastrofă – n.n., VI. P.] a Moldovei sub ruși”: ocupanții de la Răsărit jefuiau fără nici o milă pe moldoveni, intimidau și agresau bărbații, violau femeile, băgau în sperieți copiii... Le luau țărănilor și orașenilor totul – sub formă de dări, biruri, „contribuții la ajutorarea armatei imperiale”, incit bieții oameni „au prins a minca cojile copacilor... iar alii săraci au venit în deznașdăjduire spre a părăsi unită locașurile lor, alii însuși copiii lor, ca să se ascundă în locuri unde vor pute dobândi hrana pentru ceasurile zilei”. Însă nu numai săracii suferau atât de cumplit de pe urma ocupației, ci și boieri, dregători, înalte fețe bisericesti, simpli preoți, militari de diferit rang și alii oameni înstăriți, inclusiv dintre cei care, din naivitate sau din egoism, au colaborat cu armatele și cu administrația de ocupație. Nu e această o dovedă a deșertăciunii și vremelniciie oricărei forme de colaboraționism, de trădare? Se vede însă că istoria, care se repetă ciclic, îi învață prea puțin pe cei mai mulți fii ai acestui neam...

Autorul studiului pe care-l recenzăm (ca, de altfel, și autorii de la *Arhivele Basarabiei*), este imparțial, aşa cum stă bine unui bibliograf, punând documentele în uz fără patimă, de cele mai multe ori se abține a lăua atitudine combativă (ce grea misiune!), în numeroase cazuri spune pur și simplu: „Comentariile sunt de prisos”

Din fericire, istoria noastră, viața strămoșilor noștri nu au fost numai un lanț de tragedii. După cum menționează cercetătorul Ion Șpac, colecția revistei *Arhivele Basarabiei* „constituie o sursă de informație extrem de bogată”. Firește, preponderent din domeniul istoriei și geografiei, dar nu numai. Între preocupările autorilor de la această extra-